Kulturmiljöbilaga till miljökonsekvensbeskrivning för Västlänken; järnvägstunneln

2013

2013-09-02

Antiquum

Göteborg 2013

Beställare: Göteborgs stadsbyggnadskontor

Projektledare: Victoria Ask, Antiquum AB

Projektgrupp: Johanna Roos, Antiquum AB
Kolbjörn Wærn, Wærn Landskap AB
Magnus Englund, Gajd Arkitekter AB

Foto: Antiquum AB

Layout: Antiquum AB

Antiquum AB
Drottninggatan 25
411 14 GÖTEBORG
031-133820
www.antiquum.se

Innehållsförteckning

Bakgrund och inledning 4

Samlad konsekvensbedömning 6

Sammanfattning 8

Planförslagets syfte och innehåll 12

Aktuell kunskap 14

Bedömningsmetoder **15**

Val av alternativ 17

Konsekvenser av nollalternativet för kulturmiljön **21**

Konsekvenser av studerade alternativ för kulturmiljön **22**

Skansen Lejonet 23
- Sammanfattande historik 24
- Befintligt skydd 26
- Beskrivning av kulturmiljövärden 27
- Planförslaget 28
- Sammanfattning 30
- Detaljplanens konsekvenser på Skansen Lejonet 31

Centralen med hamnstråket 34
- Sammanfattande historik 35
- Befintligt skydd 38
- Beskrivning av kulturmiljövärden 41
- Planförslaget 44
- Sammanfattning 45
- Detaljplanens konsekvenser på Centralen med hamnstråket 46

Haga Kyrkoplan med omgivning 52
- Sammanfattande historik 53
- Befintligt skydd 56
- Beskrivning av kulturmiljövärden 58
- Planförslaget 66
- Sammanfattning 67
- Detaljplanens konsekvenser på Haga kyrkoplan med omgivning 68

Korsvägen med omgivning 76
- Sammanfattande historik 77
- Befintligt skydd 79
- Beskrivning av kulturmiljövärden 81
- Planförslaget 85
- Sammanfattning 86
- Detaljplanens konsekvenser på Korsvägen med omgivning 87

Tekniska anläggningar och schakt utanför stationsområdena 93
- Inledning och förutsättningar 94
- Sammanfattning 95
- Detaljplanens konsekvenser för kulturmiljön 96

Käll- och litteraturförteckning 104

Bakgrund och inledning

Observera att detaljplanen kan komma att justeras fram till samrådsutskicket, vilket kan innebära förändrade förutsättningar. Arbetet är huvudsakligen utarbetat i juni 2013 med justeringar i augusti samma år. Vidare bör det understrykas att konsekvensbedömningarna på vissa punkter har en inbyggd osäkerhet, läs mer om detta på sidan 14.

Västlänken

Västlänken är en del av de satsningar som görs inom Västsvenska paketet. Satsningarna omfattar vägar och järnvägar för tåg, bussar, spårvagnar, cyklar och bilar och ska bidra till att Västsverige utvecklas på ett bra och hållbart sätt. Västlänken är en järnvägstunnel under Göteborg som möjliggör genomgående tågtrafik mellan Olskroken och Almedal. Tunneln ska ha stationer vid Göteborgs Central, Haga och Korsvägen. Syftet med Västlänken är att öka järnvägens kapacitet så att resandet i Göteborg och Västsverige underlättas.

Detaljplanering

Stadsbyggnadskontoret har i uppdrag att ge planmässiga förutsättningar för genomförandet av Västlänkenprojektet. Detta sker genom dels ändringar av gällande berörda detaljplaner, dels genom upprättandet av nya. Planprojekten separeras enligt följande;

- Järvägstunneln/Linjen (behandlas i denna rapport)
- Station Centralen (behandlas under hösten 2013)
- Station Haga (behandlas under hösten 2013)
- Station Korsvägen (behandlas under hösten 2013)

Nämnda stationsplaner, som upprättas separat för varje stationsområde, kommer att beskriva hur stationerna fungerar i staden och hur stadsutvecklingen i stationernas närhet ska se ut. De kommer bland annat att behandla uppgångar, stationsbyggnader, anläggandet av gator, angöringsytor, cykelparkering samt buss- och spårvagnshållplatser.

Behovsbedömning

Genomförandet av detaljplanerna har av kommunen bedömts kunna medföra betydande miljöpåverkan varför en miljöbedömning ska göras. Likaså är merparten av föreslagna, fysiska åtgärder av sådan art att de är tillståndspliktiga och därmed ska miljöbedömas. I miljökonsekvensbeskrivningen (MKB) behandlas samtliga i projektet ingående delar.

Syftet med milljökonsekvensbeskrivningen är bl a att möjliggöra en samlad bedömning av den inverkan de olika alternativen till markanvändning får på miljön, människors hälsa och hushållning med mark, vatten och andra resurser. Dokumentet ska belysa direkta och indirekta effekter som planens genomförande medför på människor, djur, växter, mark, vatten, luft, klimat, landskap och kulturmiljö, samt på hushållningen med mark, vatten och andra resurser och på den fysiska miljön i övrigt. MKB:n ska också föreslå åtgärder, exempelvis skademinskande eller miljöförbättrande. MKB:n utgör ett beslutsunderlag för kommunens politiker inför antagande av planen, men syftar också till att ge alla berörda en samlad bild av planens miljökonsekvenser. Denna bilaga till MKB:n belyser kulturmiljön.

Uppdraget

Korridoren som Västlänken ryms inom berör ett flertal kulturhistoriska värden. Bland dessa finns riksintresse för kulturmiljövård, ett flertal fornlämningar, byggnadsminnen och områden utpekade som kulturhistoriskt värdefulla i kommunens bevarandeprogram. Antiquum AB har därför, i samarbete med WÆRN Landskap AB och Gajd arkitekter AB, fått i uppdrag av Göteborgs Stadsbyggnadskontor att utforma Kulturmiljöunderlag för detaljplaner för Västlänken, tågtunnel under Göteborg. Dessa fördjupade underlag har legat till grund för föreliggande rapport som utgör en “Kulturmiljöbilaga till miljökonsekvensbeskrivning för Västlänken”. Miljökonsekvensbeskrivningen för hela Västlänken utarbetas av Ramböll.

Bakgrund och inledning

Antiquums uppdrag avgränsas till följande områden; Skansen Lejonet/Gullberget, Centralen med hamnstråket, Haga Kyrkoplan med omgivning samt Korsvägen med omgivning.

Den del av miljökonsekvensbeskrivningen som behandlar de tekniska anläggningar som placerats mellan de olika stationslägena har tagits fram av Sören Holmström, bebyggelseantikvarie vid Stadsbyggnadskontoret. Avsnittet är justerat och kompletterat av Antiquum.

Victoria Ask, bebyggelseantikvarie och VD Antiquum AB, har fungerat som huvudansvarig och uppdragsledare för uppdraget. Bebyggelseantikvarie Johanna Roos, anställd på Antiquum, har fungerat som handläggande konsult. Landskapsarkitekt Kolbjörn Wærn, WÆRN Landskap AB, har i första hand ansvarat för parker och grönområden samt Skansen Lejonet. Magnus Englund på GAJD arkitekter har bidragit med arkitektonisk sakkunskap. I arbetet har även Sören Holmström, bebyggelseantikvarie på Stadsbyggnadskontoret, och Tom Wennberg, arkeolog på Göteborgs stadsmuseum/Kulturförvaltningen, medverkat. Sören Holmström och Joanna Hagstedt har samordnat projektet internt på Stadsbyggnadskontoret och inom projekt Västlänken. Här utöver har Arkitekterna Krook & Tjäder genom arkitekt Mona Seuranen anlitats som underkonsult till Antiquum AB för MKB-anpassning av kulturmiljöbilagan.

Upplägg och innehåll

Föreliggande bilaga, som är utformad för att arbetas in i miljökonsekvensbeskrivningen (MKB) tillhörande detaljplanen för järnvägstunneln/linjen, använder sig bland annat av samma bedömningsmodell som används i den samlade MKB:n (se vidare under bedömningsmetoder).

Det inledande kapitlet innehåller bakgrund, syfte och metod. Därefter följer samlad konsekvensbedömning. Vidare behandlas sammanfattning av konsekvenser som detaljplanernas genomförande får för kulturmiljön, de kumulativa effekter som bedöms uppstå samt de åtgärder som föreslås för att mildra miljöpåverkan.

I nästa del beskrivs utgångspunkter för bedömningar av kumulativa effekter, föreliggande nollalternativ samt valda alternativ.

Rapporten är därefter uppdelad i fem delområden som separata delar; Skansen Lejonet/Gullberget, Centralen med hamnstråket, Haga Kyrkoplan med omgivning samt Korsvägen med omgivning. Varje delområde inleds med en översiktlig beskrivning och historik över området samt en sammanfattning av områdets främsta kulturmiljövärden och skydd.

Berörda kulturvärden mellan delområdena har samlats i ett separat avsnitt.

Konsekvensbedömningen beskriver planförslagets innebörd samt den effekt och konsekvens detta innebär för kulturmiljön. I avsnittet ingår även en sammanställning av kumulativa lokala effekter, förslag till undvikande/minimering av miljöpåverkan, samt rekommendationer inför fortsatt planarbetet.

Samlad konsekvensbedömning

Konsekvenser

Påverkan på kulturmiljön och fornlämningen bedöms vara en kritisk fråga i detta detaljplanearbete. Påverkan på kulturmiljö och fornlämningar kommer främst att ske genom bortschaktning av fornlämningar, parkanläggningar, äldre träd och eventuellt kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Dessutom medför nya stationsuppgångar och tekniska anläggningar stor visuell påverkan på stadsbilden.

Trots inarbetade miljöåtgärder bedöms det i nuläget kvarstå stora eller mycket stora negativa konsekvenser för flera kulturmiljöer samt fasta fornlämningar. Följande berörs:

Skansen Lejonet

- Ett irreversibelt ingrepp görs i Gullberget. Eftersom platsen omges av berg i dagen kommer det inte att vara möjligt att dölja ingreppet fullständigt. Ingreppet påverkar inte landmärket eller utsikten på något avgörande sätt, men bergschaktens omfattning och närheten till skansen gör att konsekvensen för det historiska Gullberget i sin helhet blir mycket stor.
- Åsen förändrar topografin i området på ett avgörande sätt. Bilden av den karaktäristiska klippan som skjuter upp ur det flacka omgivande landskapet blir otydligare. Konsekvensen för upplevelsen av den historiska miljön är betydande.

Station Centralen

- Sammantaget kan schaktningen vid Centralen innebära en betydande negativ konsekvens för områdets fornlämningar samt resterna av parken vid Bergslagsbananan.
- Uppförandet av tekniska anläggningar tillhörande Västlänken kan få en betydande konsekvens för fornlämningsmiljön beroende på schaktdjup och placering.

Station Haga

- Schaktningen vid Haga kommer att innebära omfattande ingrepp i parkmiljö och fornläminngar vilket innebär en mycket stor negativ konsekvens för kulturmiljön i området.
- Sammantaget innebär alla planerade huvuduppgångar i området en stor eller mycket stor negativ konsekvens för kulturmiljön. Även de planerade tekniska anläggningarna medför en mycket stor negativ konsekvens.

Station Korsvägen

- Schaktningen vid Korsvägen och Liseberg kommer att medföra en mycket stor negativ konsekvens för kulturmiljön om den exempelvis innebär att kulturhistoriskt värdefulla byggnader vid Liseberg och Johannebergs landeri rivs eller att tillhörande parkområden påverkas i större utsträckning.
- En uppgång som ytterligare minskar parken tillhörande Johannebergs landeri eller som placeras på eller i visuellt nära anslutning till Götaplatsen bedöms medföra en mycket stor negativ konsekvens för kulturmiljön.
- En byggnad på Korvägen, som exempelvis skymmer viktiga fondbyggnader, kan innebär en mycket stor negativ konsekvens för kulturmiljön.

Övrigt mellan stationsområdena

- Två planerade tekniska anläggningar i anslutning till hamnstråket bedöms få stor negativ konsekvens för kulturmiljön.
- Även det öppna schakt som grävs mellan Operan och Packhusen innebära stor negativ konsekvens för kulturmiljön i form av irreversibla skador på fornlämningsmiljön.

Samlad konsekvensbedömning

Miljöpåverkan

Den sammanlagda negativa miljöpåverkan på kulturmiljön vid ett genomförande av planförslaget bedöms därmed bli betydande. Därför är det av vikt att alla de åtgärder som rimligen kan vidtas för en minimering av skadan integreras i det fortsatta planarbetet.

Områden som är av riksintresse för kulturmiljövården skall skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön (MB 3 kap 1,6 §§). Flera av ovan nämnda kulturmiljöer utgör riksintressen för kulturmiljövården (Göteborgs innerstad O 2:1-5). I de fall detaljplanens genomförande innebär betydande miljöpåverkan på kulturmiljön kan det också innebära påtaglig skada på riksintresset. Det är länsstyrelsen som gör bedömningen av graden av skada på riksintresset.

Sammanfattning

Detaljplaneförslaget för Västlänkens linjedragning medför allvarliga ingrepp i flera kulturmiljöer av riksintresse för kulturmiljövården. Irreversibla ingrepp över och under mark samt lokaliseringen av en del av de tekniska anläggningarna och stationsuppgångarna medför betydande miljöpåverkan på kulturmiljön. Gullberget med Skansen Lejonet, Stora Hamnkanalen med närmaste omgivning, Haga Kyrkoplan, Götaplatsen, Johannebergs landeri och Liseberg utgör särskilt värdefulla och känsliga stadsrum där detaljplaneförslaget får stor kulturmiljöpåverkan.

Reducering av fornlämningsmiljön

Detaljplanen möjliggör ett oåterkalleligt borttagande av lämningar från 1600-talets befästa stad, vilket innebär en urlakning av det kulturhistoriska berättarinnehållet. Längs linjedragningen innebär schaktning för tunneln irreversibla ingrepp i följande fornlämningsmiljöer (Göteborg 216:1):

- Befästningsstråket längs älven och hamnstråket med en anlagd gördel av bastioner och kurtinmurar, pålspärrar och sänkverk samt lämningar av f d masthamnen.
- Stora Hamnkanalen, anlagd på 1620-talet. Kanalen är en del av den ursprungliga holländska stadsplanen och är Göteborgs första hamnanläggning.
- Haga Kyrkoplan med rester av de tidigare försvarsanläggningarna Kristina Regina samt vallgraven och fältvallen (glacisen) som är av stor betydelse för förståelsen av den befästa staden Göteborg.

Åtgärderna innebär en betydande miljöpåverkan.

Påverkan på Skansen Lejonet

Skansen Lejonet påverkas främst genom den omfattande bergschakt i Gullberget som tunnelpåslaget innebär. Gullberget har varit befäst sedan 1300-talet och är därmed en av de äldsta försvarshistoriska miljöerna i Göteborg. Bergschakten innebär ett stort irreversibelt ingrepp endast ett 30-tal meter från 1600-talets skans. För att dölja spåranläggningen i Gullbergets närhet föreslår detaljplanen en 120 meter lång övertäckt betongtunnel. Detta är ur kulturmiljösynpunkt bättre än en öppen spåranläggning men den konstgjorda åsen innebär ändå ett stort, artificiellt inslag i den i övrigt autentiska kulturhistoriska miljön.

Åtgärderna innebär en betydande miljöpåverkan.

Påverkan på stadsrum och bebyggelsemiljö

Detaljplaneförslaget medför följande ingrepp i värdefulla stadsrum och bebyggelsemiljöer:

- Ingrepp i Stora Hamnkanalen med risk för förvanskning av en unik miljö som utgör en oersättlig del av stadsbilden.
- Demontering av Rosenlundskanalen med kajer, äldre belysningsstolpar och Rosenlundsbron med risk för förvanskning vid återuppbyggnaden. Bron har dock varit demonterad en gång tidigare.
- En uppgång, inklusive tekniska anläggningar, i Kungsparken (Haga), en av de mest karakteristiska inslagen i Göteborgs stadsmiljö, skulle riskera att få stor negativ påverkan på Kungsparkens karaktär. Möjligheten att avläsa Göteborgs historia skulle försämras eftersom parkens roll som gräns mellan stadens olika utbyggnadsskeden skulle försvagas. Beroende på placering och hur uppgången utformas kan den även få stor påverkan på det i princip ostörda historiska rummet, präglat av omsorgsfullt utformad bebyggelse enligt 1800-talets ideal.
- En uppgång på Vasagatan skulle riskera att få stor negativ påverkan på den äldre gatu- och kvartersstrukturen med den boulevardliknande Vasagatan och de slutna kvarteren. Den långa siktlinjen längs Vasagatans allé skulle riskera att brytas. En uppgång i Handels skulle innebära mindre påverkan på stadsmiljön, men riskerar att få konsekvenser för Handelshögskolans lågdel.

Sammanfattning

- En uppgång i direkt anslutning till Götaplatsen skulle få stor negativ påverkan på den monumentala platsbildningen genom mycket stor visuell påverkan på de arkitekturhistoriskt och stadsbildsmässigt viktiga byggnaderna och platsen.
- Johannebergs landeri, såväl parken som byggnaderna, samt landeribyggnader på Liseberg kan komma att rivas vilket skulle innebära att viktiga spår av landeriepoken försvinner – en epok som är särskilt utmärkande för Göteborg. En ny uppgång vid Eklandagatans nedre del försvårar möjligheten att i den fysiska miljön avläsa hur stadens marker nyttjades i äldre tid.
- De på Liseberg enda kvarvarande spåren från den för Göteborg så viktiga milstolpen Jubileumsutställningen 1923 rivs eller demonteras vilket innebär en stor kulturhistorisk förlust.

Åtgärderna innebär sammantaget en betydande miljöpåverkan. Men inom vissa delar, så som t ex Centralen, får åtgärderna mindre allvarliga konsekvenser för kulturmiljön.

Borttagande av äldre träd och ingrepp i parkmiljöer

Detaljplanen medför risk för ett oåterkalleligt borttagande av flera äldre och värdefulla träd samt ingrepp i och reducering av värdefulla parkmiljöer längs Västlänkens linjedragning.

- Vid f d Bergslagsbanans stationsbyggnad berörs den f d stationsparken med äldre träd samt en trädrad vid Nils Ericsonsgatan av schaktning. Dessa har historiskt ingått i ett grönt “resenärsstråk” och ingreppen riskerar att minska förståelsen av den historiska kommunikationsmiljön.
- Vid Kungsparken/Nya Allén/Haga Kyrkoplan berörs ett flertal stora och gamla träd med avgörande betydelse för platsens karaktär och kopplingen mellan Kungsparken och Haga Kyrkoplan. Parken som gräns mellan stadens olika utbyggnadsskeden riskerar att suddas ut.
- Vid Johannebergs landeri påverkas sannolikt landeriparken genom borttagande av äldre och värdefulla träd vilket avsevärt reducerar den tidigare så storslagna parken ytterligare. Även Lisebergs landerimiljö påverkas negativt.

Sammantaget innebär ingreppen betydande negativ miljöpåverkan på kulturmiljön.

Sammanfattning av åtgärder

Sammantaget innebär ingreppen i stadsrum och bebyggelsemiljön en mycket stor påverkan på det kulturhistoriska berättarinnehållet och stadsrummens karaktär. Följande åtgärder bidrar till att minska den negativa miljöpåverkan:

- Stor omsorg vid utformning av tunnelpåslag och konstgjord ås vid Skansen Lejonet.
- Påverkan på fornlämningsmiljön ska minimeras och öppna schakt justeras så att största möjliga hänsyn tas till lämningarna. Det förutsätts att nödvändiga åtgärder genomförs med metoder anpassade till kulturmiljön.
- Återmontering av originalstenarna i ursprungligt läge vid återställande av Stora Hamnkanalens naturstensbeklädnad.
- Återställande av Rosenlundskanalens kajer (inklusive trappor, belysningsstolpar, pollare, kättingar osv.) och Rosenlundsbron likt befintligt utseende med originalmaterial.
- Alternativa placeringar av de föreslagna stationsuppgångarna vid Kungsparken/Allén och vid Vasagatan. Placeringar utanför Västlänkens korridor bör prövas.
- Undvikande av tillkommande uppgångar på Haga Kyrkoplan. Även tekniska anläggningar bör undvikas beroende på storlek och utformning.

Sammanfattning

- En uppgång i direkt anslutning till Götaplatsen skulle innebära en mycket stor skada på platsens kulturhistoriska värden och karaktär. Uppgången ska styras till en punkt där tåligheten för förändringar är större.
- Bevarande, på befintlig plats, av Johannebergs landeri, landeriparken, Lisebergs landeribyggnader samt de byggnader som uppfördes för Jubileumsutställningen 1923.
- Bevarande i möjligaste mån av stora och gamla träd. Vid exempelvis Haga Kyrkoplan förutsätts att alla åtgärder prövas för att bevara de mest värdefulla träden. Äldre träd som ändå måste tas bort ersätts med nya. Detaljplanen innehåller anvisningar angående storlek på nya träd. Där återplantering inte är möjlig bör alternativt trädläge studeras i det fortsatta detaljplanearbetet.
- Vad gäller planerade tekniska anläggningar mellan stationsområdena förutsätts det att byggnadernas utformning och materialval anpassas till platsens karaktär för att minska den visuella påverkan på kulturmiljön.
- Vad gäller öppna schakt mellan stationsområdena som berör fornlämningar förutsätts det att påverkan minimeras och öppna schakt justeras så att största möjliga hänsyn tas till lämningarna.

Med nu tillgänglig kunskap identifieras i kulturmiljöbedömningen ovan ett flertal åtgärder som, förutsatt att de beaktas i det fortsatta planarbetet, kan bidra till att betydande miljöpåverkan undviks eller minimeras.

Sammanfattning kumulativa effekter

Till tidigare redovisade konsekvenser kan följande effekter sannolikt påverka kulturmiljön.

Schakten
Schaktbredd och även angränsande arbetsområden för tillgänglighet till schakten kan komma att innebära ytterligare nedtagning av träd samt ingrepp i parkmiljön. Schaktningen kan också medföra kumulativa effekter på:

- Träkonstruktioner tillhörande fornlämningar och grundläggningar som inte berörs direkt, men som riskerar att torka ut på grund av förändrade vattennivåer under byggskedet.
- Träd som inte berörs direkt riskerar uttorkning till följd av förändrade vattennivåer under byggskedet.

Stationsbyggnader
Stationsbyggnadernas höjd, utformning, materialbehandling och gestaltning behandlas ej i detaljplanen och har således inte konsekvensbedömts i detta skede. Beroende på hur stationsbyggnaderna utformas och gestaltas kan det komma att innebära ytterligare negativa/postiva konsekvenser för kulturmiljöns karaktär, siktlinjer och byggnaders fondverkan.

Angöring, hårdgjorda ytor mm
Stationsuppgångarna antas föra med sig kumulativa effekter i form av nya hårdgjorda ytor som tar ytterligare kulturhistoriskt värdefull parkmark i anspråk samt kräver fällning av ytterligare träd och omöjliggör återplantering.

Ovan antagna kumulativa effekter riskerar att ytterligare förstärka de negativa konsekvenserna som redan identifierats inom ramen för linjeplanen. Ovanstående punkter är viktiga att beakta i arbetet med kommande detaljplaner för stationslägenas utformning ovan mark i syfte att undvika eller minimera ytterligare betydande negativ miljöpåverkan.

Sammanfattning

Konsekvenser för kulturmiljön vid förverkligande av nollalternativet

Trots att utveckling enligt nollalternativet kan förväntas innebäras påverkan på fornlämningsmiljön och värdefull parkmiljö har dessa konsekvenser bedömts som mer ringa än utvecklingen enligt detaljplaneförslaget. Att schaktning för Västlänken uteblir innebär att stora och irreversibla ingrepp i fornlämningen Göteborg 216:1 undviks samtidigt som stora negativa konsekvenser för värdefulla parkmiljöer och äldre träd mildras avsevärt. Dessutom innebär nollalternativet en mindre påverkan på Skansen Lejonet samt att flera byggnader som direkt hotas av rivning i och med byggandet av Västlänken kommer att kunna bevaras.

Detaljplanernas alternativ

I MKB:n görs inga jämförelser mot andra alternativ än de som ryms inom den aktuella järnvägskorridoren, vilket innebär att de studerade alternativen endast utgör alternativ för Västlänkens sträckning *inom korridoren*. De studerade alternativen är:

- Alternativ sträckning vid Skansen Lejonet
- Alternativa lägen i plan för stationerna
- Alternativa lägen i höjdled för stationerna
- Alternativ sträckning vid Liseberg/Örgrytevägen

Samtliga alternativa sträckningar vid Skansen Lejonet innebär stora ingrepp i en för Göteborg mycket värdefull miljö som sedan tidigare blivit hårt trängd från flera håll.

Alternativt läge i plan för centralen skulle sannolikt innebära ett större ingrepp fornlämningsmiljön än valt alternativ - även om det finns osäkerheter kring lämningarnas exakta placering. Det alternativa ytliga läget bedöms inte få några andra konsekvenser för kulturmiljön än det valda alternativet.

Alternativt läge i plan för station Haga innebär ur fornlämningssynpunkt ett mycket stort och irreversibelt ingrepp och negativ konsekvens för fornlämningen Göteborg 216:1. Påverkan på parkmiljön och äldre värdefulla träd skulle sannolikt bli detsamma som i valt alternativ.

Alternativt läge i höjdled för station Korsvägen innebär samma konsekvenser för kulturmiljön under förutsättning att djupläget inte påverkar Västlänkens ingång i berget vid Johannebergs landeri samt att det ytliga lägets minskade flexibilitet för stadsplaneringen ovan mark inte får negativ påverkan på kulturmiljön. Alternativ sträckning under Örgrytevägen skulle ur kulturmiljösynpunkt innebära en avsevärd mildring av den negativa kulturmiljöpåverkan då flera värdefulla kulturmiljlöer och byggnader skulle kunna bevaras intakt på plats.

Planförslagets syfte och innehåll

Syftet med Västlänken är att öka järnvägens kapacitet så att resandet i Göteborg och Västsverige underlättas. Västlänken är en järnvägstunnel under Göteborg som möjliggör genomgående tågtrafik mellan Olskroken och Almedal. Tunneln ska ha stationer vid Göteborgs centralstation, Haga och Korsvägen.

Detaljplanernas syfte är att möjliggöra byggandet av en järnvägstunnel under Göteborg. Planområdet är sammanlagt drygt 7 km långt mellan Gullbersvass och Almedal. Den största delen är järnvägstunnel under mark. Detaljplanen för järnvägstunneln är en ändring av detaljplan. Syftet med denna detaljplan är att ändra gällande detaljplaner så att det blir möjligt att bygga den del av Västlänken som går i tunnel under marken. I denna detaljplan finns även byggrätter för flera ventilationsanläggningar och serviceschakt. Ändringen innebär att tilläggsbestämmelser upprättas. Gällande detaljplaner gäller jämsides med denna ändring.

Där järnvägsanläggningen bryter markytan tas en ny detaljplan fram på vissa platser. Detta sker där järnvägstunneln kommer upp ur marken (i Gullbergsvass och i Almedal) och en ny markanvändning skapas. Det kan också ske där ventilationsanläggningar, serviceschakt eller tunnelmynningar placeras på mark som i gällande detaljplan har en användning som inte tillåts ändras genom tillägg för denna nya användning. Även här prövas alltså ett nytt förslag på markanvändning. Syftet med denna detaljplan är att göra det möjligt att bygga den del av järnvägen som går ovanpå marken eller i tråg samt göra det möjligt att bygga vissa ventilationsanläggningar, schakt och tunnelmynningar.

Detaljplanen för linjen omfattar huvudsakligen:

- *Område för järnvägstrafik*. Område för järnvägstrafik i tunnel varierar i bredd mellan 50 och 110 meter. På vissa sträckor finns endast en tunnel för dubbelspårig järnväg, på andra finns också en parallell servicetunnel. Vid stationerna är bredden tilltagen så att det finns plats för fyra spår.
- *Västlänkens sänkning under marknivå vid Skansen Lejonet*.
- *Ventilationsanläggningar*. Brandgasventilation för att evakuera brandgaser från stationen i händelse av utrymning. Brandgaserna evakueras via schakt till det fria. Vid Haga finns fyra schakt, vid Centralen och Korsvägen finns två för vardera station. Schakten ska utföras minst 1 meter höga, eventuellt 2 meter om risken för skadegörelse bedöms som hög (för att försvåra klättring på schakten). Schakten avslutas med galler. Schakten ska placeras minst 8 meter från bostadsfasad. Om placeringen sker på en byggnad kan den utformas som en skorsten. Tryckutjämningsschakt som skall begränsa tryckändringarna i anläggningen utformas på samma sätt som brandgasventilationen; dvs ett galler minst 1 meter ovan mark. Det finns två anläggningar vid varje station i perrongernas förlängning.
- *Serviceschakt och servicetunnlar*. För att kunna inspektera och underhålla järnvägstunneln behövs serviceschakt eller servicetunnlar. Dessa används både för tekniska anläggningar och utrymning. Vid utrymning ska tunneln vara nåbar för brand- och räddningsinsatser. Serviceschakten placeras mellan stationerna med ett avstånd av cirka 300 meter. Inom stationerna innehåller serviceschakten endast tekniska anläggningar eftersom uppgångarna används som utrymning. Serviceschakten som inkluderar utrymning har en trappa och hiss som mynnar i en byggnad ovan mark. Byggnaden är cirka 50 m^2 stor och 3 meter hög. I anslutning till byggnaden ska finnas en yta på 500 m^2 för uppställning av räddningsfordon.

Planförslagets syfte och innehåll

- *Stationernas uppgångar.* I detaljplanen för järnvägstunneln finns egenskapsbestämmelser som anger var marken är tillgänglig för uppgång, tekniska anläggningar samt utrymningsväg. Vid alla tre stationerna finns byggrätter för ventilationsschakt. Det är anläggningar för allmänventilation, brandgasventilation och tryckutjämning. I "Ändring av detaljplan för järnvägstunneln" redovisas var marken ska vara tillgänglig för ventilationsanläggning, en exploateringsgrad för anläggningen och en maximal byggnadshöjd. Den angivna exploateringsgraden ska fördelas mellan de olika anläggningarna. Det finns i varje station en bestämmelse som anger att marken ska vara tillgänglig för uppgång från järnvägstunnel. Denna bestämmelse ger ingen byggrätt vare sig i exploateringsgrad eller höjd. I detaljplanen ges möjlighet att bygga uppgångar vid stationerna. Uppgångarna har en bestämmelse som medger att en öppning görs i marken. Dock redovisar inte detaljplanen preciserad placering av uppgångars läge och inte heller någon utnyttjandegrad eller utformning. Uppgångarnas placering och utformning kommer istället att studeras vidare i kommande detaljplan för respektive station.

Detaljplanerna ska också innehålla det som krävs för att skydda staden ovanpå tunneln. Detta innebär:

- *Skydda befintlig bebyggelse ovanpå tunneln.* I planförslaget finns en djupbyggnadsbegränsning som anger till vilken nivå schaktning, spontning, borrning, pålning eller andra ingrepp i undergrunden får ske från markytan för andra ändamål än byggande av järnvägstunnel.
- *Skydda träd.* I hela planområdet finns en bestämmelse som säger att större träd som fälls ska ersättas med nya likvärdiga med en stamdiameter på minst 30 cm.
- *Pröva placeringar av de tekniska anläggningarna ovan mark.*
- *Föreslå ny markanvändning där tunneln kommer upp ur marken.* I planbeskrivningen för järnvägstunneln beskrivs endast översiktligt hur områdena kring stationerna skulle kunna fungera i framtiden och konsekvenser av detta.

Aktuell kunskap

Underlaget för denna miljöbedömning avseende kulturhistoriska värden utgörs av detaljplan för tågtunneln samt en ändring av gällande detaljplaner genom tilläggsbestämmelser till dessa. För planernas huvudsakliga innehåll redogörs nedan under respektive delområde under rubriken ”planförslaget”.

Osäkerheter och antaganden

Befintligt bedömningsunderlag innehåller ett flertal osäkerheter vilka gör kulturmiljöbedömningen osäker i motsvarande grad. Denna får ej ses som slutgiltig utan kräver uppdatering parallellt med att planförslagen successivt färdigställs.

Vid tolkningen av detaljplanerna har noterats följande osäkerheter och följande antaganden har gjorts:

- De **tekniska anläggningarnas exakta lägen** är inte fastställda. Konsekvensbeskrivningen utgår från att dessa har den storlek som anges i planen och att de kan placeras var som helst inom det angivna området. Då deras utformning och gestaltning ej behandlas i detaljplanerna avser konsekvensbedömningen endast anläggningarnas ungefärliga placering.
- Detaljplanen styr inte **storleken på de schakt** som kommer att göras, ej heller deras placering. Där tunneln byggs i öppna schakt utgår konsekvensbeskrivningen från att schakten kan placeras var som helst inom de med T1 och (T2) betecknade områdena. Schaktbredden kommer då att variera mellan 20 och 110 meter.
- Då **uppgångarnas utformning och gestaltning** ej behandlas i detaljplanerna behandlar konsekvensbedömningen endast uppgångarnas läge inklusive rimliga antaganden om byggnadsbehov och ytmässiga kumulativa effekter i deras direkta närområde vad gäller angöringsbehov. Vad gäller “ny byggnad” utgår bedömningen från att det tillkommer någon form av väderskydd/byggnad på platsen oaktat utformning. I planen förekommer olika förutsättningar för de olika delområdena. Konsekvensbeskrivningen utgår från att uppgångarna kan placeras var som helst inom det angivna området.

För att göra samlad konsekvensbedömning har följande kunskapsunderlag saknats:

- Konsekvenser av schaktning och sprängningsarbeten för kulturhistorisk bebyggelse under byggtiden. Denna typ av konsekvenser hanteras av Trafikverket inom ramen för järnvägsplanens MKB och i de efterföljande prövningarna enligt miljöbalken och har inte kunnat beaktas då detaljplanens tidplan ligger före Trafikverkets.
- Konsekvenser och omfattning av tillkommande arbetsområde samt bortförsel av schaktmassor.
- Buller och vibrationer och dess konsekvenser för kulturhistorisk bebyggelse under drift av Västlänken.

Tidshorisont och pågående planering

Utbyggnaden av det totala Västlänksprojektet bedöms pågå under en lång period med beräknad start 2018. Det kan ej uteslutas att vissa förändringar vad gäller fysiska åtgärder kan komma att aktualiseras under utbyggnadstiden. Det går inte heller att i dagsläget förutspå vilka andra detaljplaner eller bygglov som beviljas och hur dessa påverkar kulturmiljön. Det är därför av största vikt att påverkan på vitala kulturhistoriska värden följs upp under genomförandetiden så att åtgärder kan vidtas i syfte att värna dessa värden.

Kumulativa effekter

Då stora osäkerheter i detta läge råder vad gäller styrning i detaljplanen är beskrivningarna av kumulativa effekter belastad med motsvarande osäkerhet.

Bedömningsmetoder

Här redovisad bedömning av konsekvenser för kulturmiljön har skett utifrån nuvarande kunskap om projektets olika delar. Då fortfarande väsentliga fysiska delar av det fullständiga projektet kvarstår att redovisas kan bedömningen komma att revideras.

Kulturhistorisk värdering

Den i föreliggande rapport sammanfattande kulturmiljöbeskrivningen baseras på tidigare utarbetade och mer omfattande utredningar framtagna av Antiquum våren 2013. Dessa utredningar utgör en fördjupning av de kulturhistoriska värdena som finns för varje delområde, dvs Skansen Lejonet, Centralen med hamnstråket, Haga med omgivning och Korsvägen med omgivning. Kulturmiljöbeskrivningen har för varje delområde beskrivits utifrån olika, för området adekvata, teman och för varje tema har en värdering gjorts.

Den kulturhistoriska värderingen/bedömningen utgår från de värden som finns på platsen och ställs inte i relation till andra kulturhistoriska platser i staden. Värderingen utgår från platsspecifika miljöaspekter av strategisk betydelse för respektive områdes kulturhistoriska och upplevelsemässiga kvaliteter, strukterade i ett antal utvärderingskategorier. Värdena är konkretiserade utifrån aspekter så som historiskt berättarinnehåll, karaktärsdrag, upplevelsevärden och rumsliga samband samt arkitektur och materialsammansättning.

Avsnittet som berör områden mellan stationerna har bedömts utifrån visuell påverkan på den omedelbara närmiljön och har inte kategoriserats utifrån teman likt övriga delområden i rapporten.

Bedömningsmodell

Bedömningen är upplagd med utgångspunkt från de bedömningsgrunder och metoder som används i den övergripande miljökonsekvensbeskrivningen.

Graden av effekt bedöms i skalan:

- Ingen
- Liten
- Måttlig
- Stor

Graden av påverkan är beroende av vilket värde som det berörda objektet har. En miljöaspekts värde bedöms i skalan:

- Litet
- Måttligt
- Stort

Konsekvenser bedöms i skalan:

- Ingen
- Marginell
- Måttlig
- Stor
- Mycket stor

Bedömningsmetoder

Bedömning av konsekvenser för kulturmiljön

Detaljplanens konsekvenser

I rapporten beskrivs och miljöbedöms förslaget med dess konsekvenser separat för de olika delområdena Skansen Lejonet/Gullberget, Centralen med omnejd, Haga Kyrkoplan med omgivning, Korsvägen med omgivning samt för anläggningar mellan dessa delområden.

I tabellerna för respektive delområde sammanfattas miljökonsekvenserna av detaljplanens olika åtgärder så som tunneldragning/schakt, uppgångar och tekniska anläggningar. Denna bedömning avser endast linjeplanens konsekvenser på kulturmiljön och inbegriper således inte kumulativa effekter, varken i relation till sådant som har skett eller kommer att ske i framtiden.

Kumulativa effekter

Härutöver görs en sammanvägd bedömning av påverkan på kulturmiljöer. Till planförslagens konsekvenser vägs tidigare skador på värdena in liksom förväntade effekter av tillkommande åtgärder. Då samtliga detaljplaner liksom planerna för stationsområdena förutsätts bli genomförda för att Västlänksprojektet ska kunna realiseras, blir de kumulativa effekterna i huvudsak desamma vid bedömning av kumulativa effekter knutna till respektive delområde. En slutlig bedömning av projektets samlade konsekvenser kan göras först då förändringar ovan mark klarläggs i kommande detaljplaner för stationsområdena. Utifrån nuvarande kunskap kan dock följande antaganden göras rörande stationsplanernas genomförande och deras konsekvenser med tillkommande nybyggnader, hållplatslägen etc.

- Eftersom uppgångarnas utformning och gestaltning ej behandlas i detaljplanen görs rimliga antaganden om byggnads- och angöringsbehov i deras direkta närområde.
- Schaktning och sprängningsarbeten kan komma att orsaka skador och sättningar på befintlig bebyggelse. Förändrade grundvattennivåer i samband med schaktning kan även komma att få konsekvenser för byggnaders rustbäddar. Det kan också leda till att vissa byggnader behöver grundförstärkas. Denna typ av konsekvenser behandlas av Trafikverket i en rapport som behandlar byggskedet och tas inte upp i denna MKB-bilaga. Det bedöms dock vara en kumulativ effekt som inte kan bedömas utifrån dagens kunskapsläge.
- Konsekvenser och omfattning av tillkommande arbetsområde samt bortförsel av schaktmassor.
- Driften av Västlänken kan även innebära konsekvenser för kulturhistorisk bebyggelse.

Samlad konsekvensbedömning

För de miljöaspekter där det, trots inarbetade miljöåtgärder, bedöms kvarstå negativa konsekvenser som är stora eller mycket stora bedöms det föreligga en risk att ett fullständigt genomförande av planen kan medföra betydande miljöpåverkan.

Vid utvärderingen av konsekvenserna för kulturmiljön har också bedömts huruvida miljöpåverkan är att ses som betydande eller ej. Betydande miljöpåverkan anses uppnås då konsekvenserna är stora eller mycket stora. Dock kan flera måttliga konsekvenser sammantaget och/eller tillsammans med redan skedd skada också medföra en betydande miljöpåverkan. *Läs mer om bedömningsmodellen ovan.*

Val av alternativ

Nollalternativ

Nollalternativet är ett referensalternativ för att bedöma detaljplanernas föreslagna markanvändning med avseende på miljöeffekter och konsekvenser.

Nollalternativet beskriver miljöns sannolika utveckling i området om inte planförslagen genomförs. Nollalternativet är inte en beskrivning av aktuella förhållanden eller ett antagande om oförändrat tillstånd, utan inkluderar de åtgärder och de förändringar som kan förväntas även utan att planerna genomförs.

Syftet med nollalternativet är att skapa en referensram som gör det lättare att särskilja konsekvenser som uppstår vid genomförandet av planerna, anläggandet av Västlänken, från konsekvenser som beror på regionens och stadens utveckling för övrigt.

Göteborgs Stad och Trafikverket driver ett pågående arbete för att definiera vad som kännetecknar nollalternativet. I detta läge har nollalternativet för de aktuella detaljplanerna bedömts utgöras av en situation som i stor utsträckning liknar utbyggnadsalternativet men med den skillnaden att Västlänken och dess följdinvesteringar inte ingår. För infrastruktur har det således förutsatts att de investeringar som inte är direkt kopplade till Västlänken kommer att genomföras. Det inbegriper bland annat flera åtgärder inom det Västsvenska paketet.

Översiktsplanen och andra strategiska dokument kommer att vara styrande för utvecklingen av bland annat Göteborgs innerstad. Det kommer dock inte vara möjligt att nå de målsättningar som finns om en tät och tillgänglig stadskärna eftersom större markytor kommer att krävas för trafikändamål om inte Västlänken anläggs.

Göteborgs central har under 2013 nått kapacitetstaket och klarar inte fler tåg i rusningstid. Detta medför att kapaciteten i tågtrafiken blir lägre och färre tåg kommer att trafikera det regionala järnvägsnätet jämfört med ett utbyggnadsalternativ. Större andel av resandet förväntas också ske med bil och buss, vilket innebär att mer utrymme krävs i staden för dessa transportslag. Göteborgs central kommer fortsättningsvis att vara en flaskhals för tågtrafiken och de andra investeringarna i regionens järnvägsnät kan inte bidra till ökad tågtrafik.

Alternativen som innebär utbyggnad enligt planförslagen och nollalternativet ska jämföras med samma tidshorisont. Horisontåret eller jämförelseåret har i miljöbedömningen av de aktuella planerna satts till 2030. Då kan Västlänken vara i drift och flera andra infrastrukturåtgärder och utbyggnadsplaner som samspelar också ha genomförts.

Val av alternativ

Andra studerade alternativ

Alternativ sträckning av Västlänken har utretts av Trafikverket i samband med järnvägsutredningen och beslut har därefter fattats om vilken järnvägskorridor som ska vara gällande (Reviderad järnvägskorridor efter beredningsremiss, augusti 2012, tillåtlighetsansökan Trafikverket). Det har därför inte bedömts som aktuellt att i MKB:n göra jämförelser mot andra alternativ än de som ryms inom den aktuella järnvägskorridoren. Detta innebär att de studerade alternativen i MKB:n inte utgör verkliga alternativ till Västlänken, utan endast alternativ för Västlänkens sträckning *inom korridoren*. Trafikverket och staden har prövat olika förslag till sträckning inom järnvägskorridoren. Några av dessa är:

- Alternativ sträckning vid Skansen Lejonet
- Alternativa lägen i plan för stationerna
- Alternativa lägen i höjdled för stationerna
- Alternativ sträckning vid Liseberg/Örgrytevägen

Alternativ sträckning vid Skansen Lejonet

Västlänkens läge förbi Skansen Lejonet påverkar planerna på utveckling av stadsdelen Gullbergsvass där Skansen Lejonet och Gullberget avses ingå och bli navet i en ny park. Västlänkens sträckning påverkar möjligheterna att direktkoppla Skansen Lejonet och parkmiljön till det nya Gullbergsvass och även att binda ihop området med stadsdelarna söder om Skansen (Redbergsplatsen/Olskroken).

Valt alternativ i detaljplanerna för järnvägstunneln

Alternativet innebär att järnvägen går i tunnel genom Gullberget samt att järnvägen går genom övertäckt betongtunnel i anslutning till berget.

Övriga studerade alternativ

Alternativ A:
Järnvägen går i öppet betongtråg och i en sträckning norr om Skansen Lejonet. Alternativet har valts bort eftersom betongtråget skapar en oönskad barriär mot framtida bebyggelse i Gullbergsvass och barriärer för framtida besök på Skansen Lejonet samt rörelse mellan Gullbergsvass och Olskroken/Redbergsplatsen.

Alternativ A1:
En del av betongtråget i alternativ A är omgjort till övertäckt betongtunnel. Alternativet med övertäckning på en 250 meter lång sträcka kräver omfattande grundförstärkningar samt innebär att den karakteristiska norra branten på Gullberget påverkas visuellt samt att en barriär bildas. Om tråget överdäckas fram till E6 innebär det en hög vall som bryter av området.

Alternativ B:
Järnvägen går in i tunnel genom Gullberget, men går i betongtråg öster om Gullberget. Detta utgör Trafikverkets huvudalternativ presenterat i samrådshandling maj 2013. Alternativet har valts bort eftersom det bedömts innebära att tågtrafiken kan upplevas som störande i parkmiljön med avseende på buller och vibrationer samt att möjligheterna till passage av gående och cyklister öster om Gullberget försvåras eftersom tunnelmynningen ligger precis intill Gullberget.

Alternativ sträckning vid Almedal

Utöver valt alternativ har ytterligare alternativ studerats för sträckningen vid Almedal. Det som i huvudsak skiljer alternativen är att befintlig bro rivs i valt alternativ. Ett större markintrång västerut behövs om alternativet att behålla befintlig bro väljs. Detta skulle även innebära intrång i detaljplan som inbegriper skyddade byggnader (Lyckholms fabriker).

Alternativa lägen i plan för Station Centralen

Utöver valt alternativ har ytterligare ett läge studerats för station Centralen. Alternativen som studerats för stationens läge har främst sitt ursprung i att minimera påverkan på befästningsverken och att klara

Val av alternativ

passagen av Götatunneln i det förberedda läget som finns i konstruktionen, samt att undvika en markhöjning vid Kanaltorget.

Valt alternativ i detaljplanerna för järnvägstunneln
Det nordvästra alternativet förespråkas i detaljplanen eftersom det ökar marginalen till skyddade fornlämningar i form av Göteborgs befästningar. Detta alternativ klarar passagen av Götatunneln i förberett läge utan att orsaka en förhöjning vid Kanaltorget.

Övrigt studerat alternativ
I det alternativa läget har plattformen en något sydligare placering, medan dragningen längs älven ligger något närmre älven än i valt alternativ. Alternativet har valts bort, bland annat på grund av den större påverkan på fornlämningsmiljön.

Alternativt läge Station Haga

Valt alternativ i detaljplanerna för järnvägstunneln
Valt alternativ vid Haga innebär att station Haga i princip helt kommer att ligga under Haga kyrkoplan och Kungsparken.

Övrigt studerat alternativ
Ett alternativ där stationen är förskjuten norrut, mot Rosenlund, har studerats. Alternativ möjliggör en kortare gångväg förutsatt en uppgång norr om Rosenlundskanalen och därmed bättre koppling till City. Läget är dock mer komplicerat avseende geoteknik och hydrogeologi. Större omfattning av djupa schakt innebär ökade byggkostnader som inte uppväger de kortare gångavstånden. Stationens läge i sidled bestäms till stor del av bergets läge och alternativ är därför inte aktuella att studera i detta avseende.

Alternativ sträckning vid Liseberg/Örgrytevägen

Valt alternativ i detaljplanerna för järnvägstunneln
Det valda alternativet innebär att järnvägen går i tunnel under Liseberg. Lisebergsalternativet ger, jämfört med alternativ sträckning under Örgrytevägen, en kortare byggtid och därmed mindre störningar för kringboende, verksamheter, kollektivtrafik och övriga trafikanter.

Övrigt studerat alternativ
Den alternativa sträckningen har en nordligare sträckning och går under Örgrytevägen. Även plattformen har en nordligare placering. Sträckningen har bedömts svår att kombinera med planerna på att lägga en del av Korsvägens vägtrafik under mark. Påverkan under byggtiden blir också betydligt besvärligare både för trafiken på Örgrytevägen och för verksamhetsutövarna i området.

Alternativa höjdlägen för stationerna

Station Centralen
Utöver valt alternativ har ett alternativ för station Centralens grundare läge i höjdled studerats. Detaljplanerna för järnvägstunneln ger utrymme för båda alternativen, men Göteborgs Stad har tagit ställning för det djupare läget.

Valt alternativ ligger ca 1,5 m djupare än det ytliga. Stationens läge under mark blir i båda alternativen, ca 10-12 m under markytan. Det djupare läget förespråkas i detaljplanen eftersom det ger möjlighet att placera uppgångar och tekniska anläggningar där de passar i stadsmiljön.

Det ytliga läget innebär att uppgångarna leder direkt från plattformarna till markytan vilket leder till minskad flexibilitet i stadsplaneringen ovan mark. Det något djupare läget ger möjlighet till ett mellanplan där

Val av alternativ

resenärer kan byta plattform under mark, vilket innebär att uppgångar kan placeras närmare exempelvis hållplatser för kollektivtrafik och andra målpunkter i gatuplanet.

Station Korsvägen
Utöver valt alternativ har ett grundare läge i höjdled studerats. Detaljplanerna för järnvägstunneln ger möjlighet för båda alternativen, men Staden har i planbeskrivningen tagit ställning för det djupare läget eftersom det ger möjlighet till två mellanplan, varav ett kan användas som utrymme för framtida kollektivtrafik. Därigenom kan Korsvägen utvecklas som en effektiv bytespunkt i kollektivtrafiken.

Det högre läget innebär att ett enda mellanplan medges, vilket innebär kortare väg från stationen upp till markplan. Alternativet blir billigare men ger inte den möjlighet till stadsutveckling som är önskvärd för den framtida utvecklingen av Göteborg och regionen.

Utifrån tillgängligt kunskapsunderlag har följande noterats:

Då nollalternativet inte innehåller några konkreta angivelser eller åtgärder har endast en översiktlig bedömning kunnat göras. Konsekvensbedömningen kommer att kompletteras i takt med att nollalternativet utvecklas. Utveckling enligt nollalternativet innebär såväl positiv som negativ påverkan på kulturmiljöerna längs linjens dragning.

Positiva aspekter
Att schaktning för Västlänken uteblir innebär att stora och irreversibla ingrepp i fornlämningen Göteborg 216:1 undviks och därmed är alternativet mer skonsamt mot berättelsen om den befästa 1600-talsstaden Göteborg.

Nollalternativet innebär en mindre påverkan på Skansen Lejonet, en av de äldsta försvarshistoriska miljöerna i Göteborg, genom att inget bergschakt utförs i Gullberget.

De mycket stora och omfattande ingreppen och konsekvenserna för Haga Kyrkoplan och Kungsparken undviks.

De mycket stora ingreppen och konsekvenserna för värdefulla parkmiljöer och äldre träd mildras avsevärt.

Flera av de byggnader som direkt hotas av demontering/rivning i och med byggandet av Västlänken, bland annat Johannebergs landeri och landeribyggnader samt byggnader från Jubileumsutställningen 1923 på Liseberg, kommer i och med nollalternativet att kunna bevaras.

Negativa aspekter
I nollalternativet har det förutsatts att flera infrastrukturåtgärder inom det Västsvenska paketet kommer att genomföras. Här ingår bland annat en utbyggd kollektivtrafik, nya busskörfält, fler gång- och cykelbanor, en ny Göta Älvbro och Marieholmstunneln. Utan Västlänken förväntas också en större andel av resandet ske med bil, vilket kan antas innebära ytterligare utbyggnad av vägar. Dessa åtgärder kan antas innebära viss negativ påverkan i form av ingrepp i värdefulla parkmiljöer som delvis kan komma att behöva tas i anspråk för körfält, bussfält osv vilket skulle kunna få konsekvenser för bland annat fd Bergslagsbanans stationspark, Kungsparken, Haga Kyrkoplan och Johannebergs landeripark. Detta kan eventuellt även innebära borttagande av vissa äldre och värdefulla träd. Sammantaget kan sådana ingrepp innebära en negativ kulturmiljöpåverkan då kulturhistoriska samband fragmenteras.

Även fornlämningsmiljön kan påverkas i viss utsträckning av schaktning i samband med uppförandet av den nya Göta Älvbron samt utbyggnad av kollektivtrafiken - bland annat kan byggnationen av spårvägen längs hamnstråket innebära ingrepp i det fd befästningsstråket. Påverkan skulle dock bli mer ringa än vid genomförandet av Västlänken.

Konsekvenser av nollalternativet för kulturmiljön

Skansen Lejonet

Alternativ A:
Alternativet innebär stora ingrepp i en för Göteborg mycket värdefull miljö som sedan tidigare blivit hårt trängd från flera håll. Upplevelsen av försvarsanläggningen på klippan kommer att påverkas. Alternativet innebär dessutom en stark barriärverkan mellan Gullberget och Gullbergsvass.

Alternativ A1: Se alternativ A

Alternativ B: Alternativet innebär ett irreversibelt ingrepp i berget vilket får en mycket stor konsekvens för det kulturhistoriska värdet.

Alternativ sträckning vid Almedal

Mot bakgrund av den stora osäkerhet och brist på redovisning i det alternativ till sträckning vid Almedal som presenteras har konsekvenserna inte kunnat bedömas. Eventuellt kan skyddad bebyggelse inom Lyckholms fabriker påverkas av en annan linjesträckning.

Alternativt läge i plan för Station Centralen

Hela området ingår i det fd befästningsstråket som är en del i den mycket värdefulla fornlämningen Göteborg 216:1. Här finns troligen lämningar efter f d Masthamnen och befästningsanläggningarna mot älven. Det bör påpekas att det finns osäkerheter i lämningarnas exakta läge, varför en jämförelse mellan alternativen inte är helt möjlig. Alternativet innebär dock sannolikt ett större ingrepp i befästningsanläggningarna och rester av Masthamnen som måste schaktas bort. Sammantaget skulle alternativet innebära en mycket stor och irreversibel konsekvens för den värdefulla fornlämningsmiljön.

Alternativt läge i plan för Station Haga

Då det alternativa läget för station Haga inte presenterar något exakt läge för vare sig plattform eller uppgångar har endast en översiktlig bedömning kunnat göras. Ur fornlämningssynpunkt innebär alternativet ett mycket stort och irreversibelt ingrepp och negativ konsekvens för fornlämningen Göteborg 216:1 med lämningar efter bastionen Christina Regina (äldre delen) samt vallgravens tidigare sträckning och yttre vallar. Sannolikt skulle större delen av bastionen behöva grävas bort.

Vad gäller parkmiljön med äldre och värdefulla träd samt den i det närmaste intakta 1800-talsmiljön i och kring Haga Kyrkoplan skulle de negativa konsekvenserna sannolikt bli samma eller möjligen något mindre än i valt alternativ. Detta då förskjutning norrut inte innebär någon väsentlig förändring i behov av uppgångar.

Alternativ sträckning vid Liseberg/Örgrytevägen

Den alternativa sträckningen under Örgrytevägen skulle ur kulturmiljösynpunkt innebära en avsevärd mildring av den negativa kulturmiljöpåverkan då Johannebergs landeri med parkmiljö och byggnader sannolikt skulle påverkas i mindre grad, att Lisebergs landeribyggnader från 1700-talet samt de enda kvarvarande spåren av Jubileumsutställningen 1923 på Liseberg i form av huvudrestaurangen, en tornbyggnad och spegeldamman skulle kunna bevaras intakt på plats.

Alternativa höjdlägen för stationerna

Station Centralen

Det alternativa ytliga läget bedöms inte få några andra konsekvenser för kulturmiljön än det djupare alternativet.

Konsekvenser av studerade alternativ för kulturmiljön

Station Korsvägen

Då det alternativa höjdläget för station Korsvägen inte innehåller några konkreta angivelser har endast en översiktlig bedömning kunnat göras. Om djupläget inte påverkar Västlänkens ingång i berget vid Johannebergs landeri blir konsekvenserna de samma för kulturmiljön som i valt alternativ. Det ytliga läget kan dock innebära minskad flexibilitet i stadsplaneringen ovan mark, vilket i sin tur kan leda till negativ kulturmiljöpåverkan.

Skansen Lejonet

Sammanfattande historik

Utredningsområdet utgörs av Gullberget med Skansen Lejonet. Gullberget är beläget ca 1 km nordost om Göteborgs stadskärna.

Tidigt ett viktig försvarsläge

Platsen har varit befäst sedan början av 1300-talet, d v s långt innan anläggandet av staden Göteborg. Syftet var att tillsammans med bl a Gamla Älvsborgs fästning försvara den smala kil utmed Göta Älv som under lång tid var Sveriges enda förbindelse med Västerhavet. Försvarsverket raserades upprepade gånger av danskarna men återuppfördes av svenskarna. År 1568 erhöll klippan ett fäste bestående av vallar, vattengravar och yttre försvarsverk. Denna skans förstördes dock under Kalmarkriget 1611-13.

Skansen Lejonet förstärker fästningen "Göteborg"

Efter erläggandet av Älvsborgs andra lösen kom berget åter i svenska händer och försågs då med en stjärnformad skans uppförd i jord och sten. Den nuvarande skansen uppfördes på 1680-talet efter ritningar av fortifikationsarkitekt Erik Dahlbergh och avsåg främst att utgöra en förstärkning av Göteborgs fästning. Byggnaden som fick namnet Wästgöta Lejonet utformades med ett runt torn och ett nedre, stjärnformat tenaljverk. På takkrönet placerades ett lejon med svärd.

I början av 1800-talet beslutades att riva de då föråldrade befästningsanläggningarna kring Göteborg. De båda skansarna Lejonet och Kronan undantogs dock från rasering. Skansen Lejonet fick under 1800-talet olika uppgifter som bl a förråd. På 1890-talet rustades den då rätt förfallna skansen upp och ett nytt lejon av koppar sattes upp på takets krön.

År 1935 upptogs Skansen Lejonet som byggnadsminnesmärke. På 1970-talet gjordes ombyggnader och restaureringar som bl a syftade till att ställa i ordning delar av interiören som fest- och utställningslokaler.

Götiska förbundet disponerar skansen sedan 1970-talet och upplåter den för bl a visningar och fester. År 1993 övergick förvaltningen av Skansen Lejonet från Fortifikationsförvaltningen till Statens fastighetsverk.

Än idag väl synligt i stadslandskapet

Skansen låg ursprungligen omgiven av öppna betesmarker och av den vidsträckta Gullbergsvass. Under loppet av 1800-talet kom dessa områden att mer och mer tas i anspråk för kommunikationer, framför allt järnvägen. Idag är Skansen Lejonet fortfarande väl synlig i stadslandskapet, men relativt svåråtkomlig på grund av de järnvägsspår som omger Gullberget. Skansen utgör för de flesta göteborgare en välkänd profil, men få har besökt anläggningen.

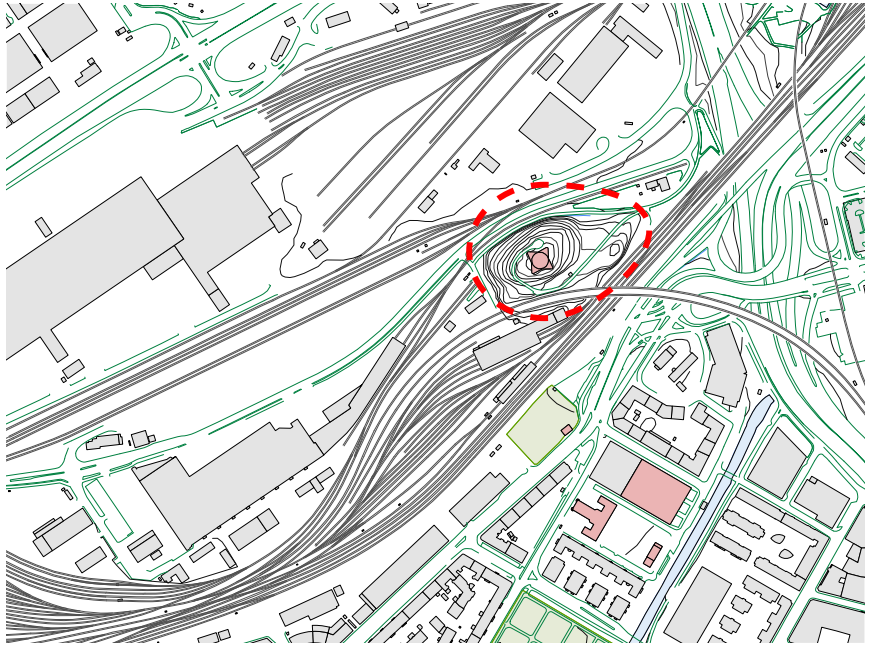

Det studerade området utgörs av Gullberget och dess närmaste omgivning.

Foton

Befintligt skydd

Statligt byggnadsminne

Skansen Lejonet utsågs till byggnadsminnesmärke 1935. Idag är Skansen Lejonet statligt byggnadsminne och råder under "Förordning (1988:1229) om statliga byggnadsminnen m.m." Riksantikvarieämbetet är tillståndsmyndighet.

Byggnadsminnet omfattar hela fastigheten Gullbergsvass 703:4, d v s den fastighet som Statens fastighetsverk förvaltar. Förutom skydd för stentornet anges i skyddsföreskrifterna att området runt byggnaden inte får bebyggas och att det skall vårdas och underhållas så att områdets karaktär bibehålls.

Följande skyddsföreskrifter, upprättade 2006, gäller för byggnadsminnet:

1. Skansen får inte rivas, byggas om eller byggas till på ett sätt som ändrar dess enhetliga, slutna karaktär. Fönstrens karaktär av muröppningar skall bibehållas så väl exteriör som interiört.
2. Byggnaden skall vårdas och underhållas med material och metoder som är anpassade till dess egenart.
3. I byggnaden får inte göras ingrepp i eller ändring av stomme. Härmed menas bärande murar eller annan bärande konstruktion samt bjälklag och pelare före 1970. Andra spår av den militära funktionen såsom synliga bjälklagsändar och hålrum för tidigare bjälklagsbalkar skall bevaras.
4. Mittornets öppna planlösning skall behållas.
5. Fasta inredningsdetaljer som synliggör militära funktionen såsom rester av anordningar för upphissning och manövrerande av utrustning skall bibehållas.
6. Ursprungliga stenmurar i bottenvåningens golv skall bevaras. Golvbrunnen skall bevaras och vara tillgänglig.
7. Området runt byggnaden får inte ytterligare bebyggas och skall vårdas och underhållas så att områdets karaktär bibehålls.

Riksintresse

Även om en geografisk avgränsning saknas gör Stadsbyggnadskontoret bedömningen att Skansen Lejonet utgör en vital del av riksintresset för staden inom Vallgraven med parkbältet. I riksintressebeskrivningen omnämns både Skansarna Lejonet och Kronan som viktiga delar i Göteborgs tidiga historia enligt följande beskrivning; "Storstadsmiljö, formad av funktionen som "Sveriges port mot väster" och det för sjöfart, handel och försvar strategiska läget vid mynningen av Göta älvs vattensystem. /.../ 1600- och 1700-talens fästnings- och kanalstad med bevarade delar av stadsbefästningarna, och *strax utanför stadskärnan skansarna Göta Lejon och Kronan* samt Exercisheden."

Fornlämningar

Skansen Lejonet med omgivning är registrerad i FMIS som övrig kulturhistorisk lämning (Göteborg 135:1). Fasta fornlämningar skyddas av Kulturminnelagen (KML) och övriga kulturhistoriska lämningar av § 30 i Skogsvårdslagen (SVL). Övriga kulturhistoriska lämningar används för kulturhistoriska lämningar som enligt rådande praxis vid registreringstillfället inte utgör fast fornlämning men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Länsstyrelserna fattar beslut om vad som är en fornlämning eller ej.

Det finns åtskilliga rester av försvarsverk från tiden före den nuvarande skansen, troligen från 1500- och 1600-talen (eller t o m ännu tidigare). Dessa är belägna i bergets sluttningar söder och öster om skansen. Berget innehåller även tydliga spår av 1600-talets bergsprängning. Öster och sydost om skansen finns lämningar av bebyggelse från 1800- och 1900-talen och ett skyttevärn från andra världskriget.

Övrigt skydd

Skansen Lejonet finns upptaget i bevarandeprogrammet från år 2000 för Göteborgs stad. Gällande detaljplan från 1962 innehåller inget skydd.

Beskrivning av kulturmiljövärden

På följande sidor redogörs för utredningsområdets centrala kulturhistoriska värden. Värdena har delats in i tre olika teman. Av dessa utgör temana A-C konkretisering av riksintresset för kulturmiljövård enligt följande:

A) Välbevarad 1600-talsskans med stort fortifikationshistoriskt värde
B) Befäst klippa med dramatisk historia
C) Skansen som landmärke och viktiga siktlinjer

A) Välbevarad 1600-talsskans med stort fortifikationshistoriskt värde

- Erik Dahlberghs arbete med att förstärka fästningen Göteborg på 1680-talet gjorde Göteborg till en av Europas starkast befästa städer - där Skansen Lejonet och Kronan ingick som viktiga delar. Stentornet är oförändrat sedan det färdigställdes på 1690-talet och bär ett stort byggnadshistoriskt och fortifikationshistoriskt värde. Byggnaden har en sluten och symmetriskt form och försvarstekniskt kunde skansen försvara sig med samma kraft åt alla håll. Tillsammans med Skansen Kronan är tornet det bäst bevarade försvarsverket på den en gång i tiden så mäktiga fästningen "Göteborg". För den historiska förståelsen är det viktigt att Skansen Lejonets dominerande och strategiskt viktiga läge på krönet av berget, med fria skottlinjer åt alla väderstreck, bevaras och förstärks. Skansen bör även i framtiden råda över omgivningen, helst i högre grad än idag. Skymmande byggnader eller andra anläggningar bör därför inte planeras i de närmaste omgivningarna. Av stor betydelse är också det visuella sambandet med Skansen Kronan och kopplingen till älven som idag är allt mer skymd.
- Tornet avspeglar en tid då Sverige som stormakt stod under hård press från grannländerna och flera historiskt viktiga och dramatiska händelser har utspelat sig på platsen. Gullberget var tidigare en isolerad klippa i ett flackt landskap – en plats av stor strategisk betydelse i Göta Älvdalens nedre del. En besökare på skansen kan ännu uppleva något av denna dominans över landskapet eftersom den omgivande bebyggelsen är gles och låg.
- Skansen Lejonet och Kronan är exempel på s k satellitfästningar, isolerade, mindre fästningar som haft till uppgift att försvara en bakomliggande huvudfästning (dvs Göteborg) och det finns få eller inga liknande fästningsbyggnader bevarade i Europa.

B) Befäst klippa med dramatisk historia

- Skansen Lejonet är ett av de mest välbevarade minnesmärkena över Göteborgs äldsta historia. Tornet befäster en plats i Göta älvs mynningsområde som varit befäst sedan 1300-talet och på platsen finns bl a rester av äldre försvarsanläggningar från tiden före tornets uppbyggnad. Det är därför viktigt att återstående rester av de äldre försvarsverken bevaras.

C) Skansen som landmärke och viktiga siktlinjer

- Skansen Lejonet har en viktig funktion som landmärke i Göteborg och det är centralt att tornet förblir väl synligt från många håll. Tornet skapar stämning i staden genom sin gåtfullhet och genom den tidsdimension som det tillför stadslandskapet. Tornet bör därför behålla sin synlighet i stadsbilden.
- På längre sikt ett tänkbart viktigt rekreationsområde för närområdet i takt med att Gullbergsvass utvecklas.

Planförslaget

Förtydliganden och antaganden

Risk för skador på byggnaden Skansen Lejonet i samband med byggande eller drift av Västlänken behandlas inte i denna Bilaga till miljökonsekvensbeskrivning.

Då detaljplanen saknar anvisningar angående en del av förhållanden som påverkar miljökonsekvensbeskrivningen har följande antaganden gjorts:

- Spåranläggningen ligger inom den 15 meter breda zon som i detaljplanen anges som ”Illustrerat läge för järnvägsspår”.
- Detaljplanens område för järnvägsändamål (T) tas i anspråk för upplag, parkering etc, men utan att några skymmande byggnader uppförs.
- Inom området med beteckning LOKALGATA (T2) går lokalgatan i en underfart under järnvägen, med en fri höjd av 4,5 meter, varigenom bussar även fortsättningsvis kan nå Skansen Lejonet. Hur underfarten löses nivåmässigt framgår inte av detaljplanen.
- Järnvägsspåren ligger på en höjd av ca +4 meter (ca 2 meter över omgivande planmark) vid planområdets gräns i nordost, för att medge passage över E6. Spåren förutsätts därefter sjunka så att de ligger på en höjd av ca +2 meter (ungefär befintlig marknivå) vid tunnelpåslaget.
- Tunnelpåslaget ligger i gränsen mellan området med beteckning T (grått) och området med beteckning PARK (T1) (grönt, prickat).
- Inget schakt av ytberg utförs i området med beteckning RT (rött, prickat)
- **Tunneltakets undersida är ca 6,2 meter över rälsöverkant.**
- Inom området med beteckning PARK (T1) byggs en vegetationsklädd ås över järnvägstunneln med en täckning av minst 1 meter över tunnelns tak.
- Ny lokalgata ansluts till Gullbergsvägen så att biltrafik medges i alla riktningar.
- Inga förändringar äger rum inom område med beteckning JKYT1.

I de fall antaganden ovan frångås krävs en uppdatering av konsekvensbeskrivningen.

Planförslaget

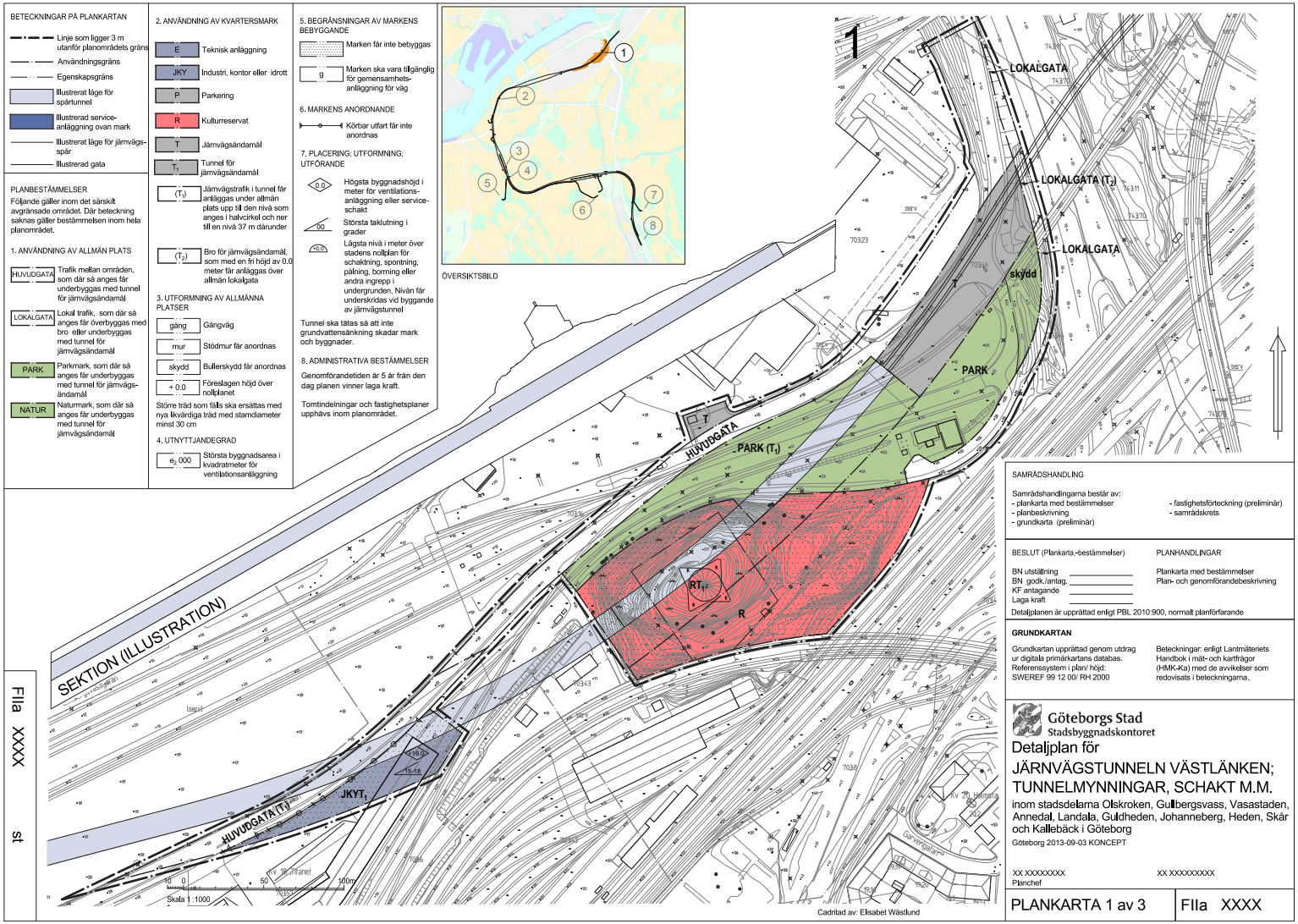

Ny detaljplan för Järnvägstunnel Västlänken; tunnelmynningar, schakt mm. SBK augusti 2013.

Sammanfattning

Matrisen visar att bergschakt och betongtunneln är de åtgärder som riskerar få störst negativ effekt på kulturmiljön. Bergtunneln innebär ett irreversibelt ingrepp och eftersom platsen omges av berg i dagen kommer det inte att vara möjligt att dölja ingreppet fullständigt. Bergschaktens omfattning och närheten till skansen gör att konsekvensen för det historiska Gullberget i sin helhet innebär betydande miljöpåverkan.

Åsen kommer att förändra topografin i området på ett avgörande sätt. Bilden av den karakteristiska klippan som skjuter upp ur det flacka landskapet blir otydligare. Konsekvensen för upplevelsen av den historiska miljön innebär betydande miljöpåverkan. Den förlängda angöringen innebär sammantaget en måttlig, eller marginell, påverkan på den historiska miljön.

	A) Välbevarad 1600-talsskans (Historik)	**B) Befäst klippa med dramatisk historia** (Fornlämningar)	**C) Skansen som landmärke och viktiga siktlinjer** (Upplevelse)
Bergschakt	Stor	Mycket stor	Måttlig
Betongtunnel och tråget	Mycket stor	Marginell	Måttlig
Angöring till Skansen Lejonet	Måttlig	Marginell	Marginell
Väg- och järnsvägsområdet i närområdet	Ingen	Ingen	Ingen
Buller och visuell störning avseende upplevelsevärdet	Marginell	Marginell	Ingen

I matrisen ovan redovisas de planerade åtgärdernas konsekvenser för platsens kulturhistoriska värden.

Detaljplanens konsekvenser på Skansen Lejonet

Bergschakt

Planförslaget:
Västlänken föreslås gå in i berget nordost om Skansen Lejonet.

Åtgärd och effekt:
Planförslaget medför att en bergschakt för bergtunnelns mynning kommer att utföras nordost om Skansen Lejonet. Bergschakten kommer på ett avstånd av ca 32 meter från den närmast belägna delen av byggnaden. Schakten får en högsta höjd av ca 10 meter över angränsande gatunivå. Bergtunnelmynningen blir inte synlig från omgivningen eftersom den avses att anslutas till en betongtunnel som täcks över med jord.

Konsekvenser:
Ett irreversibelt ingrepp görs i Gullberget. Eftersom platsen omges av berg i dagen kommer det inte att vara möjligt att dölja ingreppet fullständigt. Ingreppet påverkar inte landmärket eller utsikten på något avgörande sätt, men bergschaktens omfattning och närheten till skansen gör att konsekvensen för det historiska Gullberget i sin helhet innebär betydande miljöpåverkan.

Betongtunnel

Planförslaget:
För att minska spåranläggningens visuella påverkan på miljön ansluts en 120 meter lång järnvägstunnel av betong till den ovan omnämnda bergtunnelmynningen. Betongtunneln avses i detaljplaneförslaget att täckas med jord och vegetation.

Åtgärd och effekt:
Den föreslagna övertäckta betongtunneln innebär att Gullberget kommer att få en konstgjord förlängning mot nordost i form av en ca 120 meter lång vegetationsklädd ås. Åsen kommer att täcka en del av Gullbergets hällmark på ömse sidor om bergschakten. Åsens krön kommer i den sydvästra delen att ligga på en höjd av ca 10 meter över omgivande planmark. Vid betongtunnelpåslaget i nordost kommer åsen att ligga på en höjd av ca 8 meter över omgivande planmark. Som jämförelse kan nämnas att vändplanen framför skansen ligger på ca 19 meter över omgivande planmark.

Konsekvenser:
Åsen förändrar topografin i området på ett avgörande sätt. Bilden av den karakteristiska klippan som skjuter upp ur det flacka omgivande landskapet blir otydligare. Överdäckningen av spårområdet är positiv jämfört med ett öppet tråg, men det är ofrånkomligt att åsen blir ett artificiellt inslag i den historiska miljön.

Konsekvensen för upplevelsen av den historiska miljön innebär betydande miljöpåverkan.

Angöring till Skansen Lejonet

Planförslaget:
I planen föreslås en ny angöring till Skansen Lejonet, föranledd av att Västlänken skär av den nuvarande angöringen och en ny gång- och cykelbana på överdäckningen.

Åtgärd och effekt:
Vid korsningen med Västlänken går angöringsvägen i ett tråg under järnvägen. Under järnvägen ligger angöringsgatan ca 4,5 meter under omgivande planmark. Planförslaget innebär en förlängd angöringsväg.

Konsekvenser:
Att angöringsvägen blir längre och kommer att gå i ett tråg under Västlänken bidrar inte till att förbättra angöringsförhållandena. Sammantaget kan konsekvensen för möjligheten till upplevelsen av den historiska miljön betraktas som måttlig/marginell.

Detaljplanens konsekvenser på Skansen Lejonet

Väg- och järnvägsområde i närområdet

Planförslaget:
Nuvarande spår, del av Kruthusgatan och del av cykelbana norr och nordost om Gullberget kommer att tas bort och ersättas av den vegetationsklädda åsen och annan parkmark. Norr om Gullberget flyttas Kruthusgatan något längre från Gullberget.

Åtgärd och effekt:
Planförslaget innebär att grönområdet vidgas på bekostnad av asfalterade ytor.

Konsekvenser:
Att Kruthusgatan och spårområdena flyttas längre bort från berget är positivt. Flyttningen påverkar dock inte Kruthusgatan där den går som närmast skansen. Utvidgningen av grönområdet är likaså positiv. Konsekvensen för kulturmiljön kan betraktas som måttligt positiv.

Buller och visuell störning

Planförslaget:
Planförslaget möjliggör tågtrafik på Västlänken.

Åtgärd och effekt:
Tågtrafiken på Västlänken kommer att synas och höras från Skansen Lejonets närmaste omgivning. Trafiken förväntas bli tät, vilket kan skapa buller och visuella störningar. Miljön är dock redan kraftigt störd av järnvägs- och vägbuller.

Konsekvenser:
Konsekvensen av ökat buller och visuell störning bedöms som marginell.

Kumulativa lokala effekter

Påverkan på Skansen och fornlämningar

Inom ramen för detaljplanearbetet kan inga kumulativa effekter på kulturmiljön förutses.

Övriga detaljplaner

- På sikt är det sannolikt att en utbyggnad av Gullbergsvassområdet kan medföra kumulativa effekter på kulturmiljön.

Förslag till åtgärder för undvikande/minimering av miljöpåverkan inför fortsatt detaljplanearbete

Järnvägsspårens höjdläge

Effekterna av bergschakten och av den konstgjorda åsen blir mindre ju lägre järnvägsspåren kan placeras. Spåren bör därmed ligga i svag lutning redan i planområdets gräns i nordost och sedan gå i största möjliga lutning mot sydväst. Spårens höjdläge framgår inte av detaljplaneförslaget. Det förutsätts att detta regleras i det fortsatta detaljplanearbetet.

Järnvägsspårens placering inom planområdet

Placeringen av järnvägsspåren ungefär inom det läge som illustreras i detaljplanen är troligen minst skadlig. En liten förskjutning mot sydost kan vara gynnsam, om detta inte riskerar att skada skansen. En sådan förskjutning skulle ge mer utrymme för markplaneringen invid tunnelpåslaget samt ge mer utrymme för ett bullerskydd utmed Kruthusgatan som skyddar bebyggelsen på andra sidan Kruthusgatan från tågtrafikbuller. Det förutsätts att bästa läge ur kulturmiljösynpunkt väljs och preciseras i detaljplanen.

Detaljplanens konsekvenser på Skansen Lejonet

Område T (Järnvägsändamål)
Befintliga byggnader i parkområdets södra del bör tas bort.

Konstgjord ås
Största möjliga omsorg bör läggas vid den konstgjorda åsens utformning (området PARK (T1)). Olika alternativ bör studeras. En möjlighet kan vara att visuellt tydligt skilja åsen från den naturliga klippan, en annan möjlighet kan vara att kamouflera åsen till att likna en naturlig förlängning av Gullberget. Tunnelpåslaget bör utformas så som det är illustrerat i planbeskrivningen, d v s tunnelröret bör vara ”snedskuret” så att det följer den konstgjorda åsens sluttning.

Arkeologisk undersökning
Arkeologisk undersökning och kartläggning av fornlämningsmiljön för att säkra den information som fornlämningarna bär på om den befästa staden Göteborg kommer att genomföras med stöd av Kulturminneslagen.

Övriga rekommendationer
Inga övriga rekomendationer.

Centralen med Hamnstråket

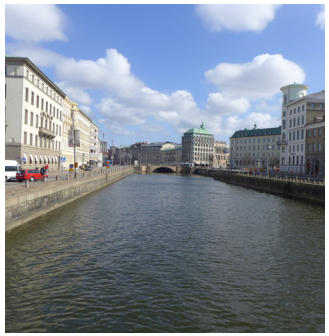

Sammanfattande historik

Större delen av utredningsområdet ingår i riksintresset *"Staden inom vallgraven med parkbältet"* och ligger inom fd befästningsstråket. Förutom de värdefulla miljöerna ovan mark finns sannolikt även rester av äldre befästningsanläggningar kvar under mark.

Stora hamnkanalen

Området kring nuvarande Stora Bommen, Packhusplatsen och Skeppsbroplatsen var huvudentré till staden från älvsidan och utgör en känslig kulturmiljö. Stora Hamnkanalen, anlagd under 1620-talet, är en del av den ursprungliga holländska stadsplanen och har sedan 1600-talet varit stadens centrum och "finrum". Detta var dessutom Göteborgs första hamnanläggning. Miljön präglas fortfarande av den holländska stadsplanen med sitt kanalsystem. Området längs hela kanalen omfattar ett koncentrat av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, kajkanter, broar m m som speglar utvecklingen från 1620-talet.

Hamnstråket

Under 1800-talets andra hälft utvecklades Göteborg till en utskeppningshamn och industriort. Hamnen och kajerna längs älven anlades vid denna tid och miljön omfattar kajer och byggnader som påminner om områdets tidigare roll som centrum för sjöfart och handel. Sammantaget bär Hamnstråket och den yttre delen av Stora hamnkanalen på flera viktiga berättelser om Göteborgs grundande och utveckling. Här manifesteras såväl den befästa handelsstaden Göteborg med landets främsta exempel på holländskt inspirerad kanalstadsplan som residensstaden Göteborg uttryckt genom Länsresidenset och Hovrätten samt handels- och sjöfartsstaden Göteborg – genom Stora Hamnkanalen, Packhuskajen samt sjöfarten och rederinäringens byggnader.

Centralstationen

Göteborgs starka utveckling som utskeppningshamn och industriort under 1800-talets andra hälft har ett nära samband med järnvägen och dess utveckling. År 1853 utfylldes delar av vallgraven och ny mark skapades för järnvägen och Drottningtorget. Västra stambanan var Göteborgs första järnväg och den första av de statliga banorna som byggdes. Järnvägen öppnades 1856 och Västra stambanans stationshus (nuvarande centralstationen) stod klart 1858 efter ritningar av AW Edelsvärd. På 1870-talet drogs järnvägsspår fram utmed kajerna ända fram till Järnvågspiren vid Järntorget som ett resultat av de ökade varuströmmarna i handels- och sjöfartsstaden Götebrog.

Kring sekelskiftet 1900 upplevde Göteborg en "järnvägsboom" då fem nya järnvägslinjer tillkom – Bergslagsbanan, som blev Sveriges största privata järnväg, 1877, Västkustbanan 1888, Boråsbanan 1894, Bohusbanan 1909 och Västgötabanan 1900. Omkring 1930 sammanfördes all persontrafik till en centralstation, Göteborgs Centralstation. Området kring Göteborgs centralstation är kommunikationshistoriskt intressant med en lång tradition som berättar om järnvägens och kommunikationsmiljöns tillkomst och utveckling under mer än 150 år.

Stora hamnkanalen och Packhusplatsen, cirka 1930-tal. Kanalen kantas av påkostad bebyggelse och mindre båtar kom in i kanalen genom Stora Bommens svängbro som tillkom 1860 och är Sveriges äldsta järnvägsbro. (Vykort)

Sammanfattande historik

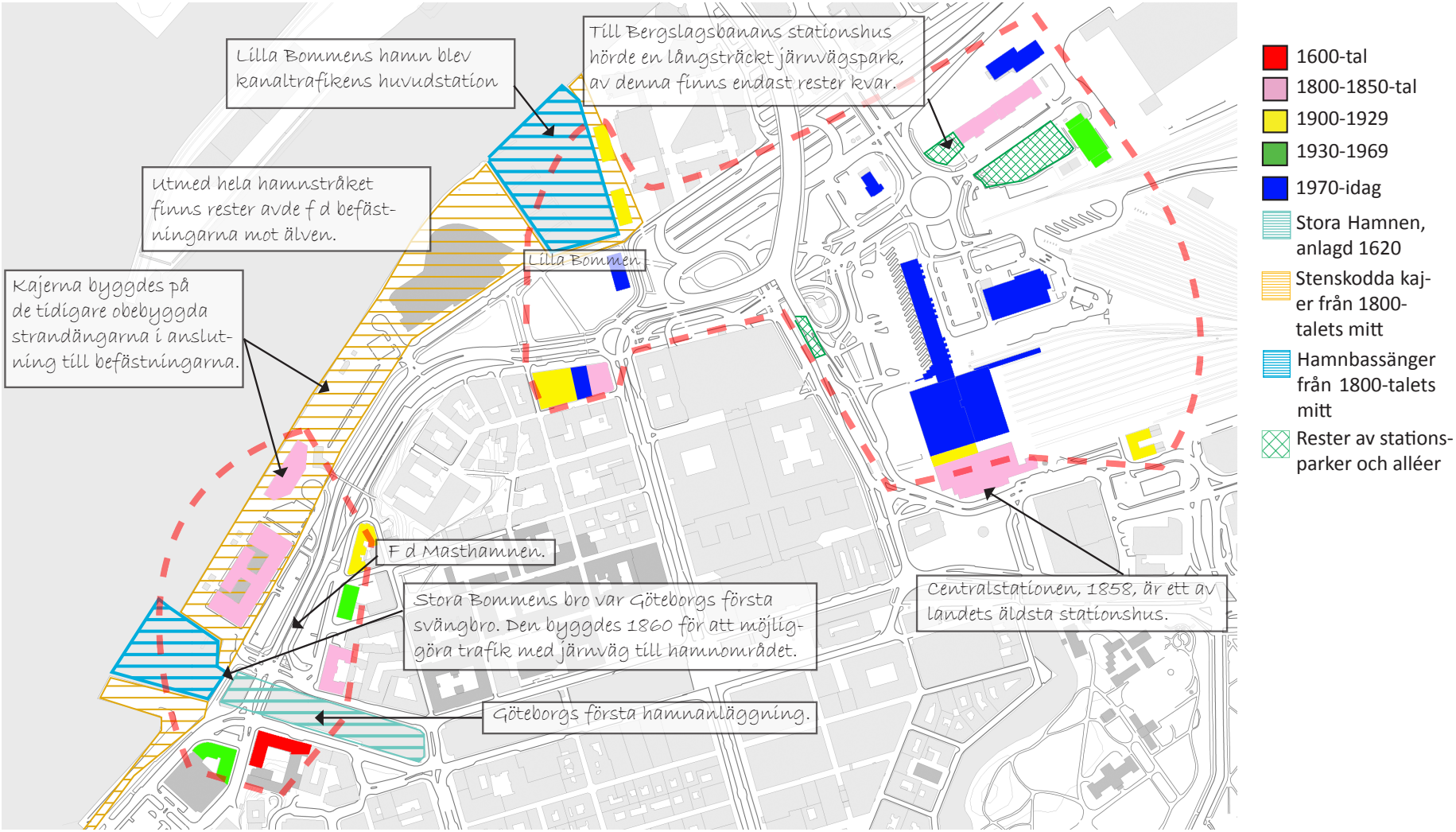

Illustrationen ger en översikt över bl a ålder på byggnader och miljöer.

Foton

Trafikintensivt område kring fd Bergslagsbanans station och stationspark.

Lilla Bommens hamn.

Göteborgs Centralstation och Drottningtorget.

Stora Hamnkanalen och hamnstråket vid Packhusplatsen.

Befintligt skydd

Riksintresset

Utredningsområdet Centralen med hamnstråket utgör sammantaget en mycket värdefull kulturmiljö. Större delen utredningsområdet ligger inom riksintresse för kulturmiljövården (Miljöbalken 3 kap.) Göteborgs innerstad O 2:1-5, Staden inom vallgraven med parkbältet. Dock ligger Bergslagsbanan utanför riksintresseområdet.

Staden inom vallgraven med parkbältet *(citat ur riksintressebeskrivning)*
"Stadskärnan inom Vallgraven är en unik miljö med en rikt varierad, i huvudsak småskalig, bebyggelse. Området speglar Göteborgs utveckling från grundläggning till nutid. Stora delar av den ursprungliga stadsplanen med vallgrav, kanaler, befästningsrester och gatusträckningar är bevarade. Flera gatustråk präglas av äldre tiders tomtindelning och byggande. Områden med samlad bebyggelse av mycket stort arkitektur- och byggnadshistoriskt värde är bl. a. Gustav Adolfs Torg, Stora Hamnkanalen, kvarteren kring Domkyrkan och Stora Nygatan. I området inom Vallgraven finns också många välbevarade exempel på olika tiders arkitektur där gult tegel utgör ett viktigt karaktärsdrag. Grönstråket utanför Vallgraven vittnar om den stora roll parker och andra planteringar hade i 1800-talets stadsplanering."

Skyddad bebyggelse

Flera byggnader vid Centralen och längs hamnstråket har höga kulturhistoriska värden och är försedda med skydd. Centralstationen och Bergslagsbanans station (inkl del av park) är byggnadsminnen och skyddas enligt Kulturminneslagen (KML) kap. 3. Länsresidenset är statligt byggnadsminne och skyddas enligt Förordningen (1988:1229) om statliga byggnadsminnen m.m. Dessutom är ett antal byggnader försedda rivningsförbud och skyddsföreskrifter i gällande detaljplaner och ytterligare ett antal byggnader är upptagna i Göteborgs bevarandeprogram och där klassade som kulturhistoriskt värdefulla.

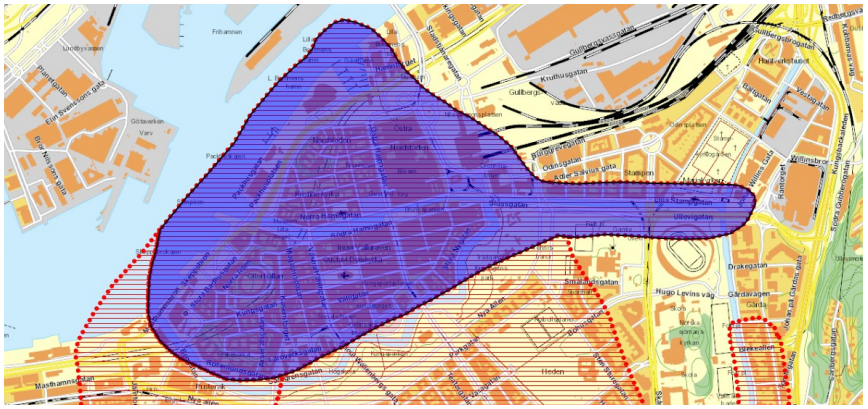

Riksintresset Staden inom vallgraven med parkbältet. Notera att Bergslagsbanans stationshus ligger utanför området. (Länsstyrelsens informationskarta)

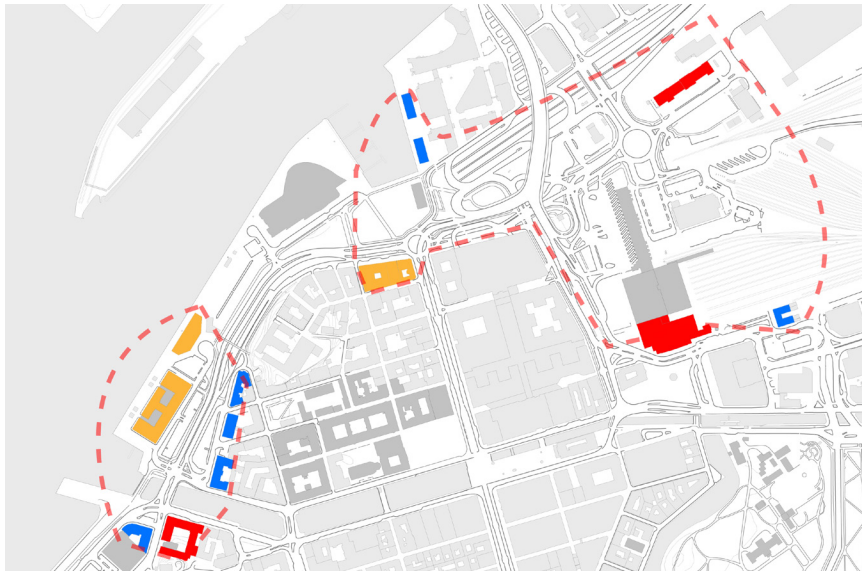

Byggnadsminne Skydd i Dp Ingår i bevarandeprogrammet

Observera att stora delar av området ingår i bevarandeprogrammet.

Befintligt skydd

Fornlämningar

Stora delar av undersökningsområdet ingår i det f d befästningsstråket och är en del av fornlämningen Göteborg 216:1 som utgör en helhet med mycket högt kulturhistoriskt värde som ingår som en väsentlig del i riksintresset. Två särskilt värdefulla delar är lämningarna efter befästningsstråket runt staden och Stora hamnkanalen med omgivning. Den aktuella lämningen utgör fast fornlämning och skyddas av Kulturminneslagen (KML) 2 kap, Fornminnen. Ytterligare en lämning finns regisrerad i FMIS, denna är dock undersökt och sedan tidigare borttagen.

Inför Götatunnelns bygge gjordes arkeologiska undersökningar. Dels genomfördes schaktningsarbeten i en torrlagd och utfylld del av Göta Älv utanför bastionen Gustavus Primus nordspets. Här påträffades mycket stora träkonstruktioner, s k sänkverk. Vid Lilla Bommen grävdes rester av en pålspärr fram som legat ett tiotal meter utanför och jäms med kurtinmuren.

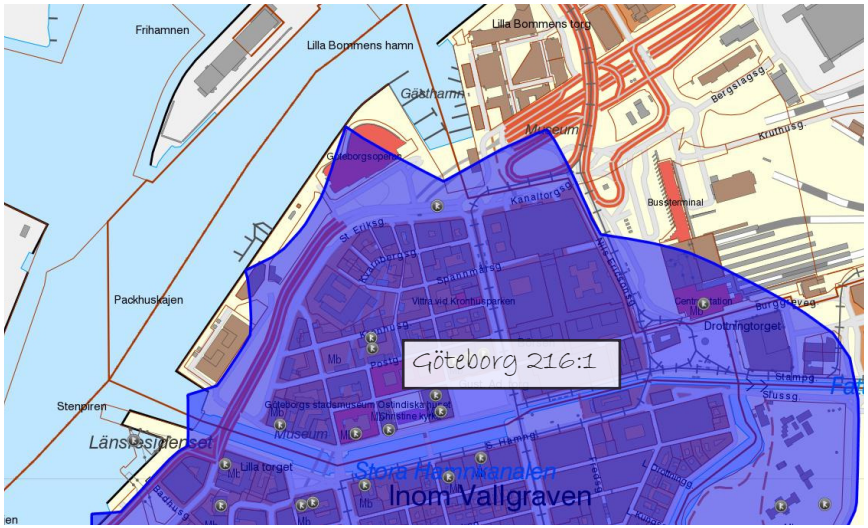

Bastionen Gustavus Primus, som ligger vid Göta Älvbrons fäste, har troligen till visa delar skadats i samband med arbeten med trafikanordningar och brofästet. Trots detta kan det finnas rustbäddsrester kvar.

Rester av Västra Hamnkanalen (igenlagd 1936) finns vid Lilla Bommen. Vid tidigare undersökningar har här återfunnits en fördämning av träplank och lera som visade att det fortfarande finns kvarstående vatten i nivå med kanalens botten.

En kurtinmur direkt öster om bastion Sankt Erik kom i dagen i samband med schaktning på St Eriksgatan inför byggnationen av Götatunneln. Kurtinmuren grävdes bort men stenarna dokumenterades noga och bevarades inför en eventuell återuppbyggnad.

Mellan Sankt Eriks bastion i öster och Stora Bohus bastion vid Stora Bommen löper sjömuren mot älven, d v s kurtinmur mellan bastionerna. Däremellan fanns ytterligare en mindre bastion, Sandbastionen. Utanför dessa ska också här ha funnits pålspärr och sänkverk i vattnet.

En arkeologisk förundersökning vid Operan visade på rester av en kurtinmur mellan bastionerna. Befästningslämningar iakttogs i tre av schakten, dels kurtinmuren med rustbädd mellan Sankt Erik och Sandbastionen, dels en vinkel av Sandbastionen samt kurtinmuren mellan Sandbastionen och Stora Bommen. Sannolikt är bastion Sankt Erik bortsprängd men murarana söder om Lilla Bommen är troligen bevarade (utom Sankt Erik).

Framför Broströmiahuset, vid Packhusplatsen, låg den sk Masthamnen. Botten på Masthamnen kan innehålla avsatta kulturlager från tiden den brukades som hamn. Här har också funnits kajer mellan Stora kanalen och Kvarnberget. Sannolikt är hamnen endast igenfylld vilket kan innebära att hamnbassäng med kajer m.m. är bevarade.

Befintligt skydd

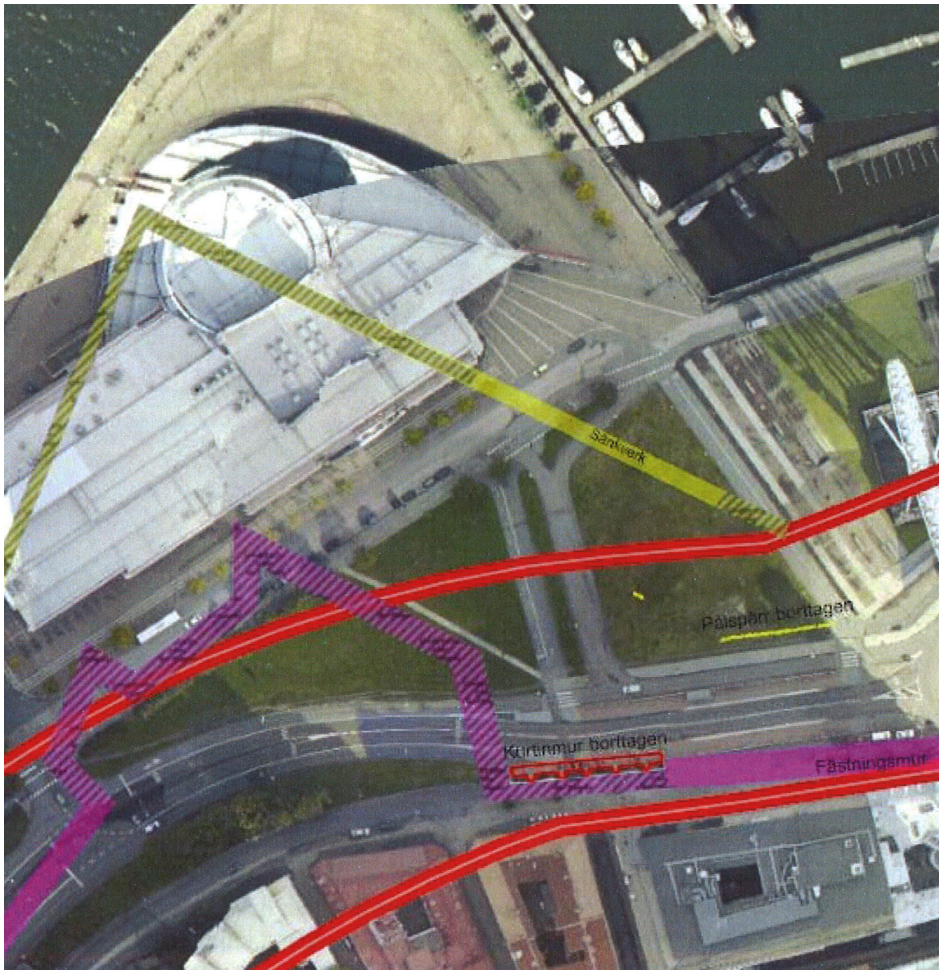

På bilden syns bastion Sankt Erik i skrafferat lila samt kurtinmuren som löpte mot bastion Gustavus Primus i öster. Skrafferad lila markering betyder borttagen befästningslämning. Kurtinmuren grävdes delvis bort inför Götatunneln. Sänkverken är markerade i gult.

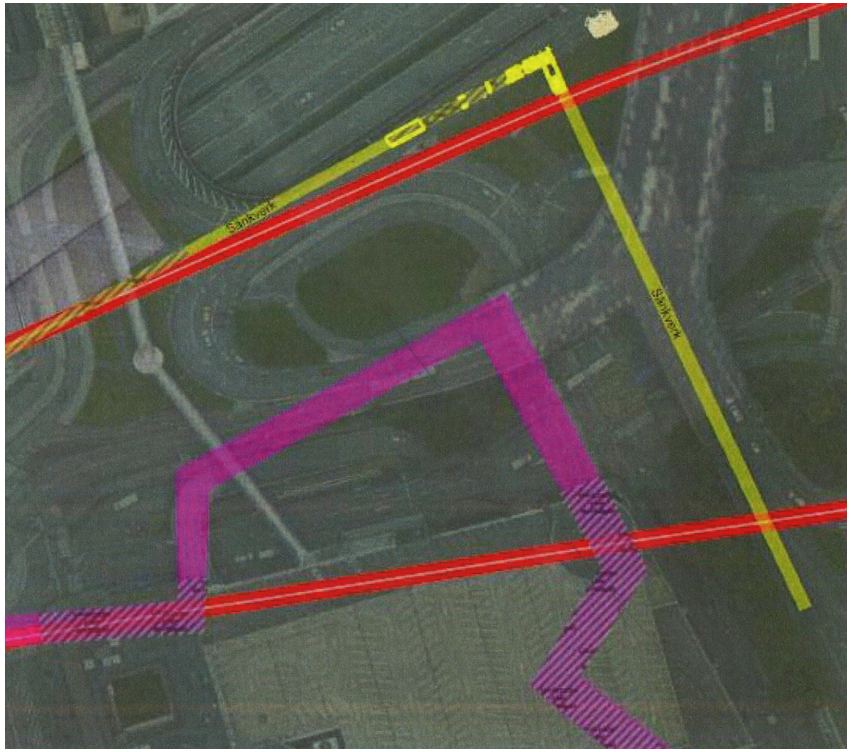

Bilden visar sänkverket i gult med arkeologiskt framtagna lämningar i samband med Götatunnelundersökningarna. Bastion Gustavus Primus är markerad i lila. Skrafferad del är bortgrävd i samband med uppförandet av Nordstan.

Beskrivning av kulturmiljövärden

Föreliggande kulturmiljöbeskrivning utgör en sammanfattning av utredningsområdets kulturhistoriska värden hämtat från *"Kulturmiljöunderlag för detaljplaner inför Västlänken, Fördjupad kulturmiljöbeskrivning för Centralen med hamnstråket,* Antiquum 2013". Dessa utgör en fördjupad beskrivning av riksintressets bärande värden.

Centralen med hamnstråket innehåller flera kulturhistoriskt värdefulla och känsliga stadsrum. Området kring centralstationen är en kommunikationshistoriskt mycket intressant miljö som även ligger inom fd befästningsstråket (här låg stadens entré från öster under 1600-talet).

Stora Hamnkanalen samt området kring Packhusplatsen är som helhet en värdefull miljö med mycket höga kulturhistoriska värden. Miljön rymmer även det fd befästningsstråket och är synnerligen intressant från arkeologisk synpunkt.

På följande sidor redogörs för utredningsområdets centrala kulturhistoriska värden. Värdena har delats in i olika teman:
A) Sammanhållen stationsmiljö med lång tradition
B) Det gröna resenärsstråket
C) Ett unikt och högtidligt finrum från 1600-talet
D) Den befästa staden
E) Viktiga minnesmärken över den göteborgska sjöfarten
Av dessa utgör temana C-E konkretisering av riksintresset för kulturmiljövård.

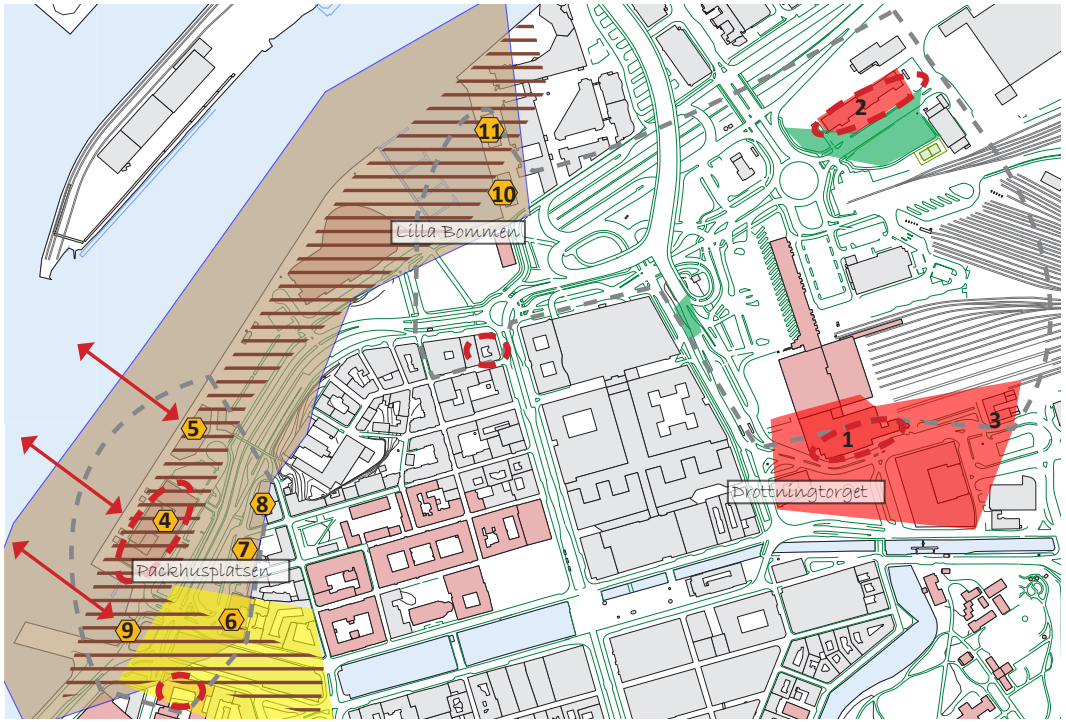

Illustration över områdets mest centrala värden utöver enskilda byggnader.
Gräns för utredningsområdet.

Värdefulla spår av den befästa staden under mark, manifesterad genom Stora hamnkanalen och fd befästningsstråket.

Stora hamnkanalen som en unik miljö med högtidlig karakär som är viktig att slå vakt om.

Kommunikationshistoriskt viktig miljö präglad av påkostade byggnader och gediga material.

Stråk med välbevarad hamnkaraktär

Viktiga rester av stationspark som positivt avbrott.

Viktigt visuellt samband mot älven/hamnen.

Särskilt viktiga fondmotiv/blickfång.

Byggnadsverk som är särskilt betydelsefulla för hamnkaraktären.

Beskrivning av kulturmiljövärden

A) Sammanhållen stationsmiljö med lång tradition

Området kring Göteborgs Centralstation har som helhet ett högt kommunikationshistoriskt värde och berättar om *järnvägens och kommunikationsmiljöns tillkomst och utveckling under mer än 150 år.*

- Förståelsen för kommunikationsmiljöns tidiga historia är starkt beroende på bevarandet av de äldre stationsbyggnaderna - *Centralstationen (1), Bergslagsbanans stationsbyggnad (2) och Fd Västgötabanans stationshus*. Befintliga byggnaders gestaltning, volym och detaljomsorg bör uppmärksammas vid ev gestaltning av nybyggnationer i närområdet.
- *Centralstationen är ett av landets äldsta stationshus* och skyddas som byggnadsminne enligt KML kap. 3. Den är mycket känslig för förändringar.
- Drottningtorgets karaktär av *representativt kommunikationscentrum* präglat av höga arkitektoniska anspråk, gedigna material och färgskala i framförallt jordfärger är mycket viktig att bevara och ta hänsyn till.
- Bergslagsbanans stationshus berättar om *Sveriges största privata järnväg* och skyddas som byggnadsminne enligt KML kap. 3. Förståelsen av såväl stationsmiljön som stationsbyggnadens arkitektoniska betydelse är intimt förknippad med resterna av stationsparken.

B) Det gröna resenärsstråket

Rester av det fd resenärsstråket med stationspark och trädrader har ett *högt kommunikations- och parkhistoriskt värde*.

- Bergslagsbanans fd stationshus representativitet förstärks av resterna efter en tidigare järnvägspark framför västra gaveln. Förståelsen av såväl stationsmiljön som stationsbyggnadens arkitektoniska betydelse är intimt förknippad med resterna av stationsparken. Stationsparken har redan förminskats avsevärt och är därmed ytterst känslig för ytterligare förminskning. Kvarstående delar av *den ursprungliga järnvägsparken har en strategisk berättarfunktion.*
- Längs Nils Ericsonsgatan finns rester av en trädrad som tidigare sträckte sig ut mot Gullbergskajen och kopplades samman med en allé längs Bergslagsgatan. Resterna av *trädraden längs Nils Ericsonsgatan är viktiga för den historiska förståelsen för hur området en gång såg ut.*

C) Ett unikt och högtidligt finrum från 1600-talet

Området kring Stora hamnkanalen har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och bär på flera viktiga berättelser om staden Göteborg. Här manifesteras såväl den befästa handelsstaden Göteborg med *landets främsta exempel på holländskt inspirerad kanalstadsplan* uttryckt genom Stora hamnkanalen och *bevarade delar av 1600-talets befästningar* under mark som residensstaden Göteborg uttryckt genom *Länsresidenset*. Stora hamnkanalen är den enda bevarade i det ursprungliga inre kanalsystemet.

- *Stora hamnkanalen* är en mycket värdefull del av stadens tidiga historia som är känslig för förändringar. *Miljön som helhet är unik och är ett oersättligt inslag i stadsbilden som bör visas största hänsyn.* Den stenklädda kanalen med trappor och andra originaldetaljer är mycket värdefulla delar av miljön och det kulturhistoriska berättarinnehållet som bör bevaras både vad gäller utseende och originalmaterial.
- *Stora Bommens bro* har ett högt samhälls- och industrihistoriskt värde och åskådliggör Stora hamnkanalens tidigare funktion som huvudhamn. Järnvägsbron från 1860 är Sveriges äldsta svängbro och utgör en mycket viktig del i områdets karaktär och berättarinnehåll.
- *Länsresidenset* har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och är ett synnerligen värdefullt inslag i stadsbilden. Byggnaden är en av stadens äldsta, skyddas som statligt byggnadsminne och bör betraktas som omistlig.

Beskrivning av kulturmiljövärden

D) Den befästa staden

Delar av undersökningsområdet ingår i det f d befästningsstråket och är en del av fornlämningen Göteborg 216:1 som har ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Här finns flera befästningslämningar, bl a efter kurtinmurar, sänkverk, pålspärrar och bastioner. Stora hamnkanalen ingår i fornlämningen och är den enda bevarade i det ursprungliga inre kanalsystemet. Längs hamnstråket finns troligen lämningar efter Masthamnen och befästningsanläggningarna mot älven bl a Stora Bommen, Sandgårdsbastionen och Lilla Bommen samt sammanbindande murar. Fornlämningarna är av strategisk betydelse för förståelsen av Göteborgs tidiga historia.

Fornlämningsmiljön inom området inrymmer bl a restera av:

- Befästningslämningar mot sjösidan (den sk Sjöfronten) vid Lilla Bommen och packhuskajen med en anlagd gördel av bastioner och kurtinmurar.
- Utanför befästningsmurarna anlades en pålspärr på 1650-talet, nedsänkta stående spetsar belägna strax under eller ovan vattenytan vars syfte var att hindra fienden att ta sig in i staden.
- Sänkverk från 1600-talet.
- Bastionerna Gustavus Primus och Johannes Rex.
- Rester av Västra Hamnkanalen (igenlagd 1936).
- Rester av en f d kurtinmur mellan bastionerna Gustavus Primus och Sankt Erik. Kurtinmuren låg direkt öster om bastionen Sankt Erik och de bevarade resterna av muren är från det äldsta utbyggnadsskedet av Göteborgs befästning.
- Kurtinmur mellan Sankt Eriks bastion och Stora Bohus bastion vid Stora Bommen. Här fanns också en mindre bastion, Sandbastionen.
- Mitt emot Packhuset låg den s k Masthamnen. Här har också funnits kajer mellan Stora kanalen och Kvarnberget. Område är idag utfyllt. Här finns sannolikt rester av masthamnen, utfyllnad mellan sänkverk och strandmur samt slopade fartyg.
- Stora Bommens kanalmurar.

E) Viktiga minnesmärken över den göteborgska sjöfarten

Kajerna längs älven och Packhusplatsen med sina hamnanläggningar och sjöfartsanknutna bebyggelse är ett värdefullt minnesmärke över den göteborgska sjöfarten. Miljön som helhet är unik, har ett mycket högt kulturhistoriskt värde och är ett oersättligt inslag i Göteborgs stadskärna. *Den sammanhållna hamnkaraktären är mycket viktig att upprätthålla* och den konstitueras av flera delar som samspelar. Följande punkter är viktiga för att bevara hamnkaraktären:

- *De naturstensklädda kajerna* och gatukaraktären med gatsten i bohusgranit är en viktig del av miljön som bör bevaras.
- *Bebyggelse präglad av uttrycksfull arkitektur med anknytning till hamn- och sjöfarten* i en färgskala dominerad av gult tegel alternativt ljus puts i kombination med enklare skjulbyggnader i trä.
- *Mötet med älven och tillgången till kajkanterna* som promenadstråk är centralt för upplevelsen av hamnstaden.
- *Den visuella kopplingen till Götaverken* på Hisingssidan med sina stora kranar bidrar starkt till områdets karaktär och är därmed känslig för förändringar som bryter detta samband.

Särskilt värdefulla byggnadsverk, känsliga för förändringar:

- *(4) Tull- och Packhuset* (nuvarande Casino Cosmopol) bär ett stort kulturhistoriskt värde och utgör ett viktigt blickfång både från älven och från landsidan.
- *(5) Kajskjul 8*, som är ett av de få bevarade träskjulen i Göteborgs hamn, är en viktig del i stråkets karaktär.
- (6-8) De monumentala kontorsbyggnaderna *Hertziahuset, fd Transatlantic och fd Broströmia* (Packhusplatsen 2-6) utgör värdefulla minnesmärken över den göteborgska sjöfarten och rederinäringen och är tillsammans ett viktigt inslag i hamnmiljön.
- *(9) Stora Bommens bro* från 1860 är Sveriges äldsta och utgör en viktig del i hamnkaraktären. Bron har ett högt industrihistoriskt värde.
- *(10-11) Hamnskjul 205 och 207* utgör de enda bevarade hamnbyggnaderna kring Lilla Bommens hamn och har därför stor betydelse för miljön och dess hamnkaraktär.

Planförslaget

Förtydliganden och antaganden

För området kring Centralen med hamnstråket har en ändring av detaljplan tagits fram. Station Centralen blir en fyrspårstation med två plattformar. Stationen kommer att ha uppgångar i tre lägen; vid stationens östra ände, i stationens mitt och vid stationens västra ände.

Efter passagen av Götatunneln rundar Västlänken Kvarnberget vid Göteborgsoperan, passerar under Stora Hamnkanalen och går in i bergtunnel under Länsresidenset. Hela sträckan mellan sänkningen vid Skansen Lejonet och Länssresidenset byggs i schakt uppifrån. På denna sträcka finns serviceschakt med max 300 meters mellanrum som bland annat används för utrymning.

Observera att detaljplanen kan komma att justeras fram till samrådsutskicket, vilket kan komma att innebära förändrade förutsättningar.

Utformningen av stationsområdet, vad gäller uppgångarnas exakta placering och gestaltning, stationsbyggnader, allmänna ytor, angöring och trafik kommer att fortsätta under hösten 2013 och definieras i den kommande stationsplanen.

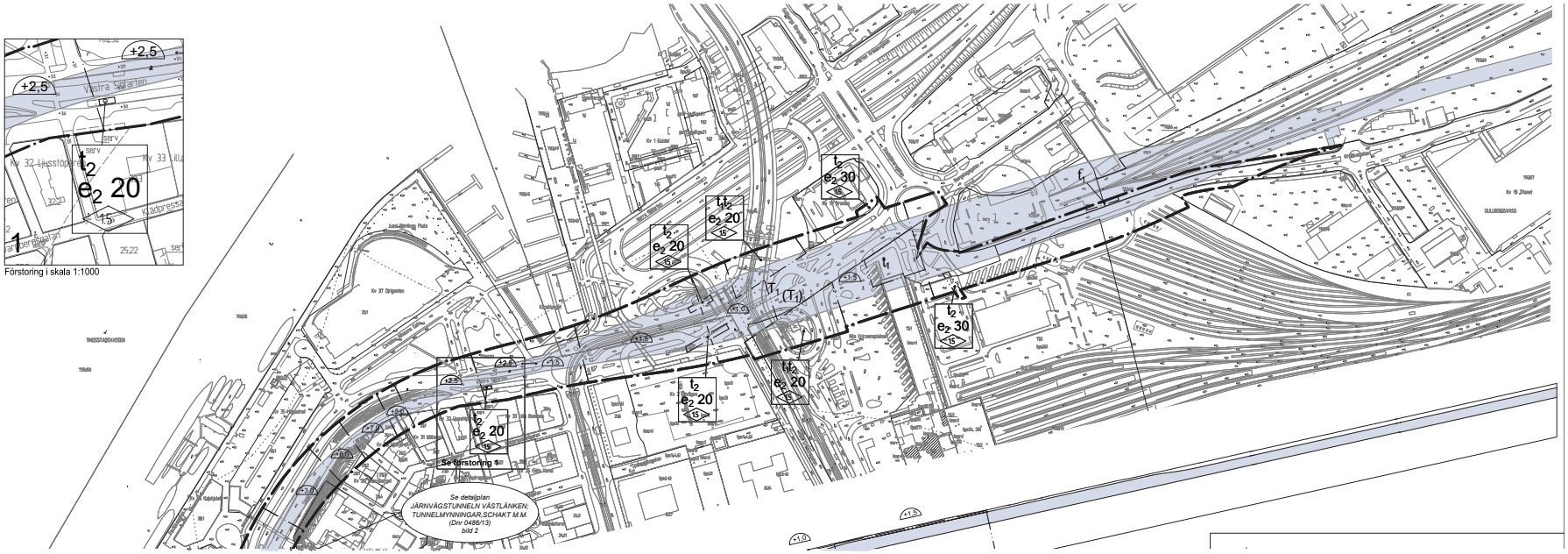

Detaljplanekarta 1, Ändring av detaljplaner för Järnvägstunnel Västlänken. Avser del vid centralstationen. SBK juli 2013.

Sammanfattning

Matrisen nedan visar att schaktning är den åtgärd som riskerar få störst negativ effekt på kulturmiljön. Sammantaget kan schaktningen vid Centralen innebära en betydande miljöpåverkan för områdets fornlämningar, Stora Hamnkanalen samt resterna av parken vid Bergslagsbanan.

Även schaktning för uppgångar och tekniska anläggningar kan få en betydande miljöpåverkan på fornlämningsmiljön beroende på schaktdjup och placering. Tillkomsten av stationsuppgångar vad gäller kulturmiljön ovan mark bedöms dock endast få marginell påverkan på kulturmiljön.

	A) Sammanhållen stationsmiljö med lång tradition	**B) Det gröna resenärsstråket**	**C) Ett unikt och högtidligt finrum från 1600-talet**	**D) Den befästa staden** (arkeologi)	**E) Viktiga minnesmärken över den göteborgska sjöfarten**
Tunneldragning & öppna schakt	Stor	Stor	Måttlig	Mycket stor *Beroende på hur stort ingreppet blir i fornlämningen*	Ingen
Stationsuppgångar	Marginell	Ingen	Ingen	Måttlig	Ingen
Tekniska anläggningar i anslutning till brofästet	Ingen	Ingen	Ingen	Mycket stor *Beroende på hur stort ingreppet blir i fornlämningen*	Ingen
Tekniska anläggningar på Nils Ericsonsgatan	Marginell	Ingen	Ingen	Mycket stor *Beroende på hur stort ingreppet blir i fornlämningen*	Ingen
Tekniska anläggningar på Kruthusgatan	Marginell	Ingen	Ingen	Marginell	Ingen
Tekniska anläggningar i anslutning till bensinstationen på Stadstjänaregatan	Marginell	Ingen	Ingen	Marginell	Ingen
Tekniska anläggningar på Sankt Eriksgatan	Ingen	Ingen	Ingen	Stor *Beroende på hur stort ingreppet blir i fornlämningen*	Ingen

I matrisen ovan redovisas de planerade åtgärdernas konsekvenser för platsens kulturhistoriska värden. Temana C-D, markerade i röd ram, utgör värden direkt kopplade till riksintresset.

Detaljplanens konsekvenser på Centralen med hamnstråket

Tunneldragning & öppna schakt

I Trafikverkets Samrådshandling för järnvägsplanen (Maj 2013) anges att sträckningen justerats till ett läge innanför befästningsverken, det kvarstår dock osäkerhet om hur mycket man kommer att kunna undvika ingrepp i befästningsverken. Detta har beaktats i riskbedömningen.

Planförslaget:
Längs med hela sträckan mellan sänkningen vid Skansen Lejonet och Länsresidenset byggs en betongtunnel i öppet schakt eftersom marken vid Station Centralen består av lera. Stationens läge under mark ligger grunt på cirka 10-12 meter under markytan. Det förekommer två alternativa djuplägen; ett grunt och ett något djupare. Plattformarna blir cirka 250 meter långa.

Åtgärd och effekt:
Schaktningen för Västlänken byggd i öppet schakt i lera får följande effekter på kulturmiljön:

- Risk för en stor och permanent effekt på lämningar efter fd befästningsstråket längs Södra Älvstranden samt vid Lilla Bommen och vid Göta älvbrons fäste kan inte uteslutas, då schaktning för tunneln kan innebära ingrepp och borttagande av betydande delar av lämningar i fornlämningen Göteborg 216:1 med bl a en anlagd gördel av bastioner och kurtinmurar, pålspärrar och sänkverk.
- En stor och permanent effekt på eventuella lämningar efter Masthamnen då schaktning för tunneln innebär borttagande av lämningar.
- En stor effekt på Stora Hamnkanalen då man på den sträcka där tunneln passerar kanalen måste demontera kanalkantens naturstensbeklädnad.

Konsekvenser:
Schaktningen för Västlänken byggd i öppet schakt i lera har bedömts innebära följande konsekvenser för kulturmiljön:

- Schaktningen kan komma att innebära *en mycket stor konsekvens för en mycket värdefull del av fornlämningen Göteborg 216:1 och lämningarna efter befästningsstråket (Tema D)*. Under mark vid Lilla Bommen samt längs Södra Älvstranden finns lämningar efter 1600-talets befästningar i form av en anlagd gördel av bastioner och kurtinmurar, pålspärrar och sänkverk. Trots justeringen av linjedragningen med placering innanför befästningsgördeln, kan det inte uteslutas att schaktningen kommer att kräva betydande reducering av lämningarna. Eventuellt borttagande får en mycket stor och irreversibel konsekvens för fornlämningsmiljön och platsens kulturhistoriska berättarinnehåll. Västlänken innebär vidare irreversibla skador på sänkverket som har ett högt kulturhistoriskt värde. Vidare kommer eventuella lämningar av Masthamnen att tas bort vilket också innebär en mycket stor konsekvens för fornlämningen Göteborg 216:1.
- Schaktningen kan komma att innebära *en måttlig konsekvens för Stora Hamnkanalens kulturhistoriska värden (Tema C och D)* då tunnelbygget innebär ingrepp i kanalen. Kanalen är den äldsta och enda välbevarade innanför vallgraven som sannolikt även innehåller äldre konstruktioner och lämningar. Dessa äldre lämningar kommer att tas bort på aktuell sträcka, vilket innebär en mycket stor konsekvens för fornlämningsmiljön. På den sträcka där tunneln passerar Stora Hamnkanalen måste kanalkantens ursprungliga natursten demonteras och återmonteras. Det kulturhistoriska värdet påverkas vid ombyggnad och det finns risk för förvanskning av den unika miljön.
- Schaktningen kan komma att innebära *en stor konsekvens för stationsmiljön kring Bergslagsbanan samt rester efter det gröna resenärsstråket (Tema A och B)* då gräsytor och träd måste schaktas

Detaljplanens konsekvenser på Centralen med hamnstråket

bort. Resterna av fd Bergslagsbanans stationspark samt trädraden vid Nils Ericsonsgatan är av strategisk betydelse för det kulturhistoriska berättarinnehållet och återplanteras inte dessa ytor och träd minskar möjligheterna att utläsa områdets historia.

Sammantaget kan schaktningen vid Centralen innebära en betydanden miljöpåverkan för områdets fornlämningar, Stora Hamnkanalen samt resterna av parken vid Bergslagsbanan.

Uppgångar

Planförslaget:
Inom Stationsområdet Centralen är tre stycken uppgångar planerade i stationens östra och västra ändar samt i mitten. Dessa är planerade till följande lägen:

- Parallellt med och i anslutning till norra delen av bussterminalen, Nils Ericsonterminalen.
- I anslutning till "svängen" upp på Göta älvbron, söder om Bergslagsgatan. Inom egenskapsgränsen ges även utrymme för ventilationsanläggning för järnvägstunneln, vilken sannolikt samordnas med uppgången.
- Öster om brofästet/norr om Bergslagsgatan. Inom egenskapsgränsen ges även utrymme för ventilationsanläggning för järnvägstunneln, vilken sannolikt samordnas med uppgången.

Exakta lägen är inte definierade. Dessa beskrivs närmare i kommande detaljplaner för stationslägena. Det kan även bli aktuellt med fler uppgångar.

Åtgärd och effekt:
Stationsuppgångarnas exakta läge är inte fastställda, vi har därför i föreliggande konsekvensbedömning utgått ifrån och antagit att uppgångarna kommer att placeras någonstans inom egenskapsgränsen. Uppgångarnas utformning och gestaltning behandlas ej i detaljplanen, därför avser bedömningen endast uppgångarnas ungefärliga placering, inklusive rimliga antaganden om byggnadsbehov och ytmässiga kumulativa effekter i deras direkta närområde vad gäller t ex angöringsbehov.

De planerade lägena för nya stationsuppgångar har bedömts få följade effekter:

- Liten effekt genom tillförandet av nya byggnader i närhet till äldre stationsbyggnader.
- Måttlig effekt genom att det sannolikt krävs ingrepp i sänkverk tillhörande det fd befästningsverket inom fornlämningen Göteborg 216:1 vad gäller de två uppgångarna vid Göta älvbron.

Konsekvenser:
De planerade lägena för nya stationsuppgångar har bedömts få följande konsekvenser för kulturmiljön:

- Uppgångarna bedöms endast få *en marginell konsekvens för den kommunikationshistoriska miljöns värde (Tema A*). Åtgärderna innebär snarare att järnvägen utvecklas vidare på sin traditionella plats. Det finns goda förutsättningar för att de tillkommande inslag som uppgångarna innebär kommer att utgöra positiva inslag i den idag trafikintensiva och stökiga miljön.
- De två uppgångarna vid Göta Älvbron bedöms få en måttlig konsekvens för *fornlämningen Göteborg 216:1 och lämningarna efter befästningsstråket (Tema D)*.

Tillkomsten av uppgångar inom området bedöms sammantaget få måttlig påverkan på kulturmiljön och kan i vissa avseende även påverka miljön positivt.

Detaljplanens konsekvenser på Centralen med hamnstråket

Tekniska anläggningar

Planförslaget:
Inom stationsområdet Centralen planeras fyra stycken ventilationsanläggningar enligt följande:

1. Mitt emot nordöstra hörnet av Nordstaden på Nils Ericsonsgatan (högsta byggnadshöjd är satt till 1,5 meter och största byggnadsarea är satt till 20 m^2).

2. I anslutning till brofästet (högsta byggnadshöjd är satt till 1,5 meter och största byggnadsarea är satt till 20 m^2).

3. Kruthusgatan i anslutning till Centralstationens norra parkering (högsta byggnadshöjd är satt till 1,5 meter och största byggnadsarea är satt till 20 m^2).

4. I anslutning till bensinstationen på Stadstjänaregatan (högsta byggnadshöjd är satt till 1,5 meter och största byggnadsarea är satt till 20 m^2).

5. I anslutning till, eller samordnad med, stationsuppgång i anslutning till Göta älvbron samt uppgången öster om brofästet. (högsta byggnadshöjd är satt till 1,5 meter och största byggnadsarea är satt till 20 m^2).

6. Sankt Eriksgatan, mitt emot Operan. (högsta byggnadshöjd är satt till 1,5 meter och största byggnadsarea är satt till 20 m^2).

Tillkommande tekniska anläggningar avses att planeras så långt möjligt inom uppgångarna, d v s direkt ovanpå stationsrummet under mark.

Åtgärd och effekt:
Läge 1 och 2 bedöms få följande effekter:
- En stor och permanent effekt på lämningar efter fd befästningsstråket vid Lilla Bommen då grundläggning av anläggning sannolikt innebär ingrepp i fornlämningen Göteborg 216:1 med bl a sänkverk och bastionen Gustavius Primus.

Läge 3-4 bedöms få följade effekter:
- Marginell effekt på kulturmiljön genom tillförandet av nya anläggningar i närhet till äldre stationsbyggnader.

Läge 5 bedöms få följade effekter:
- Liten effekt genom att det sannolikt krävs ingrepp i sänkverk tillhörande det fd befästningsverket inom fornlämningen Göteborg 216:1 vad gäller de två uppgångarna vid Göta älvbron.

Läge 6 bedöms få följade effekter:
- En stor och permanent effekt på eventuella lämningar efter fd befästningsstråket med bland annat kurtinmurar som löper mot bastionen Gustavius Primus då grundläggning av anläggning sannolikt innebär ingrepp i fornlämningen.

Konsekvenser:
Läge 1 och 2 bedöms få följande konsekvenser för kulturmiljön:
- Åtgärden klassas som *mycket stor eller stor avhängigt hur stort ingreppet blir i den värdefulla fornlämningen Göteborg 216:1 (Tema D)* med bl a sänkverk och bastionen Gustavius Primus. Borttagande får en mycket stor och irreversibel konsekvens för fornlämningsmiljön och platsens kulturhistoriska berättarinnehåll.

Läge 3-4 bedöms få följande konsekvenser för kulturmiljön:
- Anläggningarna bedöms endast få *en marginell konsekvens för den kommunikationshistoriska miljöns värde (Tema A)*.

Detaljplanens konsekvenser på Centralen med hamnstråket

Läge 5 bedöms få följande konsekvenser för kulturmiljön:

- Om de tekniska anläggningarna samordnas med planerade uppgångar innebär de samma konsekvenser för kulturmiljön som beskrivits ovan (uppgångar). Om däremot ventilationsdon/schakt placeras utanför uppgångens läge innebär åtgärden att de ovan beskrivna negativa konsekvenserna förstärks ytterligare.

Läge 6 bedöms få följande konsekvenser för kulturmiljön:

- Det råder en osäkerhet kring i vilken utsträckning kurtinmurarna är bevarade. Åtgärden klassas som *stor avhängigt hur stort ingreppet blir i fornlämningen Göteborg 216:1 (Tema D)* Borttagande av eventuella bevarade lämningar får en stor och irreversibel konsekvens för fornlämningsmiljön och platsens kulturhistoriska berättarinnehåll.

Uppförandet av tekniska anläggningar tillhörande Västlänken kan få en betydande påverkan på fornlämningsmiljön beroende på schaktdjup och placering. Konsekvenserna för kulturmiljön ovan mark bedöms som marginella.

Kumulativa lokala effekter

Till ovan redovisade konsekvenser kan följande effekter sannolikt påverka kulturmiljön.

Påverkan på kulturhistoriskt betydelsefulla byggnader

Inom ramen för detaljplanearbetet kan följande åtgärder innebära ytterligare skada på kulturhistoriskt särskilt värdefulla byggnader:

- Det går inte att utesluta att byggnader inom aktuellt område i samband med byggskedet och driften av Västlänken kan komma beröras av vibrationer eller påverkan på t ex grundmurar och rustbäddar i och med förändringar av grundvattennivån. Inom plangränsen kan exempelvis särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader så som Länsresidenset komma att påverkas. Det finns även risk att byggnader i anslutning till schaktområdet och järnvägstunneln kommer att påverkas, däribland Tull- och Packhuset (nuvarande Casino Cosmopol), Kajskjul 8 samt Hertziahuset, fd Transatlantic och fd Broströmia (Packhusplatsen 2-6). Det förutsätts att dessa risker utreds separat.

Påverkan på fornlämningar

Inom ramen för detaljplanearbetet kan följande åtgärder innebära ytterligare skada på fornlämningsmiljön:

- Det kan antas att schaktningen för med sig kumulativa effekter på sänkverken och rustbäddar under murar, som inte berörs direkt, då de torkar ut på grund av ändrade grundvattennivåer under byggskedet.
- Delar av fornlämningsmiljön är sedan tidigare arbeten skadad/bortgrävd. Bland annat grävdes delar av Gustavius Primus bort i samband med uppförandet av Nordstan, varför lämningen är känslig för ytterligare ingrepp. Det kan antas att tillkommande schakt för angöringsytor mm innebär ytterligare skada på fornlämningsmiljön.

Detaljplanens konsekvenser på Centralen med hamnstråket

Påverkan på kulturhistoriska miljöer utanför detaljplanen

Inom ramen för detaljplanearbetet kan följande åtgärder innebära ytterligare skada på kulturhistoriska värden:

- En stor effekt på "Det gröna resenärsstråket" (Tema B), med rester av fd Bergslagsbanans stationspark samt trädraden vid Nils Ericsonsgatan, kan inte uteslutas då järnvägstunneln byggs i öppet schakt och innebär bland annat bortschaktning av gräsytor och äldre träd. Detta gröna resenärsstråk är sedan tidigare starkt reducerat och därför känsligt för ytterligare förminskning. Resterna av fd Bergslagsbanans stationspark samt trädraden vid Nils Ericsonsgatan är en viktig del i områdets kulturhistoriska berättarinnehåll och återplanteras inte dessa ytor blir områdets historia svårare att läsa av i den fysiska miljön.

Övriga detaljplaner (ej klart, kompletteras av SBK)

- Detaljplan är framtagen för utbyggnad av spårväg Järntorget - Stenpiren - Lilla Torget. Denna kan antas få kumulativa effekter på kulturmiljön längs hamnstråket. Ej klart- kompletteras i augusti.
- Arbete med detaljplaneprogram för Skeppsbron (ca 430 lgh + 3000 kvm) pågår. Detta kan antas få kumulativa effekter på kulturmiljön. Ej klart- kompletteras i augusti.

Förslag till åtgärder för undvikande/minimering av miljöpåverkan inför fortsatt detaljplanarbete

Åtgärder som minskar/mildrar den negativa miljöpåverkan ska genomföras.

- Detaljplanen möjliggör ett oåterkalleligt borttagande av fornlämningar som inte är möjligt att mildra om inte schaktens läge justeras. Påverkan minskar om öppna schakt justeras så att största möjliga hänsyn tas till lämningarna. Vid Centralen passerar tunneln i en trång passage bl a på grund av nytt rampläge för Hisingsbron, vilket kan innebära att det blir svårt att påverka schaktets läge. Det förutsätts dock att nödvändiga åtgärder genomförs med metoder metoder anpassade till kulturmiljön.
- Kring Göteborgs Central och Fd Bergslagsbanans station bör de historiska gröna sambanden stärkas med stationspark och trädrader som kopplar samman stationsområdets olika delar. *Det förutsätts att området detaljplaneläggs inom fortsatt arbete med Västlänken. Skyddsbestämmelser införs om behov föreligger.*
- Detaljplanen möjliggör ingrepp i Stora Hamnkanalens kanalkanter. Vid återställande av Stora Hamnkanalens naturstensbeklädnad ska originalstenarna återmonteras. Eventuella lämningar av tidigare konstruktioner ska dokumenteras. *Detta ska regleras i detaljplan och säkerställas genom avtal med Trafikverket.*
- Stora Bommens bro, Sveriges äldsta svängbro/järnvägsbro från 1860, påverkas inte direkt av Västlänken. Den bör dock skyddas om arbeten utförs intill. *Säkerställs genom avtal med Trafikverket.*

Detaljplanens konsekvenser på Centralen med hamnstråket

Övriga rekommendationer

Arkeologisk undersökning

- Arkeologisk undersökning och kartläggning av fornlämningsmiljön för att säkra den information som fornlämningarna bär på om den befästa staden Göteborg genomförs med stöd av Kulturminneslagen.
- Den historiska information om stadens befästningsanläggningar som framkommer under genomförandet framhävs vid planeringen av det uppschaktade områdets nygestaltning.
- Säkerställande av att träkonstruktioner för sänkverken samt rustbäddar tillhörande bl a kanalmurar, kurtinmur, befästningsmur och bastioner, som inte direkt påverkas vid schaktning, inte torkar ut på grund av förändrade grundvattennivåer som kan uppstå under arbetet med Västlänken. För områden där schaktning sker förutsätts att program för återställande upprättas.

Myndighetstillstånd

Detaljplaneområdet innehåller både byggnadsminnen som skyddas av kulturminneslagen (KML) 3 kap. och statliga byggnadsminnen (SBM) som skyddas enligt förordning om statliga byggnadsminnen (1988:1229).

- Centralstationen, byggnadsminne enl. KML kap 3, tillstånd av länsstyrelsen krävs för ändringar.
- Fd Bergslagsbanans station, byggnadsminne enl. KML kap 3, tillstånd av länsstyrelsen krävs för ändringar.
- Länsresidenset, statligt byggnadsminne, tillstånd från Riksantikvarieämbetet krävs för ändringar.

I juni 2013 väcktes fråga om byggnadsminnesförklaring av Stora Bommens bro. Enligt KML kap. 3 § 5 får länsstyrelsen efter väckt fråga meddela förbud mot åtgärder som kan minska eller förstöra byggnadens kulturhistoriska värde i avvaktan på ärendets slutliga prövning. Ärendet skall följas upp.

Fortsatt planarbete

I det fortsatta planarbetet bör följande utredas:

Utökning av planområdet

- Gällande detaljplan från 2012 för Bergslagsbanans stationshus inbegriper byggnad men endast en mindre del av parken. Utökning av planområdet bör genomföras så att hela stationspark ingår i detaljplanen. Detta för att säkerställa parkmiljön, som är av strategisk betydelse för kulturmiljön. *Området skall detaljplaneläggas inom fortsatt arbete med Västlänken och skyddsbestämmelser bör införas.*

Skyddsbestämmelser

För att långsiktigt säkerställa kulturhistoriskt betydelsefull bebyggelse inom området förutsätts att rivningsförbud och skyddsbestämmelser tas fram i det fortsatta detaljplandearbetet för de byggnader/byggnadsverk som idag saknar adekvat skydd. Detta kan exempelvis gälla:

- F d Västgötabanans station (Gullbergsvass 3:4)
- Hamnskjul 205 och 207 (Lilla Bommens hamn)
- Hertziahuset (Nordstaden 21:1, Packhusplatsen 2)
- Fd Transatlantic (Nordstaden 20:5, Packhusplatsen 4)
- Fd Broströmia (Nordstaden 13:12, Packhusplatsen 6)
- Skeppsbrohuset (Inom Vallgraven 52:4, Skeppsbroplatsen 1)
- Stora Bommens bro (svängbro vid Stora Hamnkanalen)

Haga Kyrkoplan med omgivning

Sammanfattande historik

Inom utredningsområdet möts fyra kulturhistoriskt värdefulla och känsliga stadsrum: vallgravsstråket med Nya Allén, Haga Kyrkoplan, Haga och Vasastaden. De samspelar men har samtidigt egna starka karaktärer och bär på berättelser om stadens historia och utveckling.

Grönstruktur

När Göteborg expanderade utanför befästningsgördeln i början av 1800-talet gjordes de gamla befästningsvallarna om till ett brett parkbälte som därmed skilde den gamla staden innanför Vallgraven från den nya staden utanför. På liknande sätt avsattes nuvarande Haga Kyrkoplan som en park som skilde den äldre arbetarestadsdelen Haga från den nya Vasastaden. Den första parken omkring Hagakyrkan (uppförd 1859) anlades på 1850-talet. Områdets norra del var då tänkt som ett torg. När Stadsbiblioteket (idag KTB) uppfördes på 1890-talet gjordes hela området om till park, med kyrkan och biblioteket som två solitärer.

Stadsplan

Utredningsområdet är stadsbyggnadshistoriskt intressant med en välbevarad stadsplan från huvudsakligen 1800-talets andra hälft. Stadsplanemönstret domineras av 1866 års stadsplan inspirerad av det parisiska esplanadsystemet vilket illustrerar 1800-talets stadsbyggnadsideal. Planen är än idag tydligt avläsbar i området med sitt rutnätsmönster som strålar ut från Vallgraven med långa, raka gatuperspektiv som ramar in de rektangulärt formade kvarteren. Den berörda delen av Haga planlades tidigare, men präglas på samma sätt av en rutnätsplan med ett gatunät som följer raka linjer.

Bebyggelse

Bebyggelsen inom utredningsområdet illustrerar olika exploateringsfaser. Området domineras av bebyggelse från 1800-talets andra hälft (se orange markeringar på karta nedan) som bär på berättelser om olika sociala grupper och deras levnadsvillkor. Här finns bostadsbebyggelse som utformades för olika samhällsskikt och Haga Kyrkoplan fungerar som ett tydligt avbrott mellan den borgerliga stadsdelen Vasastaden och arbetarstadsdelen Haga. På Haga Kyrkoplan står Hagakyrkan som uppfördes för den kraftigt växande befolkningen i Haga vid mitten av 1800-talet. Området speglar också universitetsstaden Göteborgs utveckling genom fd stadsbiblioteket (nuvarande KTB) och senare tillkomna universitetsbyggnader från 1900-talets andra hälft.

Bebyggelsen är dessutom arkitekturhistoriskt intressant då den ger uttryck för olika stilepoker. Främst exponeras det sena 1800-talets byggande i form av friliggande monumentalbyggnader, rikt dekorerad stenstadsbebyggelse och tidstypiskt utformade landshövdingehus. Här finns också exempel på senare tillskott genom den modernistiska Handelshögskolan och senare postmoderna infills.

Fornlämningar

Den norra delen av undersökningsområdet ingår i det f d befästningsstråket och är en del av fornlämningen Göteborg 216:1 som utgör en helhet med mycket högt kulturhistoriskt värde och ingår som en väsentlig del i riksintresset. Dessutom ingår delar av stadsdelen Haga i fornlämningen Göteborg 216:1. Den aktuella lämningen utgör fast fornlämning och skyddas av KML. I området finns bl a rester av äldre bastioner och raveliner samt den äldre yttre befästningsvallen (glascisen) som Kungsparken är anlagd på.

Sammanfattande historik

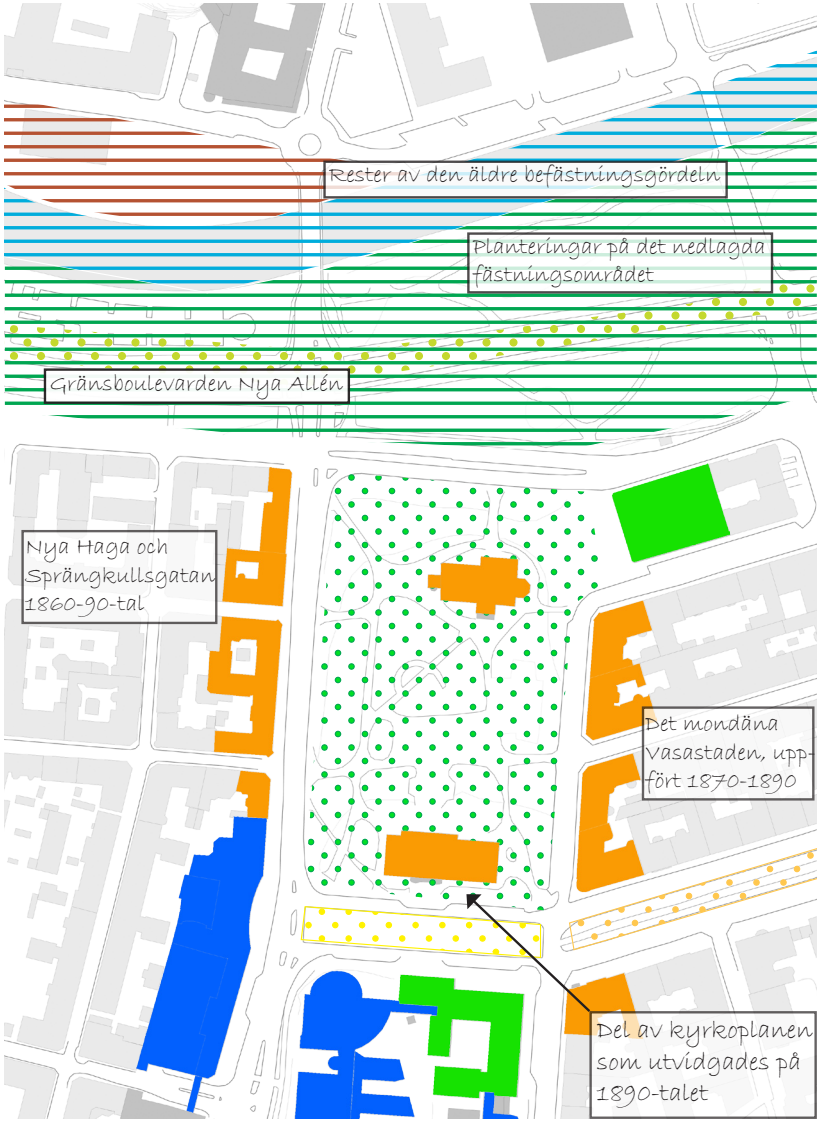

Illustrationen visar ålder på byggnader och miljöer.

Hagakyrkan sett från Sprängkullsgatan. Platsen har en lång kontinuitet som rekrationsområde. Här syns kälkåkande göteborgare kring sekelskiftet 1900. (Källa: Göteborgs stadsmuseum)

- Byggnader 1850-1899
- Byggnader 1930-1969
- Byggnader 1970-IDAG
- Nya Allén, 1823
- Kungsparken 1840-tal (f d yttre befästning)
- Kyrkoplan 1850-tal
- Vasagatans allé, 1860-tal
- Förlängning av Vasagatans allé, 1890-tal
- Rosenlundskanalen, uträtad 1860-tal
- Kajgata från 1860-tal

Foton

Haga Kyrkoplan kopplas samman med Kungsparken och Nya Allén genom slänten med trädplanteringar. Utmed gången på kyrkans norra långsida bildas efter lövsprickningen i det västra avsnittet ett intimt och skyddat grönt rum där staden på vissa punkter nästan helt försvinner ur synfältet.

Befintligt skydd

Riksintresset

Utredningsområdet Haga Kyrkoplan med omgivning utgör sammantaget en mycket känslig kulturmiljö. Hela utredningsområdet ligger inom riksintresse för kulturmiljövården (Miljöbalken 3 kap.) Göteborgs innerstad O 2:1-5. Utredningsområdet berörs av tre riksintresseområden; *"Staden inom vallgraven med parkbältet", "Haga – Masthugget"* och *"Vasastaden med omnejd"*.

Staden inom vallgraven med parkbältet

Uttryck för riksintresset

"(...)1600-talets stadsbyggande, med landets främsta exempel på holländskt inspirerad kanalstadsplan, med omgivande befästningsgördel och vallgrav (...) Det tidiga 1800-talets stadsnydaning med stadsarkitekt Carl W. Carlbergs nyklassicistiska stenstad inom vallgraven och det bälte av ny bebyggelse och planteringar som uppstod på det nedlagda fästningsområdet enligt Carlbergs plan 1808. Längs vallgravens insida kajgator, öppna platser och salutorg samt byggnadskvarter för bostäder och offentliga byggnader. Längs utsidan parker och gränsboulevarden Nya Allén."

Haga

Uttryck för riksintresset

"(...)1600-talets stadsbyggande, med landets främsta exempel på holländskt inspirerad kanalstadsplan, med omgivande befästningsgördel och vallgrav, och den regelbundet planerade förstaden Haga med sin enklare rutnätsplan.(...)Mönstergilla arbetarbostäder i tegel i Haga och Annedal, och traditionella trähus blandade med stadsmässiga landshövdingehus. Bostadsbebyggelse för olika samhällsskikt och som uttryck för olika stilepoker, och anläggningar för idrott, rekreation och nöjesliv."

Vasastaden

Uttryck för riksintresset

"(...) Det sena 1800-talets storstadsomdaning och -utbyggnad med anläggningar, områden och bebyggelse som visar på ny samfärdselteknik, spridningen av olika verksamheter och skilda sociala gruppers levnadsförhållanden. (...)De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder, parker och trädplanteringar. Det mondäna Vasastaden - Lorensberg - Heden, med breda, trädplanterade huvudgator som Kungsportsavenyn och Vasagatan, de palatslika "parkkvarteren" och den storstadsmässiga, slutna kvartersbebyggelsen med institutioner insprängda bland hyreshusen. (...) Bostadsbebyggelse för olika samhällsskikt och som uttryck för olika stilepoker,(...)."

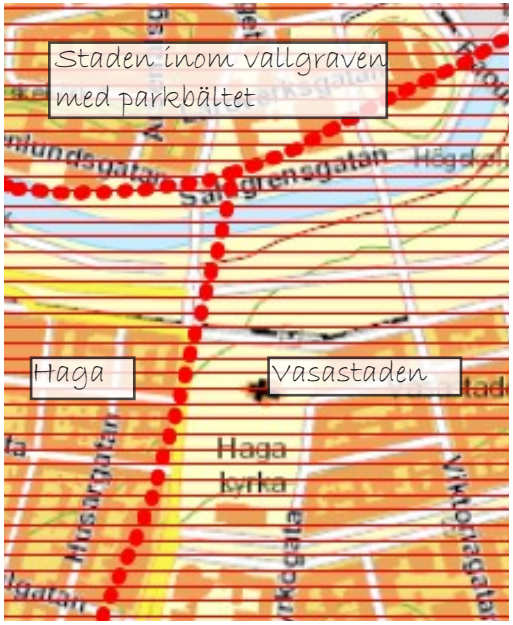

Inom undersökningsområden möts tre riksintresseområden: "Staden inom vallgraven med parkbältet", "Haga" och "Vasastaden" (Länsstyrelsens informationskarta)

Befintligt skydd

Skyddad bebyggelse

Byggnaderna i parken samt den omgivande bebyggelsen i Haga och Vasastaden har höga kulturhistoriska värden och flera av byggnaderna är försedda med skyddsbestämmelser i detaljplan. Byggnaderna längs Sprängkullsgatan och Haga Kyrkogata är exempelvis försedda med skydd i gällande detaljplaner. Hela området, inkl t ex f d Stadsbiblioteket (KTB) och delar av Handelshögskolan, är upptagna i Göteborgs bevarandeprogram och där klassade som kulturhistoriskt värdefulla.

Fornlämningar

Den norra delen av undersökningsområdet ingår i det f d befästningsstråket och är en del av fornlämningen Göteborg 216:1 som utgör en helhet med mycket högt kulturhistoriskt värde och ingår som en väsentlig del i riksintresset. Dessutom ingår delar av stadsdelen Haga i fornlämningen Göteborg 216:1. Den aktuella lämningen utgör fast fornlämning och skyddas av KML.

Vid arkeologiska förundersökningar i samband med byggnationen av Götatunneln påträffades bl a en mindre rest av bastion Regeringen, vid foten av Otterhällan. Öster om Rosenlundskanalen är marken till stor del en utfyllnad mellan bastionerna Carolus Dux och Kristina Regina samt ravelinen Prinsessan Hedvig. Rester av bastion Kristina Regina bedöms finnas kvar under mark. Åtminstone bör bastionens rustbädd och vertikala pålar finnas kvar. Spetsen på bastionen bör vara mer åtgången då vallgravens riktning gjorts om och här kan endast delar av vertikalt ställda pålar finnas kvar efter flertalet muddringsarbeten i vallgraven. Kungsparken utgjordes tidigare av den s k glacisen - en lågt sluttande jordvall framför vallgraven. Från nyligen genomförda undersökningar i Trädgårdsföreningen har det framkommit att fältvallens inre del, banketten, är mycket välbevarad. Banketten utgörs av en låg mur som troligen finns välbevarad genom hela Kungsparken.

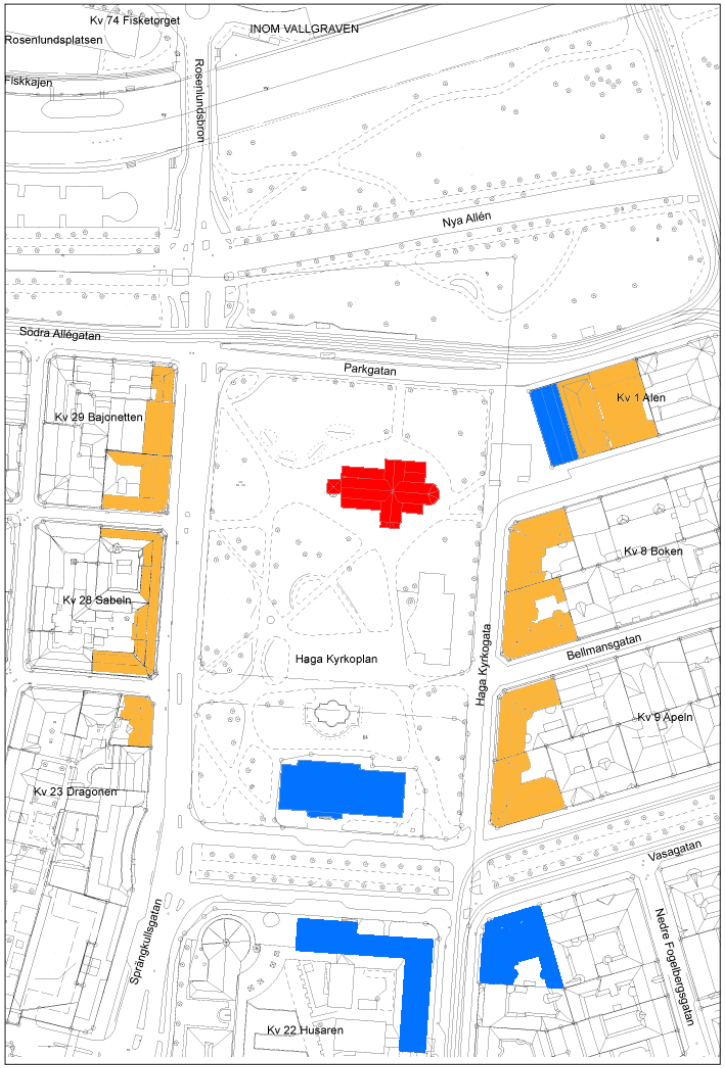

Byggnadsminne Skydd i detaljplan Ingår i bevarandeprogrammet

Observera att samtliga byggnader ingår i bevarandeprogrammet.

Beskrivning av kulturmiljövärden

Föreliggande kulturmiljöbeskrivning utgör en sammanfattning av utredningsområdets kulturhistoriska värden hämtat från “Kulturmiljöunderlag för detaljplaner inför Västlänken, Fördjupad kulturmiljöbeskrivning för Haga Kyrkoplan med omgivning, Antiquum 2013”. Dessa utgör en fördjupad beskrivning av riksintressets bärande värden.

Haga Kyrkoplan är sammantaget ett mycket kulturhistoriskt värdefullt och känsligt stadsrum. Sammantaget är utredningsområdet som helhet välbevarat och bär på flera berättelser om Göteborgs utbyggnad, från grundandet på 1620-talet och etablerandet av Haga förstad till utläggningen av parkbältet på de fd befästningarna under 1800-talet, Hagakyrkan och kyrkoplanens tillkomst på 1850-talet, byggandet av den nya stenstaden utanför vallgraven vid 1800-taletes slut och universitetsstadens framväxt och utveckling från sekelskiftet 1900 fram till idag. Det innehar därigenom ett stort stadsbyggnads- och stadsplanehistoriskt värde vilket utgör en väsentlig del i motiveringen till de tre respektive riksintresseområdena.

På följande sidor redogörs för utredningsområdets centrala kulturhistoriska värden. Värdena har delats in i sex olika teman:
A) Unik grön kil som åskådliggör historien
B) Intakt stadsplan med inspiration från kontinenten
C) Park- och trädgårdshistoriskt värdefull miljö
D) Ett viktigt historiskt rum präglat av 1800-talets ideal
E) Viktiga visuella samband
F) Den befästa staden

Dessutom ingår särskilda beskrivning av fyra byggnadsverk. Dessa är:
G) Handelshögskolan
H) Smyrnakyrkan
I) KTB
J) Hagakyrkan
Av dessa utgör temana A-F konkretisering av riksintresset för kulturmiljövård. Dessutom ingår Hagakyrkan (J) och KTB (I) som viktiga delar.

Beskrivning av kulturmiljövärden

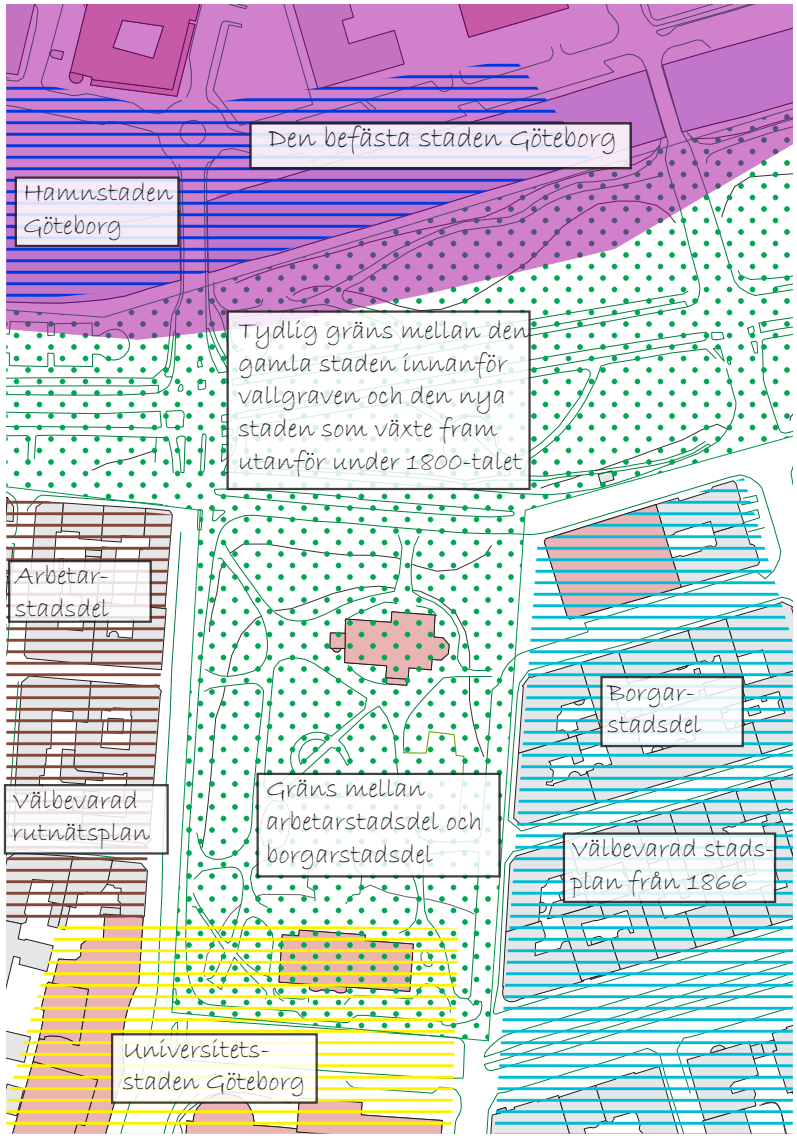

Illustration över områdets berättarinnehåll.

En grön kil mellan olika utbyggnadsskeden samt mellan bostadsområden för olika sociala skikt.

Arbetarstadsdelen Haga med välbevarad stadsplan och tidstypiska landshövdingehus och äldre trähus.

Det mondäna Vasastaden med välbevarad stadsplan från 1866 och pampiga bostadshus för de välbärgade.

Sammanhållet universitetsområde med byggnader från skilda tider som illustrerar universitetsstadens framväxt och utveckling.

Kajanläggningar och bro som minner om tiden då kanalerna var en viktig del i hamnstaden Göteborg.

Den befästa staden representeras genom det fd befästningsstråket med lämningar efter bl a bastionen Kristina Regina och fältvallen.

Beskrivning av kulturmiljövärden

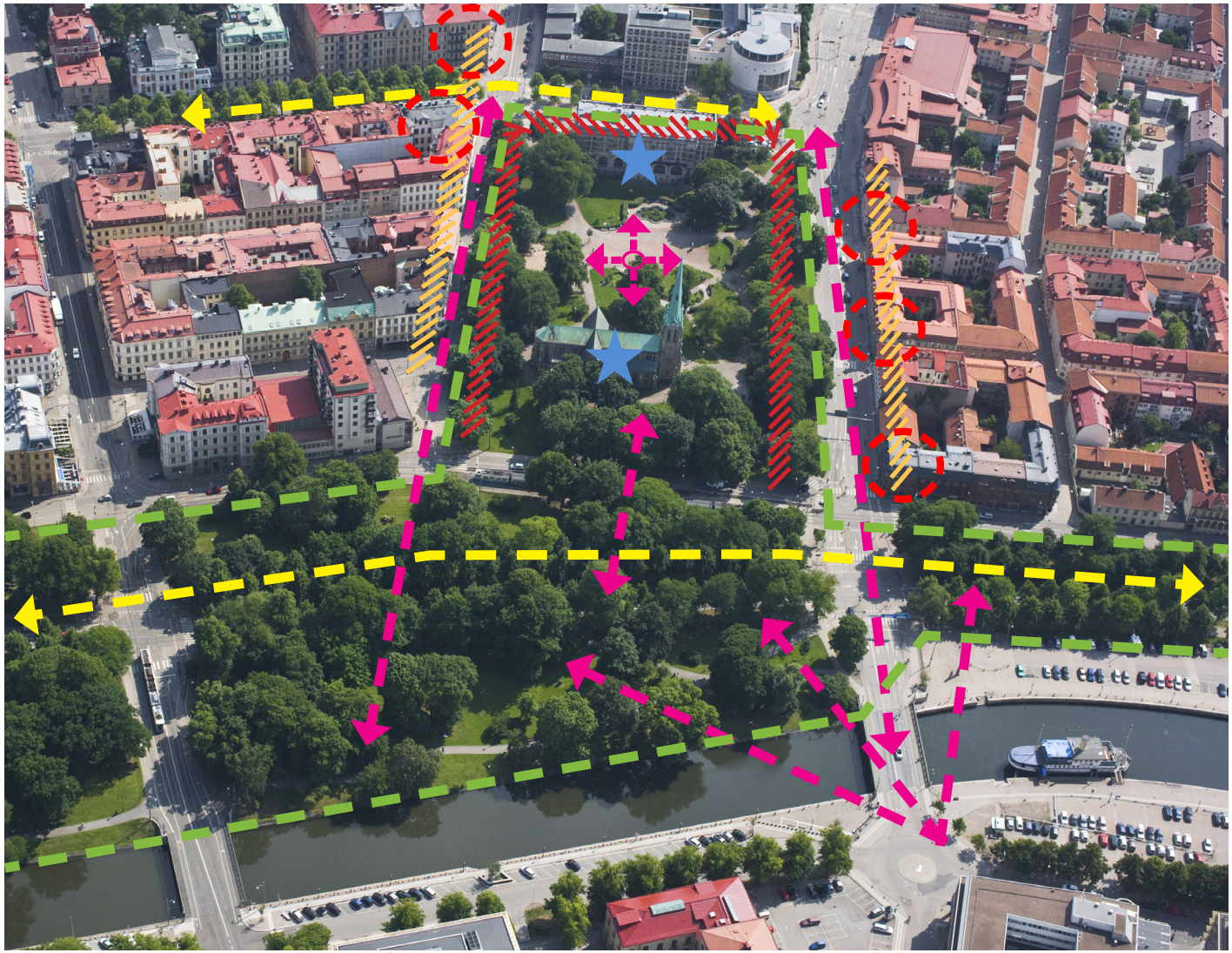

Miljön som helhet är mycket värdefull och känslig. Dessutom innehåller den flera i sig själva kulturhistoriskt mycket värdefulla byggnader.

Grön kil och sammanhållen parkmiljö med flera gamla och imponerande träd

Skarp kontrast till den täta stadsbebyggelsen

Viktigt alléstråk med obruten siktlinje

Viktiga siktlinjer och visuella samband med sammankopplande funktion

Öppna siktfält som ger tillgång till stora delar av Göteborgs historia

Monumentalbyggnader med starkt karaktärsgivande egenskaper

Viktig fondverkan

Särskilt viktig hörnbyggnad

Illustration över områdets mest centrala kulturhistoriska värden.

Beskrivning av kulturmiljövärden

A) Unik grön kil åskådliggör historien

Den gröna kil som Kungsparken och kyrkoplanen utgör är unik i Göteborg och utgör en kulturhistoriskt synnerligen värdefull miljö som bär på flera viktiga berättelser om staden och har stora rekreations- och upplevelsevärden.

- Den gröna kilen har en *viktig funktion som markör mellan stadens olika utbyggnadsfaser* (den gamla staden innanför vallgraven och den nya staden utanför) *samt mellan två skilda sociala livsrum* (arbetarstadsdelen Haga och det borgerliga Vasastaden). Karaktären av en grön kil kan lätt spolieras av ny bebyggelse i parken så att kontrasten mot de omgivande kvarteren försvagas.
- Haga Kyrkoplan är särskilt intressant som *den enda plats i staden där vallgravens grönska drogs in i den täta kvartersstaden*. Kopplingen och det visuella sambandet mellan Kungsparken och kyrkoplanen är därför oerhört viktigt att uppmärksamma. Centralt i sammanhanget är de långa siktlinjerna längs Sprängkullsgatan och Haga Kyrkogata samt de stora träden.

B) Intakt stadsplan med inspiration från kontinenten

- Större delen av utredningsområdet präglas än idag av *1866 års stadsplan, inspirerad av det parisiska esplanadsystemet, vilken är i det närmaste oförändrad*. Den tydliga rutnätsplanen med slutna kvarter samt den boulevardliknande Vasagatan är därför mycket känslig för förändringar.
- Haga Kyrkoplan, Vasagatan med sin allé och Kungsparken ingår i det rutnät av gröna stråk som utgjorde *en fundamental del i 1800-talets stadsplaneideal och ansluter till samtida ideal så som de tillämpades i andra storstäder på kontinenten.* Det är väsentligt att Vasagatans trädgrönska fortsatt upplevs stå i förbindelse med kyrkoplanens vegetation.

C) Park- och trädgårdshistoriskt värdefull miljö

- Nya Allén och Kungsparken är en sammanhållen park och *ett av de mest framträdande dragen i Göteborgs stadsmiljö*. Parkmiljön är mycket känslig för ytterligare ingrepp eller störningar.
- Flera av *de stora och imponerande träden* i Kungsparken och på kyrkoplanen är ursprungliga från tiden då området iordningställdes och representerar ett stort historiskt värde samt bidrar till att ge parkerna en karaktär av ålderdomlighet. De är därför viktiga att bevara.
- Haga Kyrkoplan har en tydlig karaktär av *”park med infogade solitärbyggnader”* med en skarp gräns mot intilliggande bostadskvarter. Eftersom kyrkoplanen är förhållandevis liten riskerar ytterligare bebyggelse att förskjuta karaktären till ”bebyggt område med omgivande grönska”. Kyrkoplanen är därmed *mycket sårbar för ytterligare förminskning* och gränsen mellan parken och stadsbebyggelsen bör vara så skarp som möjligt och inte suddas ut genom byggnader eller andra element.
- Solitärbyggnaderna och de intilliggande fasaderna samt de höga träden och platsens relativa höjdläge skapar en tydlig rumskänsla. *Kyrkoplanen är därmed mycket känslig för uppförande av ytterligare bebyggelse*.
- Kungsparken anlades på de f d yttre befästningar tillhörande fästningen Göteborg. Detta innebär att *den äldre fältvallen och parken är ofrånkomligt historiskt länkade till varandra*.

Beskrivning av kulturmiljövärden

D) Ett viktigt historiskt rum präglat av 1800-talets ideal

- Platsen domineras av bebyggelse från 1800-talets andra hälft med tidstypisk gestaltning som illustrerar tidens ideal för såväl enkla arbetarbostäder i Haga som pampiga borgarbostäder i Vasastaden och monumentala institutionsbyggnader i kyrkoparken. *Detta historiska rum är i princip ostört av senare tiders tillägg. Den är därmed ytterst känslig för ytterligare tillägg*.
- Bebyggelsen och områdets karaktär med *höga arkitektoniska anspråk, konstnärligt rik utformning och hantverksmässiga detaljer* är mycket viktig att bevara. Material och form är särskilt viktiga komponenter att ta hänsyn till i den känsliga miljön. Platsen omges av byggnader huvudsakligen uppförda i *gedigna material* så som sten, tegel samt trä med *omsorgsfullt utformade detaljer*. Färgskalan bör fortsatt präglas av tidstypiska, *dämpade kulörer* i huvudsakligen jordfärger som beige och bruna toner.
- De välbevarade husen utmed Sprängkullsgatan och Haga Kyrkogata utgör *viktiga fonder som ger Haga Kyrkoplan en historisk inramning.* Bebyggelsen är därför känslig för förändringar och moderna tillägg som förtar stråkens fondverkan. *Hörnhusen är särskilt känsliga* eftersom dessa på ett tydligt sätt länkar samman kvarteren och skapar entréer in i området.
- Rosenlundskanalen med kajer, gamla belysningsstolpar, Rosenlundsbron och Feskekôrkan ger området en stark prägel av 1800-tal.

E) Viktiga visuella samband och siktliner

- ***Utblickar**:* Idag har man från Haga Kyrkoplan fri sikt mot Haga med Skansen Kronan i fjärran, Hagakyrkan, Vasastaden och Rosenlundskanalen och Kungshöjd i fjärran. *Därmed kan man i ett slag uppleva en stor del av Göteborgs historia.* De öppna siktfälten är viktiga för såväl den historiska upplevelsen av platsen som för de visuella sambanden och är därmed känsliga för förändringar.
- ***Inblickar***: Det visuella sambandet mellan Haga Kyrkoplan och Kungsparken och *dess karaktär av en grön kil upplevs särskilt starkt från Rosenlundskanalens kajkant*. Detta visuella samband är viktigt att vidmakthålla.
- ***Siktlinjer***: Haga Kyrkoplan markeras, och ramas in, av de långa siktlinjerna längs Sprängkullsgatan, Haga Kyrkogata och den pampiga Vasagatan. Dessa siktlinjer *utgör en viktig del av kyrkoplanens inramning och de kopplar även samman Haga Kyrkoplan med Kungsparken, Nya Allén och Vasagatan.* Siktlinjerna är mycket känsliga för förändringar.

F) Den befästa staden

Den norra delen av undersökningsområdet ingår i det f d befästningsstråket och är en del av fornlämningen Göteborg 216:1 med ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Här finns troligen lämningar efter bastionen Kristina Regina som tillsammans med Hållgårdsbastionen och Regeringen utgjorde en del av den lägre befästningslinjen. Mellan Bastionerna Regeringen och Kristina Regina fanns en kaponjärgrav, en skyttegrav och förbindelselänk med Skansen Kronan. När befästningarna delvis revs i början av 1800-talet ändrades vallgravens vinklade form och rätades ut för att övergå i Rosenlundskanalen. Här kan dock finnas lämningar av vallgravens tidigare sträckning och yttre vallar.

Även det som idag utgör Kungsparken är en del av fd befästningsstråket. Fältvallen (sk glacis) fungerade som en yttre befästning, dvs en lågt sluttande jordvall framför vallgraven eller den betäckta vägen i en fästning. Vallen var uppbyggd av jord- och lermassor och hölls på plats mot vallgraven med vertikalt ställda pålar utmed kanten mot vattenspegeln.

Beskrivning av kulturmiljövärden

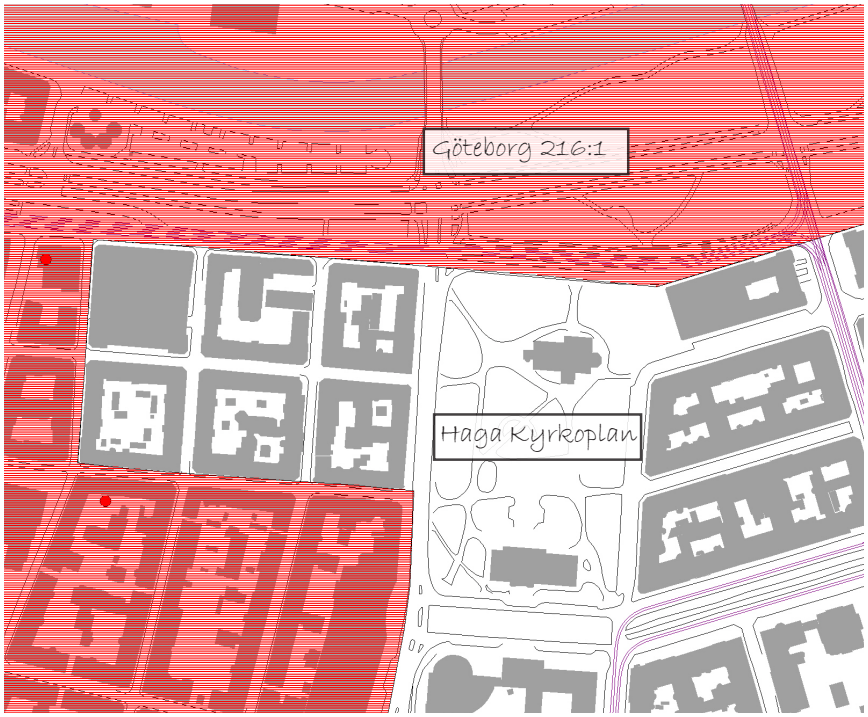

Fornlämningar inom utredningsområdet, röda ytor utgör fornlämningen Göteborg 216:1

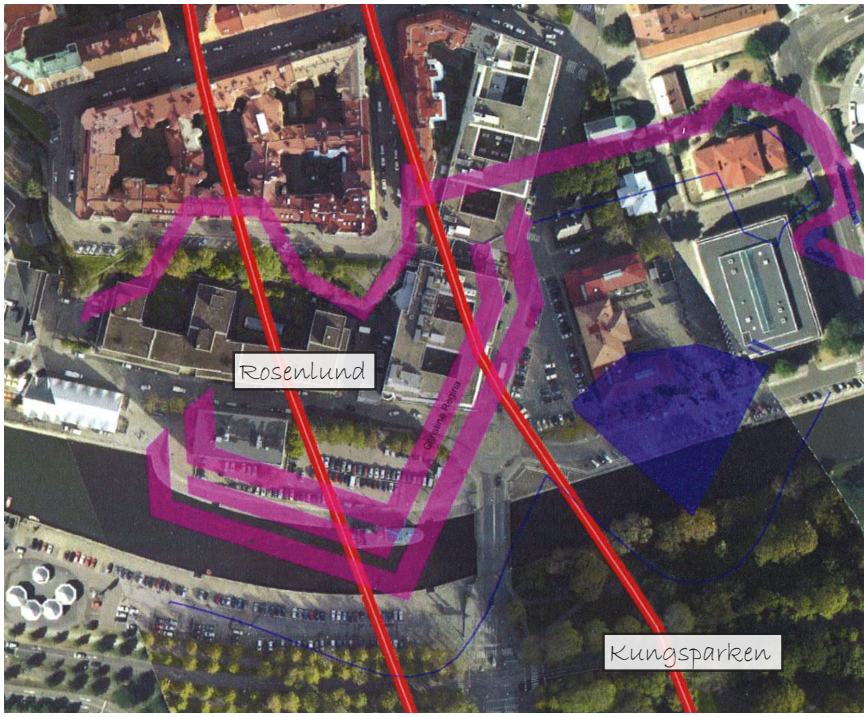

Befästningsmurarna är markerade i lila med en ungefärlig utbredning. Bastion Christina Regina fortsätter ut i dagens vallgrav.

Beskrivning av kulturmiljövärden

G) Handelshögskolan

Handelshögskolan i Göteborg består av åtta olika byggnadskroppar tillkomna åren 1951, 1994 och 2009. De äldre byggnaderna, ett höghus mot Vasagatan samt en tegellänga längs Vasagatan/Hagakyrkogata, uppfördes efter ritningar av den välkände arkitekten Carl Nyrén och är resultatet av en omfattande arkitekttävling.

Högkvalitativ 50-talsfunkis

Genom sin tidstypiska utformning i högkvalitativ 1950-talsfunktionalism med gedigna material, enkla byggnadsvolymer och avskalat formspråk besitter Handelshögskolans äldre delar ett högt arkitekturhistoriskt värde. Detta förstärks av det faktum att Handelshögskolan var inledningen till den unge Carl Nyréns strålande karriär och starten för hans egen verksamhet. Nyrén var en ledstjärna i svensk arkitektur under flera decennier under sin långa karriär. I Handelshögskolan speglas tydligt ett av Nyréns ledord: enkelhet. Här kommer också Nyréns lek med skalförskjutningar tydligt till uttryck genom kombinationen av ett höghus och ett låghus. Likaså illustrerar byggnaden ljusets betydelse i Nyréns arkitektur – något som kom att bli hans tydligaste kännetecken. Tegellängornas gårdsfasader med glasade gallerigångar ger uttryck för att ljuset var mer än en praktikalitet för Carl Nyrén, det var en egenskap att gestalta. Även interiört uppvisar byggnaderna höga arkitektoniska ambitioner med exklusiva material så som den marmorklädda vestibulen i höghuset, marmorgolv, smäckra räcken och delvis bevarad inredning så som bänkar med kalkstenssitsar mm.

Universitetsstaden

Handelshögskolan bär sammantaget även ett samhällshistoriskt värde då komplexet är en del i berättelsen om universitetsstadens framväxt och utveckling. Detta förstärks ytterligare av intilliggande byggnader med koppling till universitetet så som Kurs- och tidningsbiblioteket och Campus Haga.

H) Smyrnakyrkan

Smyrnakyrkan uppfördes 1941 efter ritningar av den kände göteborgsarkitekten R O Swensson.

Arkitekturhistoriskt intressant kyrkobyggnad

Trots senare tids om- och tillbyggnader besitter Smyrnakyrkan ett arkitekturhistoriskt värde genom sin tidstypiska utformning huvudsakligen präglad av funktionalismens ideal. Detta kommer bland annat till uttryck i byggnadernas ljusa och slätputsade fasader utan ornament och utan omfattningar kring fönstren. Värdet förstärks av att byggnaden markerar en begynnande brytning med funktionalismens avskalade formspråk, vilket kommer till uttryck i de markerade entréerna och sockeln. De äldre byggnaderna ger fortfarande en god bild av 1930-40-talens strävanden inom arkitekturen. 1980-tals tillbyggnaden har till stor del tagit hänsyn till de äldre delarna, bl a genom de putsade sidorna och det ljusschakt som gör att den gamla entréfasaden fortfarande kan upplevas. Även interiört finns flera välbevarade och kulturhistoriskt intressanta detaljer, framför allt i Kyrkosalen.

Samhälls- och socialhistoriskt värdefull byggnad

Smyrnakyrkan är också samhälls- och socialhistoriskt intressant då den speglar ett utvecklingsskede i Pingströrelsens och Smyrnaförsamlingens historia då församlingens kraftigt ökande medlemsantal under 1930-talet krävde större lokaler. Smyrnaförsamlingen är än idag näst störst bland församlingarna i svensk pingströrelse.

Beskrivning av kulturmiljövärden

I) KTB

KTB, fd stadsbiblioteket, uppfördes efter ritningar av arkitekt Hans Hedlund och invigdes i oktober 1900. Ursprungligen var byggnaden symmetrisk till sin form, men byggdes år 1926 ut åt öster.

Högkvalitativ arkitektur
Byggnaden följer samtidens internationella retarderade stilideal och utgör således ett intressant arkitektoniskt tidsdokument. Den höga ambitionen kommer till uttryck genom fasadens omsorgsfulla komposition och genomarbetade arkitektoniska motiv. Biblioteket är ett av Hedlunds mest välkända byggnadsverk och dess exponerade placering i stadsrummet bekräftar dess kontextuella betydelse.

Ett incitament till universitetsstaden
Biblioteket bär ett samhällshistoriskt värde då byggnaden är en del i berättelsen om universitetsstadens framväxt och utveckling. Byggnaden utgör idag ett incitament för vår samtida universitetsstad, och är en viktig representant för det sena 1800-talets utbildningsambitioner.

Socialhistoriskt och miljöskapande tidsdokument
Byggnaden står friställd, och dess monumentala karaktär bekräftar platsen framför biblioteket som sluter rummet mot Vasagatan. Samtidigt bildar byggnaden en fond som definierar Haga kyrkoplan mot söder.

Kyrkoplanen har sedan mitten av 1800-talet utgjort ett gemensamt gränsland mellan 1600-talets arbetarförstad Haga och det sena 1800-talets borgarstadsdel Vasastaden. Bebyggelsen som omger parken berättar om stadens olika exploateringsfaser och kulturella och sociala utveckling.

J) Hagakyrkan

Hagakyrkan invigdes år 1859 och uppfördes efter ritningar av arkitekt Adolf Wilhelm Edelswärd.

Arkitektoniskt tidsdokument
Kyrkobyggnaden är en av de första nygotiska kyrkorna uppförda i Sverige och har stått förebild för flera efterkommande byggnadsverk i landet, och utgör därmed ett mycket värdefullt arkitekturhistoriskt tidsdokumentet. Kyrkobyggnaden är också en intressant representant för arkitekt A W Edelsvärds arbete.

Starkt identitetsskapande kyrkomiljö
Kyrkan står friställd i kyrkoplanets norra ände som här reser sig något från gatunivån i Nya Allén och Sprängkullsgatan. Miljön kring kyrkobyggnaden domineras av ett flertal äldre träd som bidrar till platsens historiska dignitet. Den omsorgsfullt utformade och associationsrika kyrkobyggnaden har tillsammans med sin omslutande parkmiljö en starkt identitetsbildande funktion i stadslandskapet. Kyrkobyggnaden och de omgivande träden bildar en symbiotisk enhet i starkt beroende av varandra såväl upplevelsemässigt som med hänsyn till förståelsen av den ursprungliga arkitektoniska idén. Sambandet mellan kyrkobyggnaden och kyrkotomtens grönska blir därmed unikt.

Stadsplaneideal och stadsbyggnadshistorik
Hagakyrkan, som med sin kyrkotomt i norra delen av kyrkoplan ingår som en platsbildning i 1866 års plan, bidrar också till berättelsen om 1800-talets stadsplaneideal och stadens olika utbyggnadsfaser. Kyrkoplanen utgör en markör mellan 1600-talets arbetarstadsdel, och det mer påkostade sena 1800-talets stenstad.

Planförslaget

Förtydliganden och antaganden

För området kring Haga Kyrkoplan har en ändring av detaljplan tagits fram. Under Rosenlundskanalen och under Haga kyrkoplan byggs station Haga. Under Allén/Kungsparken och Parkgatan byggs tunneln i lera, vilket innebär öppet schakt. Station Haga planeras som en tvåspårsstation med förberedelser för utbyggnad till fyra spår. Tänkta uppgångar planeras i stationens norra och södra ändar.

Arbetet med utformningen av stationsområdet när det gäller stationsbyggnader, uppgångar, allmänna ytor, angöring och trafik kommer att fortsätta med de särskilda stationsplanerna under hösten 2013.

Observera att detaljplanen kan komma att justeras fram till samrådsutskicket, vilket kan komma att innebära förändrade förutsättningar.

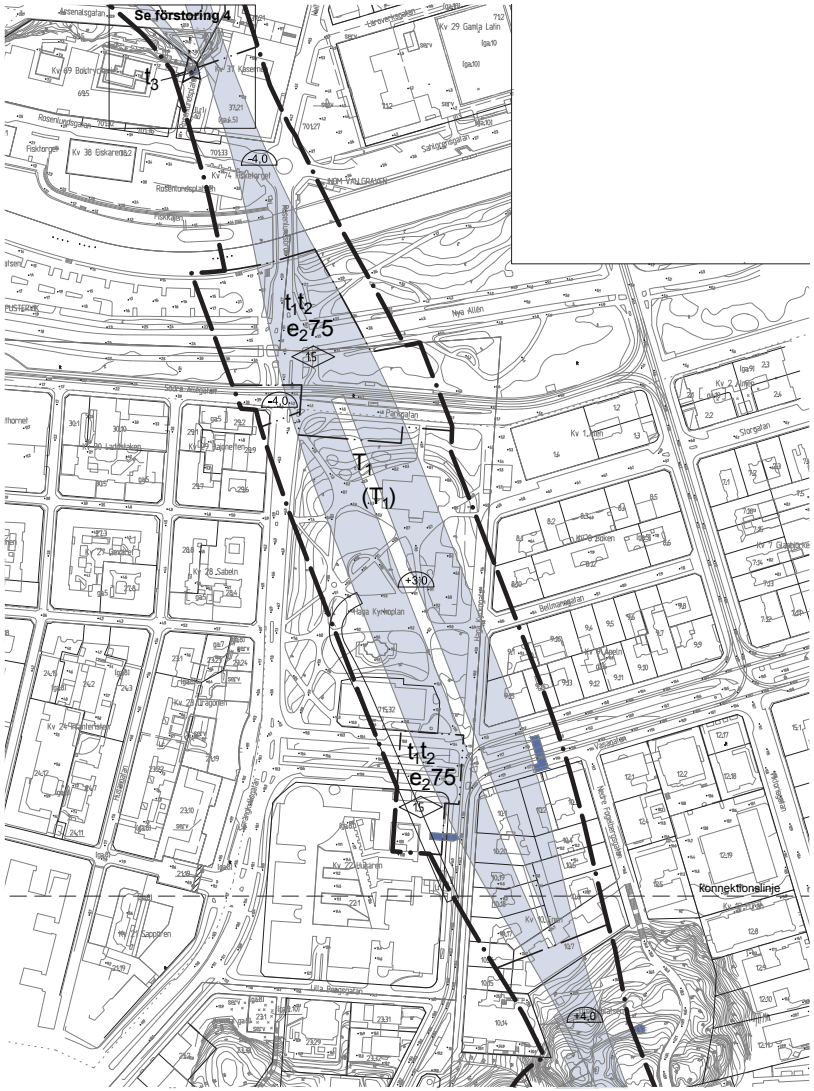

Detaljplanekarta 2, Ändring av detaljplaner för Järnvägstunnel Västlänken.. Avsnitt avser del vid Haga Kyrkoplan. SBK juli 2013.

Sammanfattning

Matrisen nedan visar att flera av åtgärderna riskerar att få mycket stora respektive stora konsekvenser på kulturmiljön. Schaktningen kommer i alla avseende att innebära en betydande miljöpåverkan på kulturmiljön.

Sammantaget medför alla planerade huvuduppgångar i området en betydande miljöpåverkan. Även de planerade tekniska anläggningarna medför en betydande miljöpåverkan.

	A) Unik grön kil som åskådliggör historien och socialhistoriska aspekter	**B) Intakt stadsplan med inspiration från kontinenten**	**C) Parkhistoriskt värdefull miljö**	**D) Historiskt stadsrum präglat av 1800-talet** *(Arkitektur & karaktär)*	**E) Viktiga visuella samband och siktlinjer**	**F) Den befästa staden** *(Fornlämningar)*	**G) Handelshögskolan** *(Fysisk och/eller visuell påverkan)*	**H) Smyrnakyrkan** *(Fysisk och/eller visuell påverkan)*	**I) KTB** *(Fysisk och/eller visuell påverkan)*	**J) Hagakyrkan** *(Fysisk och/eller visuell påverkan)*
Tunneldragning & öppna schakt	Mycket stor	Stor	Mycket stor	Stor	Ingen	Mycket stor	Ingen	Ingen	Ingen	Mycket stor
Stationsuppgång vid Södra Allégatan	Mycket stor	Mycket stor	Mycket stor	Stor	Mycket stor	Mycket stor	Ingen	Marginell	Marginell	Mycket stor
Tekniska anläggningar (ev samordnade med stationsuppgång vid S Allégatan)	Mycket stor	Mycket stor	Mycket stor	Stor	Mycket stor	Mycket stor	Ingen	Marginell	Marginell	Stor
Alt) Stationsuppgång i Vasagatan	Ingen	Mycket stor	Stor	Stor	Mycket stor	Ingen	Stor	Ingen	Mycket stor	Marginell
Alt) Stationsuppgång i Handels	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Marginell *Beroende på utformning*	Ingen	Stor *Beroende på ingrepp*	Ingen	Marginell	Ingen
Tekniska anläggningar (ev samordnade med stationsuppgång vid Vasagatan)	Marginell	Mycket stor	Stor	Mycket stor	Mycket stor	Ingen	Stor	Ingen	Mycket stor	Marginell

I matrisen ovan redovisas de planerade åtgärdernas konsekvenser för platsens kulturhistoriska värden. Temana A-F, markerade i röd ram, utgör värden direkt kopplade till riksintresset. Även byggnadsverken KTB (I) och Hagakyrkan (J) ingår som viktiga delar i riksintresset.

Detaljplanens konsekvenser på Haga Kyrkoplan med omgivning

Tunneldragning & öppna schakt

Planförslaget:
Perrongen under Haga utgörs av en cirka 250 meter lång plattform som sträcker sig från Parkgatan i norr till Vasagatan och kvarteret Enen i söder. Plattformarna kommer att ligga cirka 20-28 meter under Parkgatan/Nya Allén respektive Vasagatan. Under Nya Allén/Kungsparken kommer Västlänken att byggas i öppet schakt i lera från ungefär Rosenlundsgatan till strax norr om Hagakyrkan. Under Haga Kyrkoplan och vidare mot Korsvägen sprängs stationen och tågtunneln i berg. Det finns dock en stor osäkerhet för bergets exakta höjdläge vilket gör att man i dagsläget inte vet exakt läge för schaktgräns. Övergången mellan lera och berg sker någonstans i norra änden av Haga Kyrkoplan vid Parkgatan och utgör en mycket känslig och tekniskt komplicerad punkt.

Åtgärd och effekt:
Detaljplanen styr inte hur stora schakt som kommer att göras, eller deras exakta placering. Vi har därför i föreliggande konsekvensbedömning utgått ifrån och antagit att schakten kan placeras var som helst inom de med T1 och (T2) betecknade områdena där tunneln byggs i lera. Schaktbredden kommer då att variera mellan 30-55 meter och vara som bredast genom Kungsparken, Nya Allén och kyrkoplanens sluttning mot norr.

Schaktningen för Västlänken byggd i öppet schakt i lera har bedömts få följande effekter:

- En stor och direkt effekt på det befintliga trädbeståndet och parkmiljön. Inom norra delen av Haga Kyrkoplan och i Nya Allén måste ett stort antal äldre och värdefulla träd tas ner. Beroende på schaktets placering och bergets vertikalprofil kan även värdefulla träd längre in på Haga Kyrkoplan komma att påverkas och behöva tas ner.
- En stor och permanent effekt på lämningar efter fd befästningsstråket då schaktning för tunneln innebär ingrepp i fornlämningen Göteborg 216:1 genom borttagande av lämningar efter bastionen Kristina Regina, vallgravens tidigare sträckning och yttre vallar.
- En stor och direkt effekt för området kring Rosenlundskanalen då tunnelbygget innebär att kanalkanter, kajer och trappor av huggen natursten samt Rosenlundsbron måste demonteras. Om återställning till dagens utseende ej utförs är effekten att betrakta som permanent. Ett återställande till dagens utseende regleras inte av detaljplanen.

Konsekvenser:
Schaktningen för Västlänken i öppet schakt i lera har bedömts få följande konsekvenser för kulturmiljön:

- Schaktningen kommer att innebära *en mycket stor konsekvens för områdets kulturhistoriska berättarinnehåll med avseende på den gröna kil som markerar gränsen mellan den gamla staden och den nya samt mellan två skilda sociala livsrum (Tema A)*. Detta då kopplingen och det visuella sambandet mellan Kungsparken och Haga kyrkoplan är starkt beroende av de stora träd som i och med schaktningen kommer behöva tas ner.
- Schaktningen kommer att innebära *en mycket stor konsekvens för områdets park- och trädgårdshistoriska värde (Tema C)* då äldre och stora träd som tas ned är en viktig del i platsens karaktär och historiska berättarinnehåll. Trädens höjd och volym ger platsen dess karaktär. Även om nya planteras i deras ställe kommer den högvuxna och ålderdomliga karaktären att drabbas för lång tid. Även schaktning av gräsytor och gångvägar får en stor konsekvens för det park- och trädgårdshistoriska värdet.
- Schaktningen kommer att innebära *en stor konsekvens för områdets stadsbyggnadshistoriska värde (Tema B)* då Kungsparken, som utgjorde en viktig del i 1800-talets stadsplaneideal, grävs upp och träd tas ner.

Detaljplanens konsekvenser på Haga Kyrkoplan med omgivning

- Schaktningen kommer att innebära *en mycket stor konsekvens för en mycket värdefull del av fornlämningen Göteborg 216:1 och lämningarna efter befästningsstråket (Tema F)*. Under mark i den norra delen av schaktningsområdet finns rester av de tidigare försvarsanläggningarna Kristina Regina samt vallgraven och fältvallen. Borttagande av dessa får en mycket stor och irreversibel konsekvens för fornlämningsmiljön och platsens kulturhistoriska berättarinnehåll.
- Schaktningen kommer att innebära *en stor konsekvens för den starka prägel av 1800-tal (Tema D)* som skapas av Rosenlundskanalen med kajer, äldre belysningsstolpar och Rosenlundsbron då dessa kommer att demonteras under schaktningsarbetet vilket riskerar att leda till förvanskning.
- Schaktningen kommer att innebära *en mycket stor konsekvens för Hagakyrkan (Tema J)*, i det fall träden som ansluter mot kyrkans norra långsida tas bort, ett trädbestånd av strategisk betydelse för kyrkomiljöns karaktär.

Sammantaget innebär schaktningen i alla avseende en betydande miljöpåverkan på kulturmiljön i området.

Uppgångar

Planförslaget:
Inom Stationsområdet Haga är två uppgångar planerade.
- En uppgång någonstans mellan Södra Allégatan och södra kajkanten till Vallgraven. Området avgränsas i sidled av Sprängkullsgatan och Haga Kyrkogata.
- En uppgång i Vasagatan, någonstans mellan sydöstra delen av KTB och nordöstra lågdelen av Handelshögskolan.
- En uppgång i Handelshögskolan, lågdelen.

Exakta lägen och utformning är inte definierade. Dessa kommer att beskrivs närmare i kommande detaljplaner för stationslägena.

Åtgärd och effekt:
Det planerade läget för ny stationsuppgång mellan Södra Allégatan och södra kajkanten till Vallgraven har bedömts få följande effekter:
- En stor och direkt effekt genom uppförandet av en ny byggnad i Kungsparken/Nya Allén där gräsytor ersätts med ny byggnad. Ett flertal äldre och stora solitärträd kommer att behöva tas ner. Vidare minskas parkytan och det viktiga sambandet mellan Kungsparken och Haga Kyrkoplan avskärmas, samtidigt som det sammanhängande grönstråket längs vallgraven bryts.
- En stor och irreversibel effekt på fornlämningen ”Göteborg 216:1” genom uppförande av en ny byggnad på den fd fältvallen.
- En indirekt effekt på flera viktiga siktlinjer och visuella samband längs Sprängkullsgatan samt på det visuella sambandet mellan Haga Kyrkoplan och Kungsparken sett från såväl Rosenlund som från Haga Kyrkoplan.

Det planerade läget för ny stationsuppgång mellan sydöstra delen av KTB och nordöstra delen av Handelshögskolan innebär:
- En stor och permanent effekt då Handelshögskolans lågdel kan komma att rivas, alternativt göras stora ingrepp i.
- En stor och permanent effekt då en ny byggnad på Vasagatan bryter den ursprungliga gatustrukturen och kvartersindelningen samt bryter ett viktigt alléstråk och en viktig siktlinje.

Konsekvenser:
Det planerade läget för ny stationsuppgång mellan Södra Allégatan och södra kajkanten till Vallgraven bedöms få följande konsekvenser för kulturmiljön:

Detaljplanens konsekvenser på Haga Kyrkoplan med omgivning

- *En mycket stor konsekvens för områdets kulturhistoriska berättarinnehåll med avseende på den gröna kil som markerar gränsen mellan den gamla staden och den nya samt mellan två skilda sociala livsrum (Tema A)*. En ny byggnad, inklusive hårdgjorda angöringsytor, kommer att väsentligt påverka Kungsparkens karaktär och funktion som markör mellan stadens olika utbyggnadsskeenden då kontrasten mot de omgivande kvarteren försvagas. Därmed påverkas en viktig betydelsebärare vilket avsevärt minskar möjligheten att avläsa Göteborgs historia i den fysiska miljön. Det visuella sambandet från Rosenlundskanalen mot Haga Kyrkoplan riskerar att blockeras. Detta kan få konsekvensen att upplevelsen av att Kungsparkens parkmiljö som en grön kil mellan två olika sociala livsrum avsevärt minskar.
- *En mycket stor konsekvens för områdets stadsbyggnadshistoriska värde (Tema B)*. Kungsparken ingår i det rutnät av gröna stråk som utgjorde en fundamental del i 1800-talets stadsplaneideal och ingrepp i parkmiljön med ny byggnad, minskad parkyta och att det sammanhängande grönstråket längs vallgraven skärs av innebär att stadsplaneidealen blir svårare att läsa av i den fysiska miljön.
- Uppgången medför ett ingrepp i en planerad och välbevarad parkmiljö från 1800-talets början med *en mycket stor konsekvens för områdets park- och trädgårdshistoriska värde (Tema C)* genom att gränsen mellan parken och stadsbebyggelsen inte blir lika skarp. Dessutom innebär åtgärden sannolikt nedtagning av flera äldre och stora träd. Dessa representerar ett stort historiskt värde och bidrar till att ge parken en karaktär av ålderdomlighet. Även om nya planteras i deras ställe kommer den högvuxna och ålderdomliga karaktären att drabbas för lång tid. Dessutom kan nya hårdgjorda ytor för angöring osv. innebära att återplantering inte är möjlig. En station i det föreslagna läget kan även förändra Haga Kyrkoplans traditionella roll som stadsdelspark för de omgivande bostadsområdena och som plats för rekreation och lek, vilket är negativt från kulturhistorisk synpunkt.
- *En mycket stor konsekvens för viktiga visuella samband och siktliner (Tema E)*. Det visuella sambandet mellan Haga Kyrkoplan och Kungsparken, som är viktigt för upplevelsen av området som en grön kil i den i övrigt täta kvartersstaden, kommer att brytas. Även den viktiga siktlinjen längs Sprängkullsgatan riskerar att blockeras vilket får stora konsekvenser för den visuella kopplingen mellan Haga Kyrkoplan, Kungsparken, Nya Allén och Vasagatan.
- *En mycket stor konsekvens för fornlämningsmiljön (Tema F)* som bär på viktigt kulturhistoriskt berättarinnehåll om den befästa 1600-talsstaden Göteborg. Under mark i det aktuella läget finns rester av det tidigare befästningsstråket i form av fältvallen. Ingrepp i denna samt uppförandet av en byggnad på den obebyggda fältvallen får en mycket stor konsekvens för fornlämningsmiljön och platsens kulturhistoriska berättarinnehåll. Det blir svårare att förstå dess funktion som en lågt sluttande jordvall framför vallgraven.
- Beroende på hur uppgången utformas kan den även komma att få *en stor konsekvens på det i princip ostörda historiska rummet präglat av omsorgsfullt utformad bebyggelse enligt 1800-talets ideal (Tema D)*.
- *En marginell konsekvens för Smyrnakyrkan (Tema H)* då ny stationsuppgång vid Södra Allégatan endast i begränsad utsträckning kommer att påverka den kulturhistoriskt värdefulla byggnaden visuellt.
- *En marginell konsekvens för KTB (Tema I)* då ny stationsuppgång vid Södra Allégatan på grund av det stora avståndet endast i begränsad utsträckning kommer att påverka den kulturhistoriskt värdefulla byggnaden visuellt.
- *En mycket stor konsekvens för Hagakyrkan (Tema J)* då ny stationsuppgång vid Södra Allégatan visuellt kommer att påverka den kulturhistoriskt värdefulla byggnadens arkitektoniska och symboliska integritet.

Detaljplanens konsekvenser på Haga Kyrkoplan med omgivning

Det planerade läget för ny stationsuppgång i läge mellan sydöstra delen av KTB och nordöstra delen av Handelshögskolan bedöms få följande konsekvenser för kulturmiljön:

- *En stor konsekvens för Handelshögskolans arkitekturhistoriska värde (Tema G)*, i det fall den nya uppgången innebär antingen rivning eller stora ingrepp i den låga tegeldelen från 1951 ritad av Carl Nyrén. Byggnaden har tillmätts ett högt arkitektur- och kulturhistoriskt värde.
- *En stor konsekvens för områdets stadsplanehistoriska värde (Tema B)* då den äldre gatu- och kvartersstrukturen med den boulevardliknande Vasagatan och de slutna kvarteren förändras. Stadsplanen är i princip oförändrad sedan 1866, och en uppgång i området mellan KTB och Handels riskerar att medföra en förvanskning av stadsrummets starka prägel av kontinentalt inspirerad stadsplan från 1800-talets andra hälft.

En uppgång, inklusive byggnad, i området mellan KTB och Handels skulle också innebära:

- *En stor konsekvens för områdets park- och trädgårdshistoriska värde (Tema C)* genom ett nytillskott i den värdefulla allén längs Vasagatan.
- *En mycket stor konsekvens för viktiga visuella samband (Tema E) då* den långa siktlinjen längs Vasagatans allé bryts.
- *En risk för stor konsekvens för det historiska rummet (Tema D)* genom en nybyggnad i en miljö i övrigt huvudsakligen präglad av det sena 1800-talet, med undantag för Handelshögskolans senare tillkomna byggnader.
- *En mycket stor konsekvens för KTB (Tema I)* då ny stationsuppgång visuellt kommer att påverka den kulturhistoriskt värdefulla byggnaden.
- *En försumbar konsekvens för Haga Kyrkan (Tema J)*. Det stora avståndet gör att åtgärden sannolikt endast i begränsad utsträckning kommer att påverka den kulturhistoriskt värdefulla kyrkobyggnaden visuellt.

Sammantaget innebär alla planerade uppgångar i området en stor respektive mycket stor konsekvens för kulturmiljön och medför en betydande miljöpåverkan. En uppgång vid Södra Allégatan skulle påverka Smyrnakyrkan samt KTB anses marginellt och en uppgång vid Vasagatan skulle få marginell påverkan på Hagakyrkan - framför allt beroende på avstånd.

Tekniska anläggningar

Planförslaget:
Inom Stationsområdet Haga är 3 st tekniska anläggningar planerade. Dessa är planerade till följande lägen:

1) Någonstans mellan Södra Allégatan och södra kajkanten till Vallgraven. Avgränsning i sidled mellan Sprängkullsgatan och Haga Kyrkogata. Detta kommer sannolikt innebära i allén. Dess största byggnadsarea är satt till 75 m^2 och dess högsta byggnadshöjd är satt till 1,5 meter. Det exakta läget är inte definierat och det är inte klart huruvida de kommer att samordnas med tänkt stationsuppgång.

2) Någonstans mellan sydöstra delen av KTB och nordöstra delen av Handelshögskolan (även inbegripet del av Handelshögskolans tegelbyggnad). Dess största byggnadsarea är satt till 75 m^2 och dess högsta byggnadshöjd är satt till 1,5 meter. Det exakta läget är inte definierat och det är inte klart huruvida de kommer att samordnas med tänkt stationsuppgång.

Detaljplanens konsekvenser på Haga Kyrkoplan med omgivning

Tillkommande tekniska anläggningar som behöver finnas skall så långt möjligt samordnas med uppgångarna. I vilken utsträckning detta är möjligt är i dagsläget inte känt.

Åtgärd och effekt:

Om de tekniska anläggningarna som anges i de två första punkterna samordnas med planerad uppgång innebär de samma effekt för miljön som beskrivits ovan avseende uppgångarna. Om däremot ventilationsdon/schakt placeras utanför uppgångens läge får åtgärden följande effekter på kulturmiljön:

- Stor effekt genom ytterligare förminskning av parkytan.
- Stor effekt genom ytterligare nedtagning av äldre och stora träd.
- Måttlig effekt genom ytterligare avskärmning av sambandet mellan Kungsparken och Haga Kyrkoplan.
- Måttlig effekt genom ytterligare avskärningar av det sammanhängande grönstråket längs vallgraven.
- Måttlig effekt på flera viktiga siktlinjer och visuella samband.

Konsekvenser:

Om de tekniska anläggningarna som angavs i de två första lägena samordnas med planerad uppgång innebär de samma konsekvenser för kulturmiljön som beskrivits ovan (uppgångar). Om däremot ventilationsdon/schakt placeras utanför uppgångens läge innebär åtgärden att de ovan beskrivna negativa konsekvenserna kan förstärkas ytterligare och beroende på läge och utformning få en betydande miljöpåverkan.

Sammantaget innebär de planerade tekniska anläggningarna en betydande miljöpåverkan.

Kumulativa lokala effekter

Till ovan redovisade konsekvenser kan följande effekter sannolikt påverka kulturmiljön.

Detaljplan för Haga station

Följande åtgärder kan innebära ytterligare skada på kulturhistoriska värden:

- Spårvägshållplatser inklusive väderskydd ovan mark i Nya Allén kan antas innebära en mycket stor konsekvens för områdets karaktär av en grön kil då dessa innebär en ytterligare negativ påverkan på den viktiga kopplingen mellan Kungsparken och kyrkoplanen (Tema A). Kulturhistoriska samband försvinner när nya anläggningar skär igenom befintliga kulturmiljöer. De kommer dessutom att innebära ytterligare minskad parkyta och att det sammanhängande grönstråket skärs av vilket gör de stadsplaneideal som format området svårare att läsa av i den fysiska miljön (Tema B och C).
- Nya byggnader/väderskydd ovan mark i Alléstråket (uppgångar, resenärsservice mm) kommer att innebära en ytterligare försvagning av Kungsparkens funktion som markör mellan stadens olika utbyggnadsskeden (Tema A) och av den viktiga kopplingen mellan Kungsparken och kyrkoplanen då kontrasten mot de omgivande kvarteren och kulturhistoriska samband försvagas när nya anläggningar skär igenom befintlig kulturmiljö. Nya byggnader för även med sig kumulativa effekter i form av hårdgjorda ytor vilka tar ytterligare parkyta i anspråk samt kräver fällning av ytterligare träd och omöjliggör återplantering. Beroende på hur ny byggnad utformas och gestaltas kan de även komma att få mycket stora konsekvenser på kulturmiljöns välbevarade karaktär präglad av det sena 1800-talets ideal (Tema D).
- Nya hårdgjorda ytor för angöring osv i anslutning till Kungsparken kan komma att innebära att återplantering inte är möjligt vilket får

Detaljplanens konsekvenser på Haga Kyrkoplan med omgivning

stora konsekvenser för Allén och Kungsparkens parkhistoriska värde och dess karaktär.

- Schaktbredd och även angränsande arbetsområden för tillgänglighet till schakten kan komma att innebära ytterligare nedtagning av träd samt ingrepp i parkmiljön.

Påverkan på fornlämningsmiljön

- Schaktningen kan komma att föra med sig kumulativa effekter på träkonstruktioner tillhörande fornlämningar som inte berörs direkt, men som riskerar att torka ut på grund av förändrade vattennivåer under byggskedet.

Påverkan på kulturhistoriskt betydelsefulla byggnader

Följande åtgärder kan innebära ytterligare skada på kulturhistoriska värden:

- Det går inte att utesluta att byggnader i anslutning till schaktområdet och järnvägstunneln i samband med såväl byggskedet som driften av Västlänken kan komma att beröras av vibrationer. Även äldre rustbäddar och grundläggning kan komma att påverkas genom förändrade grundvattennivåer. Inom plangränsen kan exempelvis särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader så som Haga Kyrkan, KTB, bostadsbebyggelse i kvarteren Enen, Apeln, Boken, Dragonen, Sabeln och Bajonetten samt Handelshögskolans äldre delar komma att påverkas. Det förutsätts att dessa risker utreds separat.

Påverkan på äldre och värdefulla träd

- Schaktningen kan komma att föra med sig kumulativa effekter på träd som inte berörs direkt då marken torkar ut på grund av förändrade vattennivåer under byggskedet.

Övriga detaljplaner (ej klart, kompletteras av SBK)

- Det pågår arbete med att ta fram detaljplaner för Rosenlundsgatan (påbyggnad mm, ca 80 lgh). Detta kan antas få kumulativa effekter på kulturmiljön. Ej klart - kompletteras i augusti 2013.

Förslag till åtgärder för undvikande/minimering av miljöpåverkan inför fortsatt planarbete

Åtgärder som minskar/mildrar den negativa miljöpåverkan ska genomföras.

Schakterna

- Detaljplanen möjliggör ett oåterkalleligt borttagande av fornlämningar som inte kan mildras.
- Stora och gamla träd bevaras på plats så långt som möjligt. Här föreslås att speciella åtgärder vidtas för att klara träden. *Detta ska regleras i detaljplan genom planbestämmelse samt ett avtal med Trafikverket.*
- *Upprättande av trädplan över vilka äldre träd som berörs.*
- Återplantering av uppschaktade gräsytor och återställande av gångstråk förutsätts *regleras i detaljplan genom planbestämmelse samt ett avtal med Trafikverket.*
- Återställande av Rosenlundskanalens kajer (inklusive trappor, belysningsstolpar, pollare, kättingar osv.) och Rosenlundsbron lika befintligt utseende med originalmaterialet. *Detta ska regleras i detaljplan genom planbestämmelse samt ett avtal med Trafikverket.*

Detaljplanens konsekvenser på Haga Kyrkoplan med omgivning

Stationerna

- En uppgång i Kungsparken/Allén innebär en permanent skada för såväl fornlämningsmiljön, parkmiljön, det historiska rummet och det kulturhistoriska berättarinnehållet. Likaså innebär en uppgång i/vid Vasagatan en mycket stor konsekvens för kulturmiljön. Då konsekvenserna för kulturmiljön blir så omfattande av de föreslagna uppgångarna föreslås att *alternativa placeringar utanför Västlänkens korridor prövas. Stationsuppgångarna styrs till punkter där tålighet-en för förändringar är större. Detta ska regleras i detaljplan samt genom ett avtal med Trafikverket.*
- Om uppförandet av stationsuppgång innebär bortschaktning av grönytor eller träd ska dessa återplanteras. Om återplantering inte är möjlig bör annat läge för stationsuppgången prövas. *Detta ska regleras i detaljplan genom planbestämmelse samt ett avtal med Trafikverket*. Det bör dock påpekas att även om nya träd planteras så kommer den ålderdomliga karaktären att drabbas för lång tid.
- Inga uppgångar eller tekniska anläggningar placeras på Haga Kyrkoplan. Detta har arbetats in i planhandlingen.

Tekniska anläggningar

- De tekniska anläggningarna bör samordnas med uppgångarna för att minska den betydande miljöpåverkan som dessa innebär och minska risken för accelererande konsekvenser för kulturmiljön. *Detta ska regleras i detaljplan genom planbestämmelser.*
- Inga uppgångar eller tekniska anläggningar ska placeras på Haga Kyrkoplan. Detta har tillgodosetts och arbetats in i planhandlingen.

Allmänt

- För att säkerställa att den välbevarade stadsplanen från 1866 bibehålls och tas till utgångspunkt vid placering av ny bebyggelse – såväl stationsbyggnader som tekniska anläggninga - förutsättas att *gestaltningsprogram tas fram i det fortsatta planarbetet.*

Övriga rekommendationer

Detaljplan för stationen

Arbetet med utformningen av stationsområdet när det gäller stationsbyggnader, uppgångar, allmänna ytor, angöring och trafik kommer att fortsätta med de särskilda stationsplanerna under hösten 2013. I det fortsatta planarbetet bedöms att man bör arbeta vidare med följande punkter:

- Att ett gestaltningsprogram tas fram med utgångspunkt från platsens kulturhistoriska karaktär. Det historiska rummet ska vara vägledande vid utformning av ny arkitektur vad gäller skala, volym, materialbehandling och färgskala. Ny bebyggelse, såväl stationsuppgångar som tekniska anläggningar, ska anpassas till platsens karaktär präglad av hög materialkvalitet, lågmäld färgskala och stor omsorg om detaljerna.
- Att en trädplan tas fram för att säkerställa äldre och värdefulla träd.
- Att det säkras i detaljplanen att ingen bebyggelse eller tekniska anläggningar uppförs på Haga Kyrkoplan.
- För att långsiktigt säkerställa kulturhistoriskt särskilt betydelsefull bebyggelse inom området ska rivningsförbud och skyddsbestämmelser tas fram i det fortsatta detaljplanearbetet för de byggnader/byggnadsverk som idag saknar adekvat skydd. Detta gäller till exempel KTB och Handelshögskolans äldre byggnader samt värdefulla byggnader i Haga och Vasastaden som saknar skydd.

Detaljplanens konsekvenser på Haga Kyrkoplan med omgivning

Arkeologisk undersökning

- Påverkan ska minimeras, vilket förutsätter att läget för öppna schakt justeras så att största möjliga hänsyn tas till de kulturhistoriska värdena. Nödvändiga åtgärder ska genomföras med metoder anpassade till kulturmiljön. För att spara så mycket som möjligt av bastion Kristina Regina förutsätts att schaktets bredd hålls till ett minimum.
- Stationsuppgångar ska inte anläggas norr om vallgraven med hänsyn till fornlämningsmiljön.
- Arkeologisk undersökning och kartläggning av fornlämningsmiljön för att säkra den information som fornlämningarna bär på om den befästa staden Göteborg genomförs med stöd av Kulturminneslagen.
- Den historiska information om stadens befästningsanläggningar som framkommer under genomförandet ska framhävas vid planeringen av det uppschaktade områdets nygestaltning.
- Man ska säkerställa att lämningarnas träkonstruktioner (till exempel rustbäddar), som inte direkt påverkas vid schaktning, inte torkar ut på grund av förändrade grundvattennivåer som kan uppstå under arbetet med Västlänken.
- Det förutsätts att program för återställande upprättas för områden där schaktning sker.

Myndighetstillstånd

Hagakyrkan skyddas som kyrkligt kulturminne enligt Kulturminneslagen kap. 4. Tillstånd från länsstyrelsen krävs vid ändring.

Korsvägen med omgivning

Sammanfattande historik

Vid Korsvägen möts tre stadsdelar – Johanneberg, Heden och Lorensberg. Stora delar av utredningsområdet ligger inom riksintresse för kulturmiljövården och här finns dessutom flera enskilda byggnader av högt kulturhistoriskt värde.

Vägar

Området ingick i Göteborg sedan staden grundades men var ett utkantsområde som arrenderades ut till landerier fram till 1800-talet. Södra Vägen fungerade som infartsled redan på 1600-talet. Platsen blev på 1700-talet en korsväg då Örgrytevägen drogs fram. Såväl vägsträckningarna som spårvagnssträckningarna är desamma idag som de var ursprungligen vilket gör Korsvägen kommunikationshistoriskt intressant med en lång tradition som korsväg och knutpunkt.

Grönstruktur

Där sekelskiftets stenstad slutade vidtog landerierna med odlingsmark och trädgrönska. En del av denna grönska finns kvar i form av ett parkstråk från ”Himlabacken” nedanför Hvitfeldtska gymnasiet, via Lorensbergs villastad, Renströmsparken och Johannebergs landeri till Lisebergs nöjespark. Trots 1900-talets bebyggelse i detta stråk är det fortfarande möjligt att uppleva detta som ett huvudsakligen grönt bälte. Genom den gröna förbindelsegången Fågelsången knyts även Götaplatsen till detta parkstråk.

Påminnelse om landerierna

Området rymmer mycket av Göteborgs historia. Johannebergs landeri från 1700-talet utgör en påminnelse om de landerier som på 1700- och 1800-talen omgav staden innanför vallarna. Detta är områdets äldsta byggnad och som träbyggnad skiljer den ut sig i den storskaliga omgivningen. Trädgårdsterrassen och grönskan ner mot Korsvägen ger besökaren en möjlighet att föreställa sig hur den lantliga miljön här kunde gestaltat sig för 200 år sedan.

Stadsplan och bebyggelse

I undersökningsområdet möter 1800-talets rutnätsstad med pampiga och påkostade bostadshus och institutionsbyggnader det tidiga 1900-talets terränganpassade stadsplan med sin sammanhållna tegelarkitektur. Dessa skilda planideal är väl avläsbara på platsen.

Illustrerar stadens framväxt

Bebyggelsen inom utredningsområdet illustrerar olika exploateringsfaser och ger en tydlig bild över hur staden expanderat och vuxit fram. Här står byggnader från 1700-talet sida vid sida med moderna byggnader från 2000-talet. Västra delen av utredningsområdet domineras av bebyggelse från 1900-1935 medan den östra delen av området är mer heterogen i tillkomsttid – dock med betoning på bebyggelse uppförd 1970-2000-tal. Bebyggelsen bär därmed på flera olika berättelser – landeriet som minner om när platsen fortfarande nyttjades för odlingsmark, den högborgerliga stenstaden särskilt utformad för de välbärgade, det monumentala stadsbyggnadsprojektet Götaplatsen, 1920-talets storgårdskvarter med sina sociala ambitioner och evenemangsstråkets utveckling från 1923 fram till idag mm.

Arkitekturhistorisk palett

Inom området finns många fina exempel på arkitekturstilarna under 1900-talets första årtionden, t ex nationalromantiken i Lorensbergs villastad, det sena 1800-talets rikt dekorerade stenstadsbebyggelse och 1920-talsklassicism och 2000-talets glasade rymdfackverk. Göteborgsutställningen 1923 har lämnat många spår i området, i form av t ex Götaplatsen, Renströmsparken och Lisebergs nöjespark. Många av områdets landmärken är från senare delen av 1900-talet och från 2000-talets första år, t ex Hotell Gothia Towers, Humanistiska fakultetens byggnader, Universitetsbibliotekets tillbyggnad, Universeum och Världskulturmuseet.

Foton

Korsvägen är idag en intensivt utnyttjad plats med flera historiska lager. Platsen har bevarat sin funktion som korsväg samt sin triangulära form.

Korsvägen i början av 1930-talet med kvarteret Turmalinen i fonden. Korsvägens mitt är ännu obebygd och den kullerstensbelagda platsen omgavs av landeriparkens och Getebergsängs grönska samt stenstadens monumentalarkitektur. Vykort.

Götaplatsen år 1923 med Konstmuseet i fonden omgivet av tillfälliga paviljonger. Platsbildningen utgjorde entrén till Jubileumsutställningen. (Källa: Göteborgs stadsmuseum)

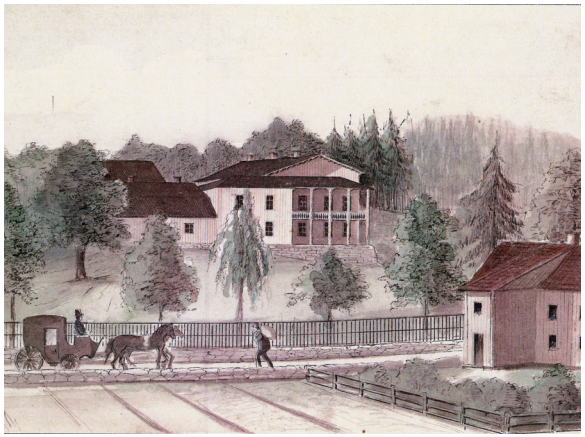

Akvarell över Johannebergs landeri, ca 1850-tal. Här syns tydligt att byggnaderna har ett utseende likt idag med den karaktäristiska verandan. (Källa: Göteborgs stadsmuseum)

Befintligt skydd

Riksintresset

Delar av utredningsområdet Korsvägen med omgivning ligger inom riksintresse för kulturmiljövården (Miljöbalken 3 kap.) Göteborgs innerstad O 2:1-5, Vasastaden med omnejd. Riksintresset omfattar kvarteret Turmalinen i stenstaden, kvarteren Drottningholm och Skokloster inom Liljebergs stadsplan samt Johannebergs landeri och gatunätet.

Uttryck för riksintresset (citat från riksintressebeskrivningen)
”(…) Det sena 1800-talets storstadsomdaning och -utbyggnad med anläggningar, områden och bebyggelse som visar på ny samfärdselteknik, spridningen av olika verksamheter och skilda sociala gruppers levnadsförhållanden. Cityomvandlingen med handelns om- och nybyggnader i storstadsmässig skala, hamnens och järnvägarnas tullpackhus och stationsmiljöer samt de plana kanalbroarna av järn. Kommunaltekniska anläggningar som vattentorn och spårvägarna. De stora utvidgningsområdena med planmönster, tät stenstadsbebyggelse, gator av olika bredd och karaktär, bestämda hushöjder, parker och trädplanteringar. Det mondäna Vasastaden - Lorensberg - Heden, med breda, trädplanterade huvudgator som Kungsportsavenyn och Vasagatan, de palatslika “parkkvarteren” och den storstadsmässiga, slutna kvartersbebyggelsen med institutioner insprängda bland hyreshusen. (…)1900-talets stadsbyggande och fortsatta utvidgning av staden, med de inledande decenniernas terränganpassade, orgelbundna planmönster, men även fullföljande av rutnätsstaden. Bostadsbebyggelse för olika samhällsskikt och som uttryck för olika stilepoker, och anläggningar för idrott, rekreation och nöjesliv. Övre Vasastaden-Lorensberg med institutionskomplex i parkmiljö och stenstadskvarter med inslag av landshövdingehus. Götaplatsen med omgivande kulturinstitutioner. Lorensbergs villastad och Nedre Johannebergs slutna hyreshuskvarter.”

Delar av utredningsområdet ligger inom riksintresse för kulturmiljövården - Vasastaden med omnejd. (Länsstyrelsens informationskarta)

Skyddad bebyggelse

Inom utredningsområdet finns flera byggnader med högt kulturhistoriskt värde och större delen av området ingår i Göteborgs bevarandeprogram. Endast ett fåtal byggnader är försedda med skydd i gällande detaljplaner. Vilka byggnader som omfattas av bevarandeprogrammet eller är skyddade i detaljplan redovisas på följande sida.

Befintligt skydd

Skyddad bebyggelse inom utredningsområdet

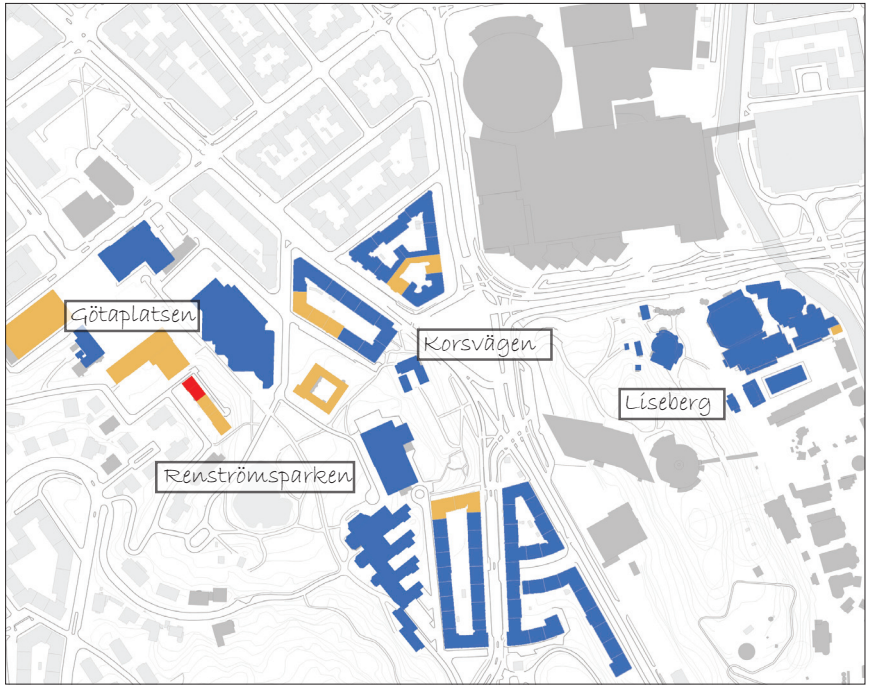

Byggnadsminne Skydd i Dp Ingår i bevarandeprogrammet

Observera att stora delar av området ingår i bevarandeprogrammet.

Fornlämningar

Inom utredningsområdet finns två arkeologiska lämningar registrerade i FMIS (Riksantikvarieämbetets fornsök). Fasta fornlämningar skyddas av KML och övriga kulturhistoriska lämningar av § 30 i Skogsvårdslagen (SVL). Det är dock länsstyrelserna som fattar beslut om vad som är en fornlämning eller ej.

De aktuella lämningarna vid Korsvägen har bedömts som ”övriga kulturhistoriska lämningar”, vilket används för kulturhistoriska lämningar som enligt rådande praxis vid registreringstillfället inte utgör fast fornlämning men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Fornlämningarna vid Korsvägen med omgivning utgörs av:

Göteborg 262:1 - Boplatser och visten, fyndplats (Övriga lämningstyper)
Göteborg 4:1 - Boplatser och visten, fyndplats (Övriga lämningstyper)
Göteborg 3:1 - Boplatser och visten, fyndplats (Övriga lämningstyper)

Kategorin ”boplats” anger plats där man under förhistorisk tid vistats och där föremål, råämnen för bearbetning, byggnadslämningar, byggmaterial och/eller avfall lämnats kvar på marken. Kategorin ”viste” anger lokal med minst två lämningar vilka är ett resultat av bosättning.

Utöver dessa registrerade fornlämningar kan även Johannebergs landeri respektive Lisebergs landeri komma att betecknas som en fornlämning i samband med eventuella större ingrepp enligt KML 2 kap. Inför schaktning kan tillstånd och ev. antikvarisk förundersökning krävas hos länsstyrelsen som beslutar om arkeologiska undersökningar.

Fornlämningar inom utredningsområdet (markerade med rosa cirklar)

Beskrivning av kulturmiljövärden

Föreliggande kulturmiljöbeskrivning utgör en sammanfattning av utredningsområdets kulturhistoriska värden hämtat från *"Kulturmiljöunderlag för detaljplaner inför Västlänken, Fördjupad kulturmiljöbeskrivning för Korsvägen med omgivning,* Antiquum 2013". Dessa utgör en fördjupad beskrivning av riksintressets bärande värden.

Korsvägen är en plats med lång historia som bär på många olika berättelser och kulturmiljövärden. På följande sidor redogörs för utredningsområdets centrala kulturhistoriska värden. Värdena har delats in i olika teman:

A) Kommunikationshistoriskt viktig plats med lång tradition
B) Viktiga rester från landeriepoken
C) Stadsbyggnadshistoriskt viktigt område
D) Viktiga spår av Sveriges största utställning genom tiderna
E) Byggnads- och arkitekturhistoriskt viktiga monument
F) Visuella samband och siktlinjer
G) Renströmska parken
H) Värdefull fornlämningsmiljö

Av dessa utgör temana A-E samt G konkretisering av riksintresset för kulturmiljövård.

Beskrivning av kulturmiljövärden

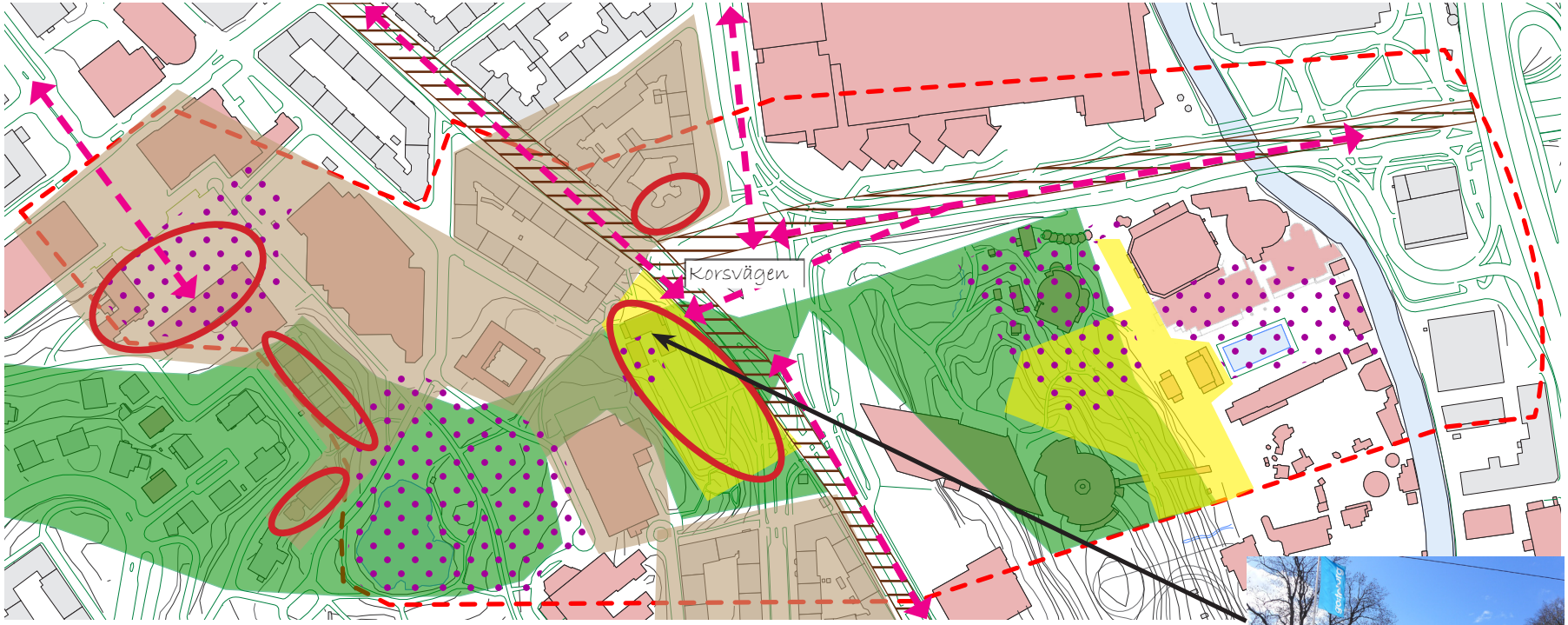

Illustration över områdets mest centrala värden. Miljön som helhet är mycket värdefull. Dessutom innehåller den flera i sig själva kulturhistoriskt mycket värdefulla byggnader.

- *Äldre vägsträckningar, känsliga för förändringar.*
- *Viktiga spår från landeriepoken, känsliga för förändringar.*
- *Viktiga spår från Jubileumsutställningen 1923.*
- *Bebyggelse präglad av höga arkitektoniska anspråk och hög materialkvalitet.*
- *Viktigt grönt samband*
- *Viktiga siktlinjer*
- *Särskilt viktiga fondmotiv*
- *Avgränsning av undersökningsområdet*

Beskrivning av kulturmiljövärden

A) Kommunikationshistoriskt viktig plats med lång tradition

- *Örgrytevägen och Södra Vägen har fungerat som viktiga landsvägar in till staden sedan 1600-talet.* De gör stadens utveckling avläsbar i den fysiska miljön och är därför känsliga för ev förtätning och omdragning.
- Gatu- och spårvagnsnätet skapar *en triangulär platsbildning* på Korsvägen vars form har en lång tradition och bör bevaras.

B) Viktiga rester från landeriepoken

- *Johanneberg och Lisebergs landerier har ett mycket stort kulturhistoriskt värde* och vittnar om hur stadens marker nyttjades under äldre tider. Det finns endast ett fåtal bevarade manbyggnader kvar från denna epok, vilket gör de aktuella manbyggnaderna från 1700/1800-talet särskilt betydelsefulla och viktiga att bevara. Det är också angeläget att ev ny bebyggelse upprätthåller ett visst respektavstånd till de äldre byggnaderna.
- *Johannebergs landeri utgör i sammanhanget en unik rest från landeriepoken* eftersom det är det enda landeri som ligger så välexponerat i Göteborgs stadslandskap.
- *Landeriparken samt det gröna stråket* mellan Renströmsparken och Liseberg gör det möjligt att föreställa sig hur Johannebergs landeri en gång låg i en betydligt lantligare miljö och är därför viktiga att vidmakthålla. Parken, som tidigare var mycket större, har redan reducerats till sin yta och är därför särskilt känslig för ytterligare intrång och förminskning.

C) Stadsbyggnadshistoriskt viktigt område

- Korsvägen har ett stort stadsbyggnadshistoriskt värde genom att platsen med sina skilda stadsplaneideal och olika arkitektoniska stilideal ger *en tydlig bild över hur staden har expanderat och vuxit fram.* Förändringar bör ske utifrån principen ”hellre addition än subtraktion” och eventuella tillägg görs så att det historiska djupet finns kvar.
- *Mötet mellan 1800-talets rutnätsplan i norr och 1900-talets terränganpassade stadsplan i söder* är särskilt intressant. Områdets karaktär och förståelsen av dess historia skulle påverkas negativt om gatustruktur och stadsplanemönster förändras. Oregelbundenheter i terrängen, trappor och terrasser är viktiga för förståelsen av Lilienbergs stadsplan.
- *Götaplatsen är särskilt stadsbyggnadshistoriskt värdefull som ett av sin tids mest monumentala stadsbyggnadsprojekt* som intar en viktig stadsbildsmässig roll genom sin enhetliga och monumentala utformning som i princip är intakt sedan 1930-talet. Götaplatsen som helhet är känslig för förändringar.

D) Viktiga spår av Sveriges största utställning genom tiderna

- Utredningsområdet innehåller flera spår som berättar om Jubileumsutställningen 1923, Sveriges största utställning genom tiderna. *Götaplatsen, Johannebergs landeri, delar av Liseberg och Renströmsparken med Näckrosdammen är spår från utställningen som är av central betydelse för förståelsen för utställningens historia.* De bör därför bevaras.

Beskrivning av kulturmiljövärden

E) Byggnads- och arkitekturhistoriskt viktiga monument

- Det finns en tydlig och påtaglig *uppdelning i karaktär och upplevelse mellan den östra och västra delen* av Korsvägen. *Mot väst* finns de äldre och lägre delarna, präglad av bebyggelse med *höga arkitektoniska anspråk i gedigna material, huvudsakligen rödbrunt tegel, med omsorgsfullt utformade detaljer*. Här framträder samtidigt *Johannebergs landeri* fram i miljön från en ännu äldre epok. Dessa äldre delar kontrasterar med den östra sidan som domineras av evenemangsstråkets publika institutioner med en modern och storskalig karaktär. *Det är av största vikt att den västra delens karaktär vad gäller formspråk, material, kulör och detaljomsorg bevaras och visas stor hänsyn*.
- Kv. Turmalinens hörnhus samt Götaplatsens byggnader och Lorensbergs villastad bestitter samtliga *ett mycket högt arkitekturhistoriskt värde* och utgör särskilt viktiga fonder som är viktiga att bevara.
- *Johannebergs landeri* med sina välbevarade trähus med tillhörande parkmiljö utgör *ett synnerligen viktigt fondmotiv* vid Korsvägen som bidrar med historisk tyngd.

F) Viktiga visuella samband och siktlinjer

- Från Korsvägens mitt skapar den öppna platsen *fri sikt åt alla väderstreck och de olika historiska lagren* kring Korsvägen. Den öppna karaktären med fria siktlinjer är viktig att bevara. En hög byggnad mitt på platsen skulle förhindra 360˚-upplevelsen.
- *Korsvägen domineras och får sin form av de fyra huvudgatorna* som strålar ut från platsen. Siktlinjerna är en viktig del i både den historiska förståelsen för platsen som upplevelsen av densamma. Siktlinjerna är känsliga och bör inte blockeras.
- Där sekelskiftets stenstad slutade vidtog landerierna med odlingsmark och trädgrönska. En del av denna grönska finns kvar i form av *ett grönt bälte*. Grönstråket vid Landeriet som kopplas samman med det gröna vid Universeum utgör ett betydande sammanhang som bör värnas.

G) Renströmska parken

- Renströmsparken var en central del av utställningsområdet 1923 och parken i sig är mycket välbevarad från utställningstiden. Förutom parken i sig finns en del rester i terrängen av utställningens installationer, t ex fundamenten till den linbana som gick härifrån till Lisebergsområdet. Näckrosdammen är också ett viktigt spår av utställningen. Parken har i sig ett parkhistoriskt värde som en fritt formad stadspark i den romantiska, naturefterhärmande traditionen.

H) Värdefull fornlämningsmiljö

- Fornlämningarna vid Korsvägen har bedömts som ”övriga kulturhistoriska lämningar”, vilket används för kulturhistoriska lämningar som enligt rådande praxis vid registreringstillfället inte utgör fast fornlämning men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Vid eventuella schaktningsarbeten kan det även komma att föreligga skydd för Johannebergs landeri samt Lisebergs landeri enligt fornminneslagen (KML 2 kap. Fornminnen, fasta fornlämningar och fornfynd).

Planförslaget

Förtydliganden och antaganden

För området kring Korsvägen har en ändring av detaljplan tagits fram. Station Korsvägen byggs både i berg och under jord. Stationen planeras i ett sydligt läge under Renströmska parken, Korsvägen och Liseberg. Tunneln dras under norra delen av Liseberg för att ansluta till Västkustbanan och Kust till kustbanan i Kallebäck. Tänkta uppgångar är planerade i mitten av stationen och i dess östra ände samt eventuellt i anslutning till Götaplatsen.

Utöver Västlänken planeras även en biltunnel under Korsvägen, denna ingår i Västsvenska paketets trafikåtgärder och bedöms inte här.

Observera att detaljplanen kan komma att justeras fram till samrådsutskicket, vilket kan komma att innebära förändrade förutsättningar.

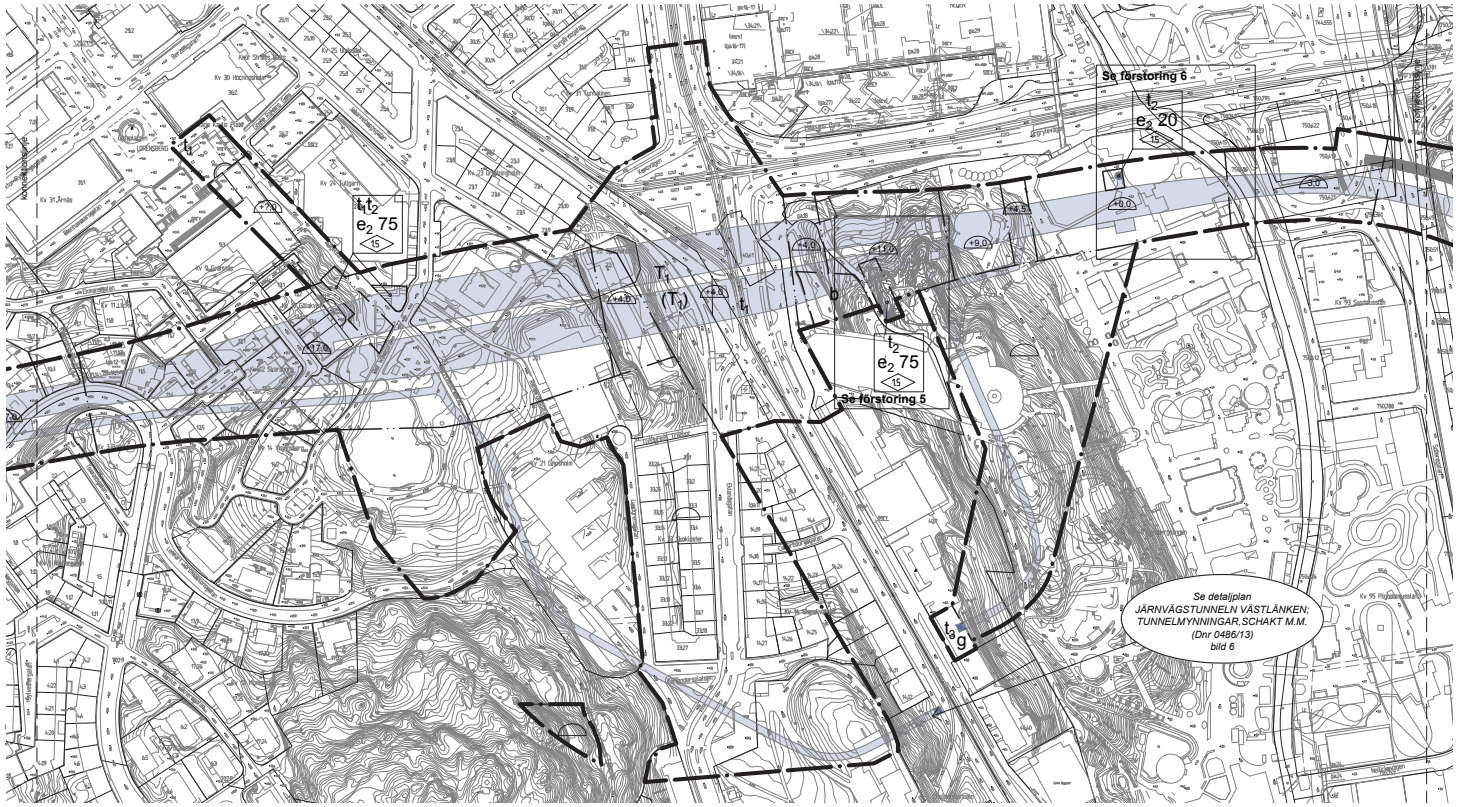

Detaljplanekarta 4, Ändring av detaljplaner för Järnvägstunnel Västlänken i området kring Korsvägen. SBK juli 2013.

Sammanfattning

Matrisen nedan visar att vissa åtgärder riskerar att få mycket stora konsekvenser på kulturmiljön. Schaktningen kommer medföra en betydande miljöpåverkan om den innebär att kulturhistoriskt värdefulla byggnader vid Liseberg och Johannebergs landeri rivs eller att tillhörande parkområden påverkas i större utsträckning. En uppgång som ytterligare minskar parken tillhörande Johannebergs landeri eller som placeras i visuellt nära anslutning till Götaplatsen bedöms medföra en betydande miljöpåverkan.

	A) Kommunikations-historiskt viktig plats med lång tradition	B) Viktiga rester från landeri-epoken	C) Stadsbyggnads-historiskt viktig plats	D) Viktiga spår av Jubileums-utställ-ningen	E) Byggnads- och arkitekturhistoriskt viktiga monument	F) Viktiga visuella sam-band	G) Renströms-parken	H) Värdefull forn-lämningsmiljö
Tunneldragning & öppna schakt	Ingen	Mycket stor	Måttlig	Mycket stor	Ingen	Ingen	Stor	Ingen
Stationsuppgång vid Korsvägens mitt (förutsatt låg byggnad)	Marginell	Ingen	Ingen	Ingen	Marginell	Marginell	Ingen	Ingen
Stationsuppgång vid Eklandagatan	Ingen	Mycket stor	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen
Stationsuppgång vid Liseberg	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen
Stationsuppgång vid Näckrosdam-men	Ingen	Ingen	Ingen	Marginell	Måttlig	Ingen	Stor	Ingen
Stationsuppgång vid Götaplatsen (förutsatt bakom Götaplatsen)	Ingen	Ingen	Måttlig	Måttlig	Måttlig	Ingen	Ingen	Ingen
Tekniska anläggn-ingar vid Näckros-dammen	Ingen	Ingen	Ingen	Marginell	Ingen	Ingen	Måttlig	Ingen
Tekniska anlägg-ningar i Lisebergs-parken	Ingen	Måttlig	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen
Tekniska anlägg-ningar mellan Lisebergshallen och Rondo	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen	Ingen

I matrisen ovan redovisas de planerade åtgärdernas konsekvenser för platsens kulturhistoriska värden. Temana A-E samt G, markerade i röd ram, utgör värden direkt kopplade till riksintresset.

Detaljplanens konsekvenser på Korsvägen med omgivning

Tunneldragning & öppna schakt

Planförslaget:
Station Korsvägen planeras i detaljplan för två plattformar och fyra spår. Samtidigt kommer detaljplanen att möjliggöra att plattformslängden kan utökas beroende av framtida tåglängd.

Station Korsvägen kommer att byggas under mark, delvis i berg och delvis i jord. En del av stationen kommer att ligga under Renströmska parken och den andra delen under Korsvägen. Stationsområdet samt trappor till marken väster om Korsvägen och Johannebergs landeri kommer att byggas i berg. Östra delen av stationen, som ligger i betongtunnel under Korsvägen, kommer att byggas i jord och lera. Öster om Korsvägen och fram till Lisebergs huvudentré kommer stationen att ligga i berg. Genom Lisebergs nöjespark går tunneln i lera.

Utmed södra delen av spårtunneln och fram till näckrosdammen byggs en separat tunnel för service och underhåll. Utsträckningen av detta område är stort men tunneln bedöms kunna gå i berg och medför därför ingen påverkan på kulturmiljön.

Åtgärd och effekt:
Planområdet varierar mellan 20-100 meter och är som bredast vid Korsvägen. Där tunneln byggs i öppna schakt utgår konsekvensbeskrivningen från att schakten kan placeras var som helst inom de med T1 och (T2) betecknade områdena. Beroende på tågtunnelns djupläge och bergets kvalitet kommer även marken vid Johannebergs landeri att påverkas av schakten. Eftersom det av detaljplanen och planhandlingen inte framgår om tunneln kommer att gå i berg eller i betongtunnel under Johannebergs landeri har vi antagit att såväl landeriparken med äldre värdefulla träd som landeribyggnader i värsta fall kommer att behöva rivas eller flyttas vid schaktning.

Schaktningen för Västlänken byggd i öppet schakt i lera får då följande effekt på kulturmiljön:

- Stor effekt på Johannebergs landeri då schaktning för tunneln kan innebära att parken med träd samt landeribyggnader tas bort/rivs.
- En måttlig effekt på befintlig stadsplan då schaktning för tunneln kan innebära ingrepp i terrasser och trappor.
- Stor effekt på det gröna stråket mellan Renströmsparken och Liseberg då delar av grönytan öster om Korsvägen schaktas bort och sambandet bryts ytterligare.
- Stor effekt på Lisebergs nöjespark och Lisebergs landeri då schaktning för tunneln kan innebära att följande byggnader måste rivas/demonteras; landeribyggnaderna, delar av spegeldammen och stora scenen, delar av huvudrestaurangen och det skyddade tornet. Alla byggnader är från jubileumsutställningen 1923. Även senare uppförda byggnader så som Lisebergshallen och Rondo ligger inom schaktområdet. Dessutom kommer sannolikt flera äldre träd att behöva tas ner.

Konsekvenser:
Den planerade schaktgränsen har bedömts få följande konsekvenser för kulturmiljön:

- Schaktningen kommer att innebära *en mycket stor konsekvens för viktiga rester från Landeriepoken (Tema B och G)* då såväl Johannebergs landeri, med avseende på landeripark och landeribyggnader, som Lisebergs landeri, med avseende på landeribyggnader samt äldre huvudväg genom området, kommer att väsentligt påverkas av schaktningarna. Båda landerimiljöer bär ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Ingrepp och schaktning av Johannebergs landeripark samt grönytan öster om Korsvägen minskar avsevärt möjligheten att avläsa hur stadens marker nyttjades under äldre tider och förståelsen för hur landeriet en gång låg i en betydligt lantligare miljö.

Detaljplanens konsekvenser på Korsvägen med omgivning

- Schaktningen kommer att innebära *en mycket stor konsekvens för Lisebergs kulturhistoriska berättarinnehåll då, de på Liseberg, enda kvarvarande spåren från Jubileumsutställningen 1923 (Tema D)* kommer att rivas/demonteras – däribland huvudrestaurangen, spegeldammen, ett äldre torn samt scenen.
- Schaktningen kommer att innebära *en måttlig konsekvens för områdets stadsbyggnadshistoriska värde (Tema C)* då ojämnheter i terrängen, nivåskillnader, terrasseringar och trappanläggningar är en väsentlig del i Lilienbergs stadsplan (vid Eklandagatan) vilka på grund av schaktningen riskerar att påverkas. Ingrepp i terrasser och trappor minskar avsevärt möjligheten att förstå stadsplanens intentioner.

Schaktningen kommer att medföra en betydande miljöpåverkan på kulturmiljön om den exempelvis innebär att kulturhistoriskt värdefulla byggnader vid Liseberg och Johannebergs landeri rivs. Områdets stadsbyggnadshistoriska värde bedöms dock endast påverkas måttlig.

Uppgångar

Planförslaget:
Uppgångar från stationsplattformen delas upp i två områden:
- Vid Korsvägen i form av tre uppgångar; troligen belägna i Korsvägens mitt, vid gångstråket till Liseberg och vid nedre delen av Eklandagatan.
- Vid Näckrosdammen, troligen intill Artisten, vilken kan komma att kompletteras med en uppgång i anslutning till Götaplatsen.

Det kan även bli aktuellt med fler uppgångar.

Åtgärd och effekt:
Stationsuppgångarnas exakta läge är inte fastställda, vi har därför antagit att uppgång vid Näckrosdammen samt Götaplatsen kan komma att placeras och uppta hela ytan inom egenskapsgränsen på detaljplanen. Vad gäller uppgångar vid Korsvägen har vi utgått från att uppgång nummer 1 placeras i den triangulära platsbildningen vid Korsvägens mitt, uppgång nummer 2 vid foten av Eklandagatan i nedre delen av Johannebergs landeripark och uppgång nummer 3 någonstans vid befintlig hårdgjord yta sydöst om korsningen Örgrytevägen/Södra vägen (Lisebergs gångstråk).

De planerade lägena för nya stationsuppgångar har bedömts få följande effekt på kulturmiljön:

- En liten effekt på Korsvägens mitt. Graden av effekt för Korsvägens mitt är dock beroende på en ny stationsbyggnads höjd och utbredning.
- En stor effekt på den nedre delen av landeriparken där ny uppgång tar parkyta i anspråk.
- En liten effekt på Lisebergs gångstråk.
- En måttlig effekt på Renströmska parken där uppgång placeras i parkens nordvästra hörn, placeringen innebär att en liten parkyta tas i anspråk.
- En stor effekt på Götaplatsen genom uppförande av en ny byggnad i anslutning till den öppna och monumentala platsen.

Konsekvenser:
De planerade lägena för nya stationsuppgångar har bedömts innebära följande konsekvenser för kulturmiljön (OBS! endast uppgångarnas läge):

- En placering av en stationsuppgång i Korsvägens mitt bedöms endast få *en marginell konsekvens för platsens kulturhistoriska värden (Tema A)*. Under förutsättning att byggnadshöjden och utbredningen hålls nere och inte skymmer intilliggande historiska fonder (Tema E och F) kan en uppgång i detta läge innebära att Korsvägens traditionella roll som knutpunkt förstärks.

Detaljplanens konsekvenser på Korsvägen med omgivning

- En placering av en stationsuppgång vid Eklandagatans fot bedöms få *en stor konsekvens för miljöns kulturhistoriska värde med avseende på landeriepoken (Tema B)* då det innebär en ytterligare förminskning av landeriparken.
- En placering av en stationsuppgång vid Lisebergs gångstråk bedöms inte få några negativa konsekvenser för kulturmiljön, under förutsättning att inte parkytor påverkas.
- En placering av en stationsuppgång vid Näckrosdammen bedöms få *en stor konsekvens för miljöns parkhistoriska värde (Tema G)* då dess funktion som lugn och avskärmad stadspark förändras samt måttlig eller stor konsekvens för Lorensbergs villastads fondverkan mot platsen (Tema E) beroende på hur stor en ev stationsbyggnad skulle bli. Placeringen bedöms få en måttlig konsekvens dess kulturhistoriska berättarinnehåll med avseende på Jubileumsutställningen 1923 (Tema D)
- En stationsuppgång bakom Götaplatsen *bedöms få måttlig konsekvens för platsens stadsbyggnadshistoriska värde (Tema C)*, dess kulturhistoriska berättarinnehåll med avseende på Jubileumsutställningen 1923 (Tema D) samt dess arkitekturhistoriska värde och viktiga fondverkan (Tema E).

Uppgångarna enligt planförslaget bedöms påverka kulturmiljön i olika grad. En uppgång som ytterligare minskar parken tillhörande Johannebergs landeri eller som placeras i visuellt nära anslutning till Götaplatsen bedöms medföra en betydande miljöpåverkan. En uppgång mitt på Korsvägen bedöms inte få stor konsekvens under förutsättning att stationsbyggnaden hålls nere i utbredning och höjd. En byggnad som exempelvis skymmer viktiga fondbyggnader kan innebär betydande miljöpåverkan. En uppgång vid Näckrosdammen bedöms få stor konsekvens på kulturmiljön beroende på utformning.

Tekniska anläggningar

Planförslaget:
Inom stationsområdet Korsvägen planeras tre stycken anläggningar för tekniska installationer (framförallt ventilationsanläggningar) enligt följande:

- Nedanför berget till Dicksonsgatan, öster om Artisten. Dess största byggnadsarea är satt till 75 m^2 med högsta byggnadshöjd 1,5 meter. Avses samordnas med uppgången.
- I grönområdet norr om Universum, i anslutning till Lisberg. Dess största byggnadsarea är satt till 75 m^2 med högsta byggnadshöjd 1,5 meter.
- Mellan Lisebergshallen och Rondo. Dess största byggnadsarea är satt till 20 m^2 med högsta byggnadshöjd 1,5 meter.

Åtgärd och effekt:
Vi har utgått ifrån och antagit att de tekniska anläggningarna kommer att placeras någonstans inom egenskapsgränsen på detaljplanen. Deras utformning och gestaltning behandlas ej i detaljplanen, därför avser bedömningen endast anläggningarnas placering. Vidare har vi antagit att ingen tillkommande teknisk anläggning placeras inom Korsvägen då detta ej anges på detaljplanen. Det planerade läget för tekniska anläggningar öster om Artisten bedöms få följande effekt:

- En måttlig effekt på Renströmska parken där anläggning placeras i parkens nordvästra hörn, placeringen innebär att en liten parkyta tas i anspråk.

Detaljplanens konsekvenser på Korsvägen med omgivning

Det planerade läget för tekniska anläggningar i grönområdet norr om Universeum bedöms få följande effekt:

- En måttlig effekt på parkanläggningen genom att parkyta tas i anspråk.

Det planerade läget för teknisk anläggning mellan Lisebergshallen och Rondo bedöms inte få någon effekt för kulturmiljön.

Konsekvenser:
Det planerade läget för tekniska anläggningar öster om Artisten bedöms få följande konsekvenser för kulturmiljön:

- *En måttlig konsekvens på Renströmska parkens parkhistoriska värde och kulturhistoriska berättarinnehåll dess kulturhistoriska berättarinnehåll med avseende på Jubileumsutställningen 1923 (Tema D & G)* då dess funktion som lugn och avskärmad stadspark förändras.

Det planerade läget för tekniska anläggningar i grönområdet norr om Universeum bedöms få följande konsekvenser för kulturmiljön:

- *En måttlig konsekvens på parkanläggningens kulturhistoriska värde och berättarinnehåll med koppling till landeriepoken (Tema B)* genom att parkyta anlagd under landeritiden tas i anspråk.

Det planerade läget för tekniska anläggningar mellan Lisebergshallen och Rondo bedöms inte få någon negativ konsekvens för kulturmiljön.

Sammantaget innebär planerade tekniska anläggningar inom området få måttlig eller ingen konsekvens för kulturmiljön.

Kumulativa lokala effekter

Till ovan redovisade konsekvenser kan följande effekter sannolikt påverka kulturmiljön.

- Stationsuppgång i Korsvägens mitt. Stationsbyggnadernas höjd, utformning och gestaltning behandlas ej i detaljplanen. Det ska dock påpekas att eventuell stationsbyggnads höjd och utbredning utgör en kritisk punkt. En låg och ytmässigt mindre byggnad i Korsvägens mitt skulle få en liten konsekvens för platsens kulturhistoriska värden, medan en högre och/eller ytmässigt större byggnad skulle få en mycket stor konsekvens då sikten mot landeriet skyms och stenstadens fondverkan bryts. Stationsbyggnads skala och höjd är därför det som huvudsakligen skulle kunna skada den befintliga miljöns värden. För att minimera negativ påverkan på kulturmiljön bör därför så väl höjd som utbredning hållas nere. Förslagsvis en mindre och lägre byggnad som inte överskrider kvarteret Turmalinens sockelvåning. På så vis bevarar platsen sin öppna karaktär med fria siktlinjer åt alla väderstreck.
- Det kan antas att en uppgång på Korsvägens mitt kommer att medföra kumulativa effekter i form av ombyggnader av platsen för angöringsytor vilket kan förändra platsens triangulära form, med lång tradition, som är av strategisk betydelse för kulturmiljön och platsens historia.
- Trädgårdsanläggningen vid Johannebergs landeri har sedan tidigare naggats i kanten. En stationsuppgång vid Eklandagatans fot kan antas föra med sig kumulativa effekter i form av nya hårdgjorda ytor som tar ytterligare kulturhistoriskt värdefull parkmark i anspråk och omöjliggör återplantering.

Detaljplanens konsekvenser på Korsvägen med omgivning

- En ny byggnad i direkt visuell anslutning till Götaplatsen skulle få mycket stor negativ inverkan på de arkitekturhistoriskt och stadsbildsmässigt mycket viktiga byggnaderna som utgör ett särskilt värdefullt inslag i stadsbilden.
- En stationsuppgång vid Näckrosdammen riskerar att ge kumulativa effekter i form av nya hårdgjorda ytor som tar parkmark i anspråk. Dessutom skulle en hög byggnad på platsen förta Lorensbergs villastads monumentala fondverkan mot platsen. Ny byggnads höjd och skala utgör en kritisk punkt.
- Bergets kvalitet kan få påverkan för Johannebergs landeri. Negativt i det fall bergets kvalitet medför utökat schaktområde.
- Schaktbredd och även angränsande arbetsområden för tillgänglighet till schakten kan komma att påverka vilka byggnader på Liseberg som måste rivas.
- Planerad vägtunnel under Korsvägen kan antas få kumulativa effekter på kulturmiljön. Ej klart - kompletteras av SBK i augusti 2013.
- Det pågår arbete med att ta fram detaljplaneprogram för Campus Näckrosen samt detaljplan för bostäder vid Carlandersplatsen och nya lokaler för Humanisten (ca 500 lgh +10-12000 m^2). Detta kan antas få kumulativa effekter för kulturmiljön i området. Ej klart, kompletteras kompletteras av SBK i augusti 2013.

Förslag till åtgärder för undvikande/minimering av miljöpåverkan inför fortsatt detaljplanearbete

Åtgärder som minskar/mildrar den negativa miljöpåverkan ska genomföras.

- En uppgång vid Götaplatsen kan innebära en mycket stor skada på platsens kulturhistoriska värden och karaktär. *För att minska negativ kulturmiljöpåverkan bör uppgången slopas i detaljplanen eller styras till en punkt där tåligheten för förändringar är större*.
- Lösningar ska sökas för att Johannebergs landeri, avseende både landeribyggnader och landeripark, bevaras intakt på befintlig plats. Om detta inte är möjligt, ska byggnaderna nedmonteras och återuppföras och träd återplanteras efter projektets genomförande. *Det krävs fortsatta studier i detaljplanearbetet samt åtgärdsförslag. Åtgärderna bör dessutom regleras med planbestämmelser samt även i avtal med Trafikverket*.
- Om uppförandet av stationsuppgång vid Eklandagatan innebär bortschaktning av grönytor eller träd ska dessa återplanteras. Om återplantering inte är möjlig bör annat läge för stationsuppgången prövas i det fortsatta detaljplanearbetet. *Detta bör regleras i detaljplanen genom planbestämmelser samt i avtal med Trafikverket*.
- Då Lisebergs landeribyggnader samt de byggnader som uppfördes för Jubileumsutställningen är av högt kulturhistoriskt värde och tillhör ett av fåtal bevarade rester från utställningen ska tekniska lösningar tas fram för att dessa i första hand bevaras på plats. Först i andra hand bör man undersöka möjligheten att demontera och återuppbygga dem på befintlig plats. *Det krävs fortsatta studier i detaljplanearbetet, planbestämmelser samt en åtgärdsplan och avtal med Trafikverket som reglerar detta.*

Detaljplanens konsekvenser på Korsvägen med omgivning

Övriga rekommendationer

Detaljplan för station Korsvägen

Arbetet med utformningen av stationsområdet när det gäller stationsbyggnader, uppgångar, allmänna ytor, angöring och trafik kommer att fortsätta med de särskilda stationsplanerna under hösten 2013. I det fortsatta planarbetet bör man arbeta vidare med följande punkter:

- Fortsatta studier av antal uppgångar och utformning av byggnader ovanpå stationen, vilket är en central fråga för kulturmiljön.
- Fortsatta studier av lokaliseringsalternativ, framförallt vad gäller alternativ till uppgångar vid Götaplatsen och Eklandagatans fot.
- Att ett gestaltningsprogram tas fram där stationsbyggnadernas höjd och utbredning utreds för att exempelvis säkerställa att Korsvägens öppna karaktär bevaras och att inte viktiga fonder (Lorensbergs villastad, Götaplatsens byggnader osv) skyms.
- Fortsatt arbete för att minimera påverkan på Johannebergs landeri respektive kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna på Liseberg. Detta kan innebära att läget för öppna schakt behöver justeras. En antikvarisk förundersökning kommer att krävas om byggnaderna eller marken kring/under byggnaderna påverkas. Program för återställande skall upprättas.

Tekniska anläggningar och schakt utanför stationsområdena

Inledning och förutsättningar

Denna del av miljökonsekvensbeskrivningen är framtagen av Sören Holmström, bebyggelseantikvarie vid Stadsbyggnadskontoret, och har avgränsats till att behandla de tekniska anläggningar som placeras mellan de olika stationslägena och som lokaliserats i områden som berör kulturhistoriskt klassificerade miljöer i enlighet med Göteborgs bevarandeprogram (Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse) eller/och som omfattas av riksintresse för kulturmiljövården. Avsnittet har kompletterats av Antiquum AB med områden utanför stationsområdena som kommer att beröras av öppna schakt. Beskrivningarna utgörs av texter ur bevarandeprogrammet, omredigerade och kompletterade med miljökaraktäriseringar.

Berörda kulturmiljöer

Bedömningarna tar sin utgångspunkt i kulturmiljöpåverkan i den omedelbara närmiljön och de värden som beskrivs i “Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse”. De lokala kulturmiljöer som berörs av nya tekniska anläggningar utgörs av:

A) Hamnstråket vid Smedjegatans norra ände
B) Otterhällan vid ”Drottning Kristinas jaktslott”
C) Kungshöjd vid Kanalgränd
D) Lorensberg vid Fågelbergsparken
E) Lorensberg på berg ovanför Föreningsgatans villaområde
F) Annedal vid korsningen Brunnsgatan och Muraregatan
G) Johanneberg med Carlanderska Sjukhemmet

De tekniska anläggningar, som inte bedömts ge någon nämnvärd miljöpåverkan (ingen eller försumbar), har inte blivit föremål för någon särskild kulturmiljöbeskrivning och konsekvensbedömning.
De lokala kulturmiljöer, mellan stationslägena, som kommer att beröras av öppna schakt är:

1) Området mellan Operan och Packhuset längs hamnstråket

Tekniska anläggningar

Allmänventilation

Uteluftsintag för att tillföra friskluft krävs vid stationerna. Vidare så krävs schakt för frånluft, innebärande ett schakt mellan varje station. Schakten (eller snarare tornen) behöver vara 7 meter höga för att minimera påverkan på närområdet.

Serviceschakt

Vid utrymning ska tunneln vara nåbar för brand- och räddningsinatser. Dessa serviceschakt placeras mellan stationerna med ett avstånd av cirka 300 meter. Inom stationerna innehåller serviceschakten endast tekniska anläggningar eftersom uppgångarna används som utrymning.

Serviceschakten som inkluderar utrymning har en trappa och hiss som mynnar i en byggnad ovan mark. Byggnaden är cirka 50 m^2 stor och 3 meter hög. I anslutning till byggnaden ska det finnas en 500 m^2 stor uppställningsyta.

Servicetunnlar

En parallell tunnel, servicetunnel, finns på vissa sträckor i stället för utrymning via serviceschakt. Här ska brandbilar kunna köra i dubbelriktad trafik. Utanför porten till tunneln ska det finnas en uppställningsyta på ca 500 m^2.

Kumulativa effekter

Ytterligare påverkan i form av kumulativa effekter på grund av t ex angöringsytor, uppställningsytor och liknande hanteras inte i avsnittet som berör områden mellan stationerna.

Sammanfattning

Den övre matrisen visar att två av de sju planerade tekniska anläggningarna får stor negativ konsekvens på kulturmiljön medans övriga får måttlig eller liten konsekvens. För att undvika/minimera betydande miljöpåverkan måste ventilationsschaktets utformning och materialval anpassas till platsens karaktär.

Den nedre matrisen visar att de öppna schakt som grävs utanför stationsområdena får stor konsekvens för kulturvärdena. Schaktet mellan Operan och Packhusen kan komma att innebära betydande miljöpåverkan.

Sammanställning tekniska anläggningar mellan stationsområdena

	A) **Hamnstråket vid Smedjegatans norra ände**	**B)** **Otterhällan vid ”Drottning Kristinas jaktslott”**	**C)** **Kungshöjd vid Kanalgränd**	**D)** **Lorensberg vid Fågelbergs-parken**	**E)** **Lorensberg på berg ovanför Föreningsgatans villaområde**	**F)** **Annedal vid korsningen Brunnsgatan och Murare-gatan**	**G)** **Johanneberg med Carlanderska Sjukhemmet**
Ny teknisk anlägg-ning	Stor	Stor	Måttlig	Måttlig	Måttlig	Ingen *Förutsatt myn-ning i befintlig port*	Måttlig

I matrisen ovan redovisas de planerade åtgärdernas konsekvenser för platsens kulturhistoriska värden.

Sammanställning öppna schakt mellan stationsområdena

	1) **Området mellan Operan och Packhuset**
Öppet schakt	Stor

I matrisen ovan redovisas de planerade åtgärdernas konsekvenser för platsens kulturhistoriska värden.

A) Hamnstråket vid Smedjegatans norra ände

Sammanfattande historik och kulturmiljövärden

Hamnstråket sträcker sig från Rosenlund via Stora Bommen till Lilla Bommens hamnbassäng. Stråkets historiska tyngdpunkt ligger i området kring Stora Bommen–Packhusplatsen–Skeppsbroplatsen som ursprungligen var huvudentré till staden från älvsidan. Trots den genomkorsande trafikleden har området en relativt sammanhållen miljö som omfattar flera byggnader med anknytning till sjöfarten.

Ute på Packhuskajen ligger Tull- och Packhuset som utgör ett viktigt blickfång både från älven och från landsidan. Kvartersraden längs Packhusplatsens östra sida tillhör stadskärnans centrala del, men de tre huvudbyggnadernas monumentala fasader som vänder sig mot älven utgör ett mycket karaktäristiskt inslag i hamnstråket. Detsamma gäller f d Navigationsskolans byggnad på Kvarnberget, där byggnadens monumentala placering på en bergsklippa gör ett starkt intryck utmed Sankt Eriksgatan, vilket också underbyggs av klippans konsekventa förmedling med kraftfulla och otuktade murpartier hela vägen ner mot Smedjegatan i nära samspel med bevarade inslag av trädvegetation. Detta kraftfulla uttryck tas även upp i Hertziahusets sockelvåning med dess rustika naturstensmur, vilket sammantaget skapar ett lokalt gaturum med massiv naturstensverkan.

Planförslaget

Ett servicesschakt som mynnar ut i en trekantig byggnad omfattande max ca 40 m^2 byggyta och max 3 meter takfotshöjd i Smedjegatans norra ände exponerad mot Sankt Eriksgatan. (Ändring detaljplan Järnvägstunnel, plankarta 2, förstoring nr 2).

Åtgärd och effekt

En byggnad med denna omfattning i detta exponerade läge kommer att få stor indirekt effekt på kulturmiljöns visuella sammanhang och arkitektoniska kvaliteter, dels genom den nära lokaliseringen till Hertziahusets genomarbetade stilarkitektur och dels genom att upplevelsen av klippans konsekventa förmedling med kraftfulla och otuktade murpartier delvis kommer att skymmas och distraheras betraktad från Sankt Eriksgatan.

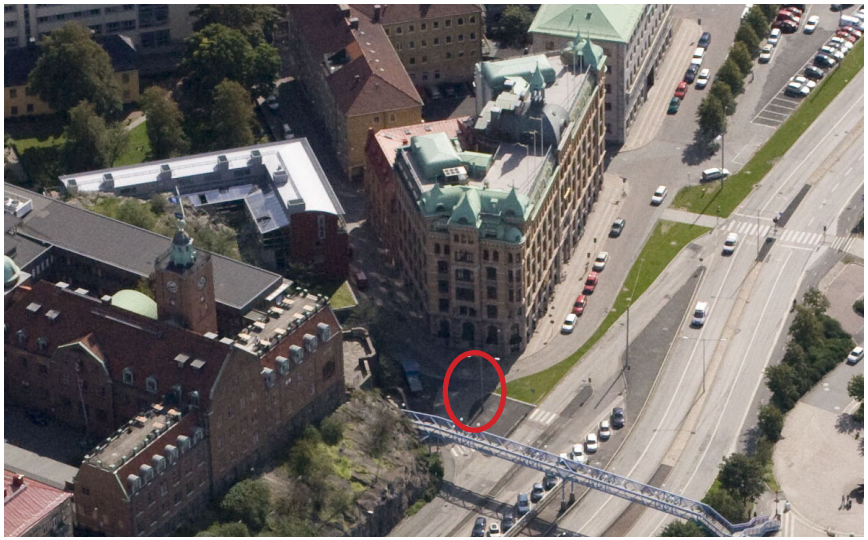

Röd ring visar ungefärlig lokalisering av planerad teknisk anläggning.

Konsekvenser

En stor konsekvens för den lokala kulturmiljöns visuella kvaliteter genom tillförandet av en ny byggnad i en miljö i övrigt präglad av 1800-talet med genomarbetat arkitektur och hög materialkvalitet.

Förslag till åtgärder för undvikande/minimering av miljöpåverkan inför fortsatt detaljplanearbete

För att minska den visuella påverkan på kulturmiljön, måste byggnadens utformning och materialval anpassas till platsens karaktär. Alternativt flytta serviceschaktet till en öppning i berget, vid befintlig portöppning i berget.

B) Otterhällan vid “Drottning Kristinas jaktslott”

Sammanfattande historik och kulturmiljövärden

Området Kungshöjd–Otterhällan omfattar stadskärnans höjdpartier i sydväst. Det avslutas mot väster och söder av branta bergssidor och in mot centrala stadskärnan utgör Kaserntorget och Ekelundsgatan en gräns. Tvärs igenom området går Kungsgatan som har sin ursprungliga sträckning ut mot den plats där Carlsporten låg fram till 1800-talets början.

Otterhällan, som länge var glest bebyggd, präglas idag av bebyggelse som tillkommit på 1900-talet, där området som sluttar ner mot Kungsgatan domineras av bostadsbebyggelse från 1900-talets första decennier i rött tegel om 5-7 våningar samt något yngre i ljus puts. Men det finns också rester av äldre byggnader och anläggningar, där ”Drottning Kristinas jaktslott” med sin gulputsade fasad under valmat mansardtak särskilt utmärker sig insprängt i direkt anslutning till den högre bebyggelsen – vilket flyttades hit 1972 från en annan tomt cirka 75 meter längre österut. Detta f d bostadshus med tillhörande gårdsbildning från tiden före 1800-talet framträder överraskande som ett utsnitt från det förflutna i direkt anslutning till de betydligt högre tegelbyggnaderna från 1900-talet. Byggnadens lilla gård, som ligger omsluten av slätputsade brandgavlar i söder samt trädvegetation och en liten bergsknalle mot öster, bildar en egen stämningsmiljö som på ett påtagligt sätt kontrasteras som en kvarleva från en äldre epok då Otterhällan var glest bebyggt.

Planförslaget

Ett ventilationsschakt med en byggyta om max 20 m² med maxhöjd på 22 meter, föreslaget att byggas mot en brandgavel i nära anslutning till Drottning Kristinas Jaktslott. (Ändring Detaljplan Järnvägstunneln, plankarta 2, förstoring nr 1)

Åtgärd och effekt

Planförslaget innebär att brandgaveln kommer att förlängas in mot den redan idag begränsade gårdsytan, samt att delar av bergsknallen inklusive

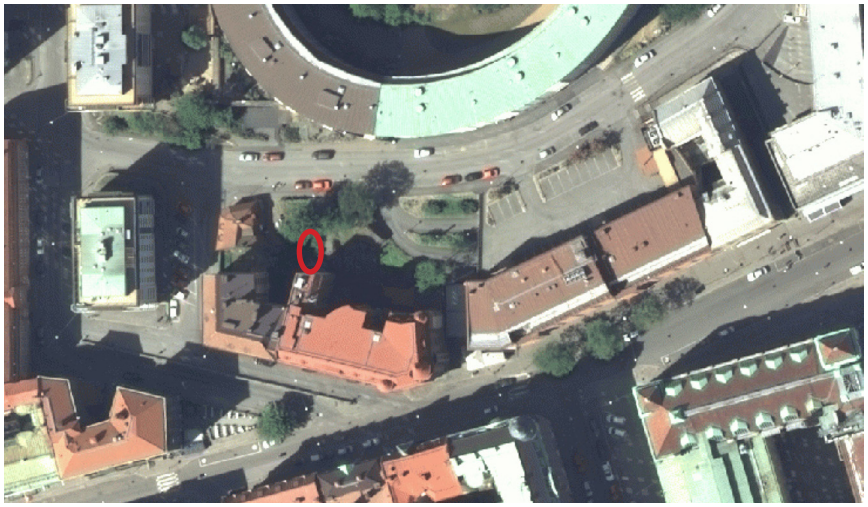

Röd ring visar ungefärlig lokalisering av planerad teknisk anläggning.

buskvegatation kommer att sprängas bort. Detta får en stor indirekt effekt på gårdsmiljöns visuella integritet och upplevelsen av byggnaden från gaturummet samt en stor direkt effekt genom borttagande av för gården väsentliga naturelement.

Konsekvenser

En stor konsekvens för den lokal kulturmiljöns visuella kvaliteter genom tillförandet av en ny byggnad i en miljö i övrigt präglad av det tidiga 1900-talet.

Förslag till åtgärder för undvikande/minimering av miljöpåverkan inför fortsatt detaljplanearbete

För att minska den visuella påverkan på kulturmiljön, måste ventilationsschaktets utformning och materialval anpassas till platsens karaktär.

C) Kungshöjd vid Kanalgränd

Sammanfattande historik och kulturmiljövärden

Bebyggelsen uppe på Kungshöjd består främst av bostadskvarter från 1900-talets början. De omfattar tegelhus i 5–7 våningar. Byggnaderna på platåns yttre kant är ett väl synligt blickfång mot söder. De är utformade som en befästningsmur och liknar ”Artillerietablissementet” som tidigare låg här uppe. En mycket karaktäristisk byggnad i området är också ”Televerkets” komplex med sina massiva murar av tegel och natursten uppfört 1909-1912, samt tillbyggnadens tegelröda mönstermurning från 1946 utmed Kanalgränd. Kanalgränd, som löper runt byggnadskomplexets södra och västra sidor, omgärdas mot de anslutande gatorna av en kraftig naturstensmur som väl svarar upp mot Televerkets robusta massivitet.

Planförslaget

Ett serviceschakt som mynnar i en byggnad omfattande max ca 45 m^2 byggyta och max 3 meter takfotshöjd i Kanalgränds inre vinkel. (Ändring Detaljplan Järnvägstunneln, plankarta 2, förstoring nr 2)

Åtgärd och effekt

Då byggnaden till serviceschaktet kommer att integreras som del av murens inre vinkel och i direkt anslutning till en tidigare materialmässigt väl integrerad byggnad, bedöms effekten som måttlig.

Konsekvenser

En måttlig konsekvens för den lokala kulturmiljöns visuella kvaliteter, under förutsättning att materialval och utformning underordnas Kanalgränds kraftiga naturstensmur.

Röd ring visar ungefärlig lokalisering av planerad teknisk anläggning.

Förslag till åtgärder för undvikande/minimering av miljöpåverkan inför fortsatt detaljplanearbete

För att minska miljöpåverkan måste materialval och utformning underordnas Kanalgränds kraftiga naturstensmur.

D) Lorensberg vid Fågelbergsparken

Sammanfattande historik och kulturmiljövärden

Detta starkt kuperade område fanns med i utkanten av 1866 års plan. Där var bergsknallen som nu kallas ”Utsiktsplatsen” utlagd som ett grönområde omgivet av enstaka villor ner mot Vasagatan. I 1872 års stadsplan lades ”Utsiktsplatsen” ut som allmän plats och förbands genom vägar och trappor mot söder med en ny gata kallad Trädgårdsgränd (från 1882 Föreningsgatan). ”Utsiktsplatsen”, som inkluderar en kuperad parkmiljö och ett litet vattentorn/utsiktstorn, är förbunden med Föreningsgatan via en svängd gångbana som mot söder övergår i Övre Fågelbergsgatan.

Planförslaget

Ett fristående tryckutjämningsschakt i Fågelbergsparken med en byggrätt med max 20 m^2 och maxhöjd 1,5 meter. (Ändring Detaljplan Järnvägstunneln, plankarta 3)

Åtgärd och effekt

Tryckutjämningsschaktet kommer att påverka den mest kuperade terrängen i parkområdet och delvis vara synligt från gångvägen. Den indirekta effekten bedöms dock som måttlig.

Konsekvenser

En måttlig konsekvens för den lokal kulturmiljöns visuella kvaliteter.

Förslag till åtgärder för undvikande/minimering av miljöpåverkan inför fortsatt detaljplanearbete

För att minska miljöpåverkan bör byggrätten terränganpassas med en utformning som smälter ihop med bergsprofilerna.

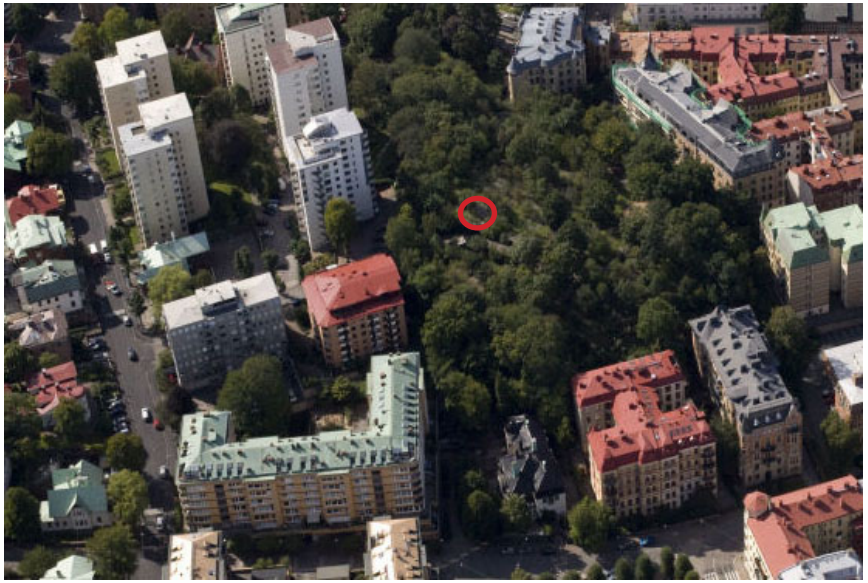

Röd ring visar ungefärlig lokalisering av planerad teknisk anläggning.

E) Lorensberg på berg ovanför Föreningsgatans villaområde

Sammanfattande historik och kulturmiljövärden

Miljön omfattar ett gatustråk utmed Föreningsgatan med villor, ett par något större friliggande bostadshus. Denna ”Tjänstemannastadens” villor vid Föreningsgatan är ett av Göteborgs äldsta villaområden. Helhetsmiljön inklusive trädgårdarna med höga träd och omsorgsfullt byggda terrasser och murar är delvis välbevarade.

Omkring 1872 utarbetades en stadsplan för en tätare villabebyggelse. En ny gata kallad Trädgårdsgränd (från 1882 Föreningsgatan) drogs fram i söder. Planen fastställdes 1877 och året därpå inköpte ”Göteborgs Tjenstemanna Byggnadsförening” större delen av tomterna söder om ”Utsiktsplatsen”. Villaområdet byggdes ut relativt snabbt. Byggnadslov gavs för de flesta av villorna i slutet av 1878 och omkring 1880 stod området klart med drygt 20 villor.

De flesta av villorna uppfördes efter ritningar som signerats av arkitekterna H Hedlund och C Fahlström. Arbetet gjordes inom V von Gegerfelts kontor och villorna präglades i stor utsträckning av den fornnordiska stil som Gegerfelt utvecklat i tidigare byggda villor. Stenvillorna fick en annan karaktär. Villorna innehöll stora bostäder med en påkostad inredning.

Totalt omfattar området nu nio villor och två bostadshus med villakaraktär. Villorna används som kontor och skola. De senaste tio åren har större tillbyggnader uppförts på ett par gårdar och mellan de tre villorna Föreningsgatan 11–15 (Samskolan) har sammanbindande gångar byggts.

Planförslaget

Ett fristående ventilationsschakt på berg söder om Föreningsgatan och väster om Södra Viktoriagatan med en byggrätt på max 20 m^2 och högsta byggnadshöjd 7 meter. (Ändring Detaljplan Järnvägstunneln, plankarta 4

Röd ring visar ungefärlig lokalisering av planerad teknisk anläggning.

Åtgärd och effekt

Ett ventilationsschakt kommer att få en måttlig till stor effekt på upplevelsen av det bakomliggande bergspartiet från Föreningsgatan i form av en uppstickande volym ovan trädkronorna.

Konsekvenser

En måttlig konsekvens för den lokal kulturmiljöns visuella kvaliteter.

Förslag till åtgärder för undvikande/minimering av miljöpåverkan inför fortsatt detaljplanearbete

Ventilationsschaktets definitiva lokalisering bör närmare utredas med hänsyn till visuella effekter utmed Föreningsgatan.

F) Annedal vid korsningen Brunnsgatan och Muraregatan

Sammanfattande historik och kulturmiljövärden

Miljön omfattar bostadshusen öster om Carl Grimbergsgatan, och då särskilt bostadsområdets södra del där Dicksonska Stiftelsen lät uppföra 10 friliggande hyreshus 1875-78. Ritningarna upprättades av byggmästare P J Rapp och byggnaderna fick i huvudsak samma utseende som stiftelsens hus i Haga vilka ritades av A W Edelsvärd 1859. Bebyggelsen består av tegellängor i 2 våningar grupperade kring halvöppna gårdsutrymmen. Byggnaderna har fasader av rött tegel med breda lister av gult tegel. Entréerna som ligger mot gården har verandor av trä.

Det lokala miljösammanhang som direkt berörs utgörs av gaturummet i korsningen mellan Brunnsgatan och Muraregatan, vilket står i ett nära visuellt samspel med den delvis branta och trädbevuxna bergsbranten med bitvis parkkaraktär utmed Muraregatans östra sida och som ger bebyggelsemiljön en unik idyllisk karaktär, ett upplevelserum som dock redan är påverkat av den stora bergsport som sprängts in i bergets södra ände.

Planförslaget

En servicetunnel som mynnar i en befintlig tunnelmynning i bergsida och via befintlig port. Planen ger dock utrymme för en ytterligare port men ingen ny byggrätt. (Ändring Detaljplan Järnvägstunneln, plankarta 5)

Åtgärd och effekt

Då tunnelmynningen planeras via befintlig port, blir det ingen effekt. Om behov uppstår av ytterligare en port, intill befintlig, blir effekten på kulturmiljön måttlig.

Röd ring visar ungefärlig lokalisering av planerad teknisk anläggning.

Konsekvenser

Ingen konsekvens, föutsatt mynning i befintlig port. Om ytterligare port krävs blir konsekvensen måttlig till stor, beroende på hur mycket berg som måste sprängas bort.

Förslag till åtgärder för undvikande/minimering av miljöpåverkan inför fortsatt detaljplanearbete

I det längsta bör en ytterligare port som inkluderar sprängning undvikas.

G) Johanneberg med Carlanderska Sjukhemmet

Sammanfattande historik och kulturmiljövärden

Carlanderska Sjukhemmet, Carlandersplatsen och anslutande bostadshus utgör med sin påkostade och omsorgsfullt utformade bebyggelse en värdefull miljö. Carlanderska Sjukhemmet med tillhörande park har ett särskilt högt värde, ett viktigt verk av arkitekten A Bjerke som här kombinerat nationalromantiska ideal med inslag av 1920-talsklassicism, välexponerat med stark monumental verkan uppe på berget utmed Södra vägen. Utmed Södra Vägen frontar också ett tegelhuskvarter från 1927-35, bl a ritat av arkitekterna E Holmdal och R O Swenson.

Planförslaget

En servicetunnel som mynnar ut i berg mot Södra Vägen genom port, max 6 meter bred.

Åtgärd och effekt

Då servicetunneln mynnar i ett mot Södra Vägen exponerat läge med en öppning på upp till 6 meters bredd kommer detta att dels innebära en direkt effekt med bortssprängning av delar av berget, inklusive trädvegetation och dels en måttlig indirekt effekt på upplevelsen av det gröna bälte som binder samman Carlanderska sjukhuset på bergshöjden med de röda tegelhuskvarteret utmed Södra Vägen.

Konsekvenser

Den samlade konsekvensen för kulturmiljön bedöms som måttlig.

Förslag till åtgärder för undvikande/minimering av miljöpåverkan inför fortsatt detaljplanearbete

Inga åtgärder bedöms som nödvändiga.

Röd ring visar ungefärlig lokalisering av planerad teknisk anläggning.

1) Öppet schakt mellan Operan och Packhuset

Sammanfattande historik och kulturmiljövärden

Hela området ingår i fd befästningsstråket som är en del i fornlämningen 216:1. Här finns troligen lämningar efter befästningsanläggningarna mot älven, bl a sammanbindande murar (sk kurtinmurar) och sänkverk från 1620-1643. Fornlämningen utgör en värdefull helhet med ett mycket högt värde och den ingår som en väsentlig del i en kulturmiljö av riksintresse.

Planförslaget

På sträckan mellan Operan och Packhuset byggs tunneln i öppet schakt och går in i berget under Länsresidenset.

Åtgärd och effekt

Planförslaget innebär sannolikt att befästningslämningar helt eller delvis kommer att schaktas bort.

Konsekvenser

Borttagande av lämningarna får en stor och irreversibel konsekvens för en värdefull del av fornlämningen Göteborg 216:1 och lämningarna efter befästningsstråket.

Förslag till åtgärder för undvikande/minimering av miljöpåverkan inför fortsatt detaljplanearbete

Detaljplanen möjliggör ett oåterkalleligt borttagande av fornlämningar som inte är möjligt att mildra beroende på schaktets läge. Arkeologisk förundersökning och kartläggning av fornlämningsmiljön för att säkra den information som fornlämningarna bär på om den befästa staden Göteborg genomförs med stöd av Kulturminneslagen. Det förutsätts att påverkan minimeras och öppna schakt justeras så att största möjliga hänsyn tas till lämningarna.

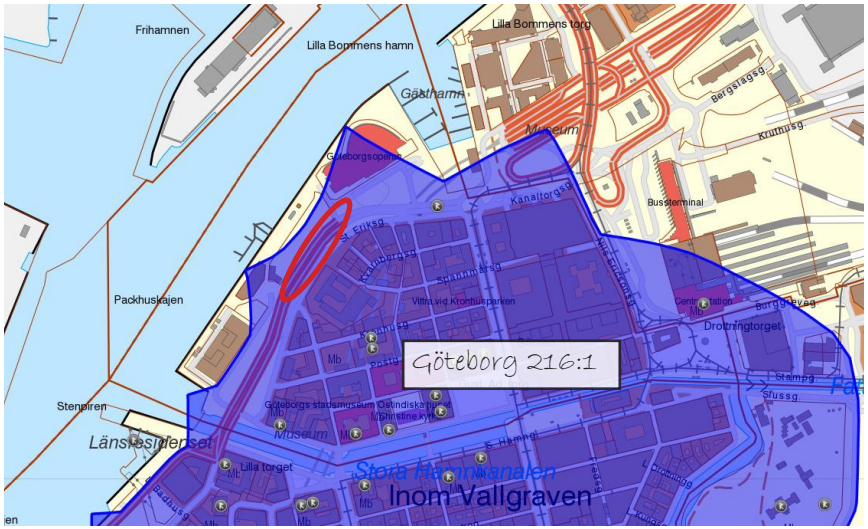

Röd ring visar ungefärlig lokalisering av öppet schakt. Blått fält anger fornlämningen Göteborg 216:1.

Käll- och litteraturförteckning

Antiquum AB (2013) *Kulturmiljöunderlag för detaljplaner inför Västlänken. Fördjupad kulturmiljöbeskrivning för Centralen med hamnstråket*

Antiquum AB (2013) *Kulturmiljöunderlag för detaljplaner inför Västlänken. Fördjupad kulturmiljöbeskrivning för Skansen Lejonet*

Antiquum AB (2013) *Kulturmiljöunderlag för detaljplaner inför Västlänken. Fördjupad kulturmiljöbeskrivning för Haga Kyrkoplan med omgivning*

Antiquum AB (2013) *Kulturmiljöunderlag för detaljplaner inför Västlänken. Fördjupad kulturmiljöbeskrivning för Korsvägen med omgivning*

Kulturmiljöer av riksintresse. (2008) Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län

Lönnroth, Gudrun (red.) (1999) *Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande. D. 1.* Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Trafikverket (2012) *PM F8 - 001, Förutsättningar - Kulturmiljö arkeologi PM K8-001a 2012-12-12*

Detaljplanehandlingar och kartor (SBK)

Planhandling. Ändring av detaljplaner för järnvägstunneln Västlänken mellan gullbergsvass och Almedal. Detaljplan för järnvägstunneln Västlänken; tunnelmynningar, schakt mm. Augusti 2013

Detaljplanekartor: Detaljplan för Detaljplan för järnvägstunneln Västlänken; tunnelmynningar, schakt mm. Plankarta 1-3. Augusti 2013

Detaljplanekartor: Ändring av detaljplaner för för järnvägstunneln Västlänken mellan gullbergsvass och Almedal. Plankarta 1-5. Augusti 2013

Antiquum